Kafka'nın Ailesine Mektupları

DÜŞÜN

DÜŞÜN YAYINEVİ

Mektuplar Dizisi 8

KAFKA'nın AİLE'sine Mektupları

Çeviren :
Kamuran Şipal

Kapak : Erkal Yavi

Genel Dağıtım YADA
Divanyolu Dr. Şevki bey sk. No. 6 Kat 1
ISTANBUL
Tel 520 74 72

Kardeşler Basımevi
Istanbul — 1984
Tel 520 69 57

Numune Ciltevi
Tel 527 81 82

KİTABI BASKIYA HAZIRLAYANLARIN ÖNSÖZÜ

Okuyacağınız mektuplar bir bütünün, bir parçası, bir fragmanıdır. Birkez aile bireyleriyle mektuplaşmalardan bir fragmandır bu, çünkü Kafka yalnız en küçük kızkardeşi Ottla ile değil, en büyük kızkardeşi Elli ile de mektuplaşmıştır (ilgili mektuplardan bir bölümü savaşı sağ salim atlatmışsa da, şimdilik kendilerine kayıp gözüyle bakılması gerekiyor), ayrıca ortanca kızkardeşi Valli'ye de mektuplar yazmıştır kuşkusuz. Bu ciltteki birkaç örnekten çıkarılacağı üzre, anne ve babasının her ikisine birden mektup yazmış, tek olarak olsa olsa annesine mektup yazmış yalnız, öyle görülüyor ki babasına yollanmadan kalan *Babama Mektup* dışında bir mektup yazmamıştır. Anne ve babası oğullarından gelen mektupları besbelli saklamamış, oğullarına ne bir mücevher, ne de bir yazar gözüyle bakmışlardır. Elli ve Valli'ye yazılan mektupların büyük bir bölümü de, Çekoslavakya'yı Nazilerin işgalinde kaybolmuş, yine bu sırada Kafka'nın kızkardeşleri evlerinden alınıp götürülerek katledilmiştir.

Bu kitapta okuyucuya sunulan mektup demetinin fragman niteliği taşımasının bir nedeni de, Kafka ile en sevdiği kızkardeşi Ottla arasında hemen yirmi yıl sürmüş bir ikili söyleşinin ancak okunabilen bölümünü oluşturmasıdır. Sayısız gezintilerde, hafta sonu gezilerinde ve «banyoda» (anne ve babadan saklanan gizlerin değiş tokuş edildiği yer) yapılan konuşmalara ilişkin bir şey bilmemekteyiz. Birlikte okunan kitaplar ve tiyatroda izlenen oyunlar konusunda da bildiklerimiz hepsi, çok az birşeydir.

Bu mektupları fragman niteliğiyle donatan bir başka neden de adreslerine postalandığı kişilerden gelen cevapların elde bulunmayışıdır. Ancak, Kafka'nın öbür mektuplaşmalarında da başka türlü değildir durum: bir mektup değiş tokuşu

söz konusu değildir, işittiğimiz bir tek ses vardır yalnız. Elbette Kafka'mn kendisine yollanan mektupların tümünü sakladığı söylenemez, ama çok mektubu sakladığı da kanıtlarla ortadadır. Ottla'nın mektupları için de aynı yola başvurmuş mudur, yoksa ilgili mektuplar ancak Kafka'nın ölümünden sonra mı yitip gitmiştir? bunu bir yana bırakalım. Ama ortada bazı belirtiler var ki, Kafka'nın kendisine gönderilen mektupları yokettiğini göstermektedir; nitekim kızkardeşinden de, kendisine yolladığı mektuplardan birini ortalarda bırakmamasını, parça parça edip parçaları balkondan tavuklara atmasını istemiştir. İki kardeş birbiriyle, anne ve babalarıyla konuşamadıkları kadar açıkyürekli konuşmuş, Kafka bir defasında annesinin, nişanlısı Felice'nin bir mektubunu okuduğunu ve kendisinden gizli nişanlısıyla mektuplaştığını farketmiştir.

Ancak, Ottla'nın Kafka'ya yazdıkları değilse de, ilkin nişanlısı, daha sonra kocası olan Josef David'e (1891 1962) yazdığı mektuplar kaybolmadan kalmıştır. Ottla, ilgili mektuplarda sık sık kardeşinden söz açar. Kitabı hazırlayanlar, notlarda sırası geldikçe, elden geldiği kadar eksiksiz söz konusu yerleri vermeye çalışmışlardır.

Ottla'nın David'e yazdığı mektuplarda kullandığı tumturaklı ve biraz kasvetli Almanca, Kafka ailesinin Prag'daki durumunu bir kez daha anımsatır bize. Baba, Güney Bohemya'daki bir taşra kentinden gelmiştir, başlangıçta özellikle Çekçe konuşan bir Yahudidir, anne ise Almanca konuşan bir Yahudi, küçük kent burjuvazisine mensup bir kadındır. Toplum içinde yükselmek, toplumun saygınlığına ulaşmak, İmparatorluk ve Krallık Avusturyasının Prag'ında ancak Almanca konuşanlar için söz konusuydu; dolayısıyla aile içinde Almanca çocukların ana dili olmuştu; hem öyle bir kentte ki, 1900 yıllarında halkının %93'ü Çekçe konuşmakaydı; buna göre, Ottla'mn yıllar yılı çalıştığı babası Hermann Kafka'nın dükkanına gelen müşterilerin de konuştuğu dil Çekçe idi. Yani kendi aralarında Almanca, başkalarıyla Çekçe —bu ciltte toplanan mektuplar da işte söz konusu durumu anımsatmaktadır.—

Ottla (resmi kayıtlarda Ottilie), 1892'de doğmuştu; kızkardeşlerin en küçüğüydü ve Kafka'dan dokuz yaş ufaktı; ilk okulu bitirdikten sonra babasının dükkanında çalışmaya, babasına yardım etmeye başlamıştı; öbür kızkardeşlerin yapamadığı bir şeyi gerçekleştirmiş, daha yirmi beş yaşındayken kendine bir meslek seçip, bunu evdekilere kabul ettirmişti: İlkin bir çiftlikte çalışmış, daha sonra bir tarım okulunda öğrenim görmüştü. Birinci Dünya Savaşı'ndan az önce Hıristiyan bir Çek olan hukukçu David'i tanımış, 1920 yılında da kendisiyle evlenmişti. Bu konuda da genç kızların o zamanki modaya uygun davranışına karşı çıkmayı, —iki ablası evdekiler tarafından başgöz edilmişti— eş dostun, hısım akrabanın itirazlarına bakmayarak kendi kafasına göre bir yol izlemeyi başarmıştı. Bu kararlılık, Ottla'nın çekimser, suskun ve alçakgönüllü mizacına düpedüz uygun düşmekteydi. Yine aynı tutumla Ottla'nın Nazi döneminde Yahudilerin alınyazısını paylaştığını görmekteyiz: Kocasının kariyerini tehlikeye sokmamak için ondan ayrılmış, Theresienstadt'a gelerek, 1943 ekiminin başında Auschwitz'e yollanan bir çocuk kafilesine kendi isteğiyle eşlikçi olarak katılmıştır. Çocukları, Kafka'nın annelerine yazdığı mektupları saklamışlardır.

Bu ciltte toplanmış mektupların yayımlanması çeşitli nedenlerden devamlı ertelenmiştir; en son neden de, Berlin mahkemesinin Klaus Wagenbach aleyhine aynı zamanda iki dava açması olmuştur. Dolayısıyla, Kafka'da geçen: «Bir davanız var mı?» sözü, kitabın hazırlayıcıları için bir Kafka - alıntısından daha öte bir anlam taşımıştır. Bu yüzden, Hartmut Binder, transkripsiyon ve dip notlarının hazırlanmasından oluşan ana yükü üstlenmiş, Klaus Wagenbach ise ancak gelişmeleri gözden geçirme, çalışmalara yardımcı olma, eksikleri tamamlama işini yerine getirmiştir. Kitabı hazırlayanların ayrıldıkları bir noktayı da burada açıkça belirtmekte yarar var: Hartmut Binder notlandırmaları geniş tutmak, Klaus Wagenbach ise ilgili konuda daha tutumlu davranmak istemiştir. Notlandırmaların şimdiki durumu ise, bir uzlaşmanın ürünüdür. Kim notları fazla uzatılmış görürse, Bin-

der'e bulsun suçu; kim yetersiz görürse, Klaus Wagenbach'ı suçlasın. Ama yanlışlardan her ikisi de birlikte sorumludur kuşkusuz.

Josef David'e yollanan Çekçe mektupların çevirisi için kitabın aşağıda imzası bulunan hazırlayıcıları Bayan Marianne Steiner'e (Londra), Prag'la ilgili kimi özel bilgiler için de Bay Kurt Krolop'a (Halle) candan teşekkürü borç bilir.

Hartmut Binder *Klaus Wagenbach*

Kartpostal: Palast-Hotel Lido'dan Riva[1] ve Lago di Garda'nın görünümü.

Damga Riva - 7.IX.09

Canım Ottla! N'olursun, mağazada[2] dört elle sarıl işe, sarıl ki gözüm arkada kalmasın, rahat edebileyim burada. Sevgili anneme, sevgili babama selamlarımı ilet lütfen.

Franz
Max Brod

Kartpostal: Tetschen, Bohemya İsviçresi, Schäferwand'tan bakış.

Damga — 22.IX.09

Candan selamlar

Franz

Perşembe günü[3] öğle sonrası saat 3'te merkez istasyonunda olabilirim.

Kartpostal: Maffersdorf

(Maffersdorf, 1909 sonbaharı

Senin için yine bir armağan getiriyorum yanımda.

Franz

Kartpostal: Pilsen, İsrail Tapınağı

Damga: Pilsen — 20.XII.09

Çok sayın Froylayn,[4]

Noel tatili dolayısıyla burada bulunuyorum, ama birlikte öğle sonraları kahve içip sohbet ederek geçirdiğimiz saatlerin anıları tek kıvancım benim. Yolladığım Nikolaus* armağanını aldınız mı? Bebeğinizi pek sevdim.

Sadık Arpad'ınız[5]

Kartpostal: Paris[6], La Grande Roue

Damga: Paris — 16.10.10

Candan selamlar

Franz

Elli[7] *ve Karl Hermann*

Kartpostal: Friedland i. B., Şato

Damga Friedland — 4.II.11

Ancak kızak kaymak olanaksız, çünkü öyle pahalı ki. Bense bedavadır diye düşünmüştüm, dört bir taraf karla örtülü olduğuna göre. Candan selamlar.

Franz K.

Kartpostal: Friedland i. B., Şato[8]

Damga: Friedland — (2. Şubat haftası 1911)

Canım Ottla,

Hastalığın çıktı aklımdan. Aman dikkatli ol, önce sıkıca giyin, sonra dağ havasını içeren bu kartpostalı al eline!

Franz

Unutmadan söyleyeyim, senin için birşey getireceğim gelirken; hasta oldun ya, onun için.

(*) Ermiş Nikolaus; 4. y.y.'da yaşayıp Myra (Likya) psikoposluğu yaptı; 1087 yılından sonra özellikle Katolik ve Ortodoks kiliselerince ermiş olarak benimsendi; her yılın 12. ayının 6. günü bu ermişe ayrılmış olup, o gün birçok ülkelerde çocuklara armağanlar dağıtılır. (Ç.N.)

Kartpostal: Kratzau, Pazar Meydanı

Damga: (Kratzau) — 25.II.11

Merak[9] edeceğini bildiğim için, Ottla'cığım, sana söylemeden duramayacağım: Kartın öbür yüzündeki *Hotel zum Ross*'da bir dana pirzolası yedim, yanında garnitür olarak patates ve yaban mersini vardı, derken bir omlet söyledim, onun üzerine de bir şişe elma şarabı içtim. Bildiğin gibi doğru dürüst çiğneyemediğim o bir sürü etin[10] birazıyla bir kediyi doyurdum, birazıyla da yeri pislettim yalnız. Derken garson kız gelip masama oturdu, *Denizin ve Sevginin Dalgaları** üzerinde konuştuk; ikimiz de birbirimizden habersiz o akşam oyunu gidip görmeye karar vermişiz meğer. Acıklı[11] bir oyun.

Kartpostal: Warnsdorf, [12], Reform-Yiyecekevi**

Damga: Warnsdorf — (tahminen 2) V. 11

Canım Ottla, bu kez dönüşümde sana bir şey getireceğim kesin, yola çıktığım günün akşamı ağladın çünkü.

Franz

Kartpostal: Vierwaldstätter See, Axenstrasse, Bristenstock'a bakış

Damga: Flüelen — 29.VIII.11

Flüelen'de dağlar arasında tutuklu. İki büklüm oturuyor insan, burnu nerdeyse yere değecek.

Franz
Max Brod

(*) **Des Meeres und der Liebe Wellen**; Avusturyalı yazar. Franz Grillparzer'in (1791-1872) beş perdelik tragedyası. (Ç.N.)

(**) Kimyasal katkı ve boya maddelerini içermeyen yiyeceklerle içeceklerin satıldığı yerler. (Ç.N.)

Ottla ve Valli Kafka

Kartpostal: Lago di Lugano (Lugano Gölü), Coğrafi Panoramik Görünüm

Lugano, 30 Ağustos 1911

Öyle demek![14] Annemi zahmete koşmayacakken, mektup yazma işini ona yüklüyorsunuz. Bu yaptığınıza ne demeli bilmem ki! —Dün Vierwaldstättersee'yi (Dört Kanton Gölü) dolaştık, bugün Lugano Gölü'ndeyiz, bir süre kalacağız burada. — Adreste değişiklik yok.

Franz

D Brod[15]

Kartpostal: Stresa, Lago Maggiore (Maggiore Gölü)

Damga Stresa — 6.IX.11

Bana biraz daha uzun yazamaz mısın, Ottla. Annemin mektubundan anladığıma göre, evde birtakım yenilikler olmuş çünkü. Ayrıntılarını çok merak ediyorum. Ben de karşılığında sana cici kartpostallar yollarım, ne dersin.

Franz K.

Max Brod

Kartpostal Versay Sarayı'nın Bahçesi

Damga Paris — 13 Eylül 11

Canım Ottla, benim seni değil, asıl senin beni bağışlaman gerekiyor; sana yaptığım yazılı sitemlerden ötürü değil ha ni, çünkü hoyrat nitelik taşıdıkları söylenemez bunların, öy le ciddi bir konuda sözünü tutmadığından dolayı sana içimden veriştirmiştim de, bu yüzden özür dilemem. Ama savsaklamanm nedenini tam denemese bile açıkladın şimdi. Hem eğlence peşinde koşan benim gibi birinin, senin gibi çalış-

maktan canı çıkan bir kıza darılıp gücenmeye hakkı da yok doğrusu; bu durumda, her şeyin ateş pahasına olduğuna bakmayıp, sana dönüşte güzel bir armağan getirirsem şaşmazsın sanırım.

Kucak dolusu selam.

Franz

Max konusunda gafil davrandın; çünkü kendisine darılıp gücenmediğin için, korkarım bir kart yazma gereğini duymayacak sana, ama o da selamlarını yolluyor. *Can ve yürekten.*

Max Brod

Julie, Hermann, Valli ve Ottla Kafka
Kartpostal: Goethe'nin Öldüğü Oda

Damga: Weimar — 30.6.12

Çok sevgili anne, baba ve kardeşlerim; sağ salim Weimar'a[16] geldik, bir parka bakan sessiz ve güzel bir otelde kalıyoruz (ödediğimiz bütün para 2 M), gülüp eğleniyor, gezip tozuyoruz. Bir de sizlerden bir haber alabilsem.

Franz

Kartpostal: Weimar, Stein'ın Evi

Damga Weimar — 3.7.12

Ottla'cığım, sana da yazmadan olur mu hiç, hem de içim gidiyor yazmak için. Madam von Stein'ın* güzelim evini yolluyorum; dün akşam evin önündeki çeşmenin kenar taşları üzerinde uzun uzun oturduk.

(*) Charlotte von Stein (1742-1827); Goethe'nin kadın dostlarından; Goethe'yle aralarında 1775'de başlayıp, ozanın ilk İtalya gezisinden dönmesine kadar sıkı bir dostluk ilişkisi varlığını sürdürdü. (Ç.N.)

Franz

Candan selamlar

Max Brod

Froylayn Werner'e[17] de yürekten selamlar.

Kartpostal Delia Gill, Sinema Kraliçesi

Damga: Berlin — 25.III.13

Ottla, son anda yazıyorum bu kartı, candan selamlar, sakın bana kızma, ne zamanım vardı, ne huzurum.[18]

Franz

İki kartpostal, birinde başlanan yazı öbürsünde devam ediyor: S. Vigilio, Lago die Garda ve Lago die Garda, Isola Garda e Monte Baldo

Damga: Riva — 24.IX.13

Şimdiye kadar[19] sana fazla bir şey yazamadığım için sakın gücenme, Ottla'cığım. Biliyor musun, yolculuk sırasında kafam dağınık[20] oluyor, mektup yazmaya karşı normaldeki o birazcık hevesi bile bulamıyorum içimde. Ama şimdi sanatoryumdayım, başım dinç, sana yazacağım artık; daha doğrusu kartpostallar yollayacağım, çünkü her zamanki gibi anlatacağım çok birşey yok, var olan birazcık şey de yazıya dökülemiyor bir türlü,[21] bunu ilerde bir ara sana evimizdeki banyoda[22] anlatırım. Ne diyecektim, senden birşey rica etsem yapar mısın? Taussig Kitabevi'nden[23] *1913 yılının Kitabı*'nı alır mısın benim için? Bir katalog; karşılığında bir şey ödemen gerekmiyor; ben dönene kadar tükenebilir bakarsın, oysa çok istediğim bir kitap. Hepinize bol bol selam.

Franz

Uzun zamandır haber alamadım sizden.

Kartpostal: Riva, Ie Porto colla torre Aponale

Riva, 28 Eylül 1913

Bugün Goethe'nin başından o olayın geçtiği Malcesine'[24]-de idim; İtalya Gezisi'ni* okusaydın, hangi olayı kasttettiğimi bilirdin; doğrusu vakit geçirmeden okuman gereken bir kitap. Kahya bana Goethe'nin resim yaptığı yeri gösterdi, ama burası günlük'[25]teki yere uymuyor pek, İtalyanca'daki[26] gibi bu konuda da kahyayla bir anlaşma sağlayamadık.

Hepinize selam

Franz

Kartpostal: Venedik, Palazzo Ducale, Sala del Maggior cinsiglio.

Damga: Riva — 2.X.13

Canım Ottla, anne ve babama söyle lütfen, mektupları için çok teşekkür ederim; yarın kendilerine ayrıntılı yazacağım. Allah biliyor ya, zaman bir çabuk geçiyor ki! Annem senin bana yazacağını haber veriyor mektubunda. Sen bunu yapmayacaksın tabi; ama gerçekten böyle bir şey düşünüyorsan vazgeç, öyle güç ki![27]

Hepinize selam.

Franz

Prag, 10.VII.14

Canım Ottla,[28] uyumayı denemeden sana acele bir kaç satır çiziktirmeye çalışacağım; dün gece hiç başaramadım bu denemeyi. Düşün bir, yolladığın kartla, umutsuzluk dolu bir

---

(*) Italienische Reise: Goethe'nin 1786 Eylül başından 1788 Nisan sonuna kadar uzanan ilk İtalyan gezisine ilişkin anlatılar da katılarak ilk kez 1829'da tam olarak yayınlanan otobiyografik (özyaşam-öyküsel) yapıt.

sabahı kimi anlar benim için katlanılır duruma soktun. Doğrusu, güzeli de bu; senin için bir sakıncası yoksa, ilerde de fırsatını bulduk mu yine böyle davranalım, olmaz mı. Hayır, akşamları kimse bulunmuyor yanımda. Elbette yazacağım Berlin'den; şu anda ne o iş konusunda,[29] ne de benim kendimle ilgili söylenecek kesin bir şey var. Konuştuğumdan bir başka türlü yazıyorum sana, düşündüğümden bir başka türlü konuşuyor, düşünmem gerektiğinden bir başka türlü düşünüyorum ve en koyu karanlıklara kadar böyle sürüp gidiyor.

Franz

Herkese selam! Mektubu ne kimseye göster, ne de ortalarda bırak. Yırt gitsin en iyisi, didik didik et ve parçaları balkondan avludaki tavuklara at; onlardan gizlim saklım yok çünkü.

Kartpostal: Osterseebad Marielyst

Damga: Vaggerloese — 21.VII.14

Canım Ottla, bütün yüreğimle selamlar. İyice sayılırım. Her gün aynı güzel hava, aynı güzelim kıyıda aynı plaj. Ne var ki, hep et yemeği tiksinti veriyor.[30] Kalan şeyleri pazartesi anlatırım, pazara geliyorum. Annemle babama bugün yazacağım. Postacı bekliyor. Hoşça kal.

Julie ve Hermann Kafka'ya

Marielyst, temmuz 1914

... bütün bu sorun, sizin ve benim kendi esenliğim açısından (çünkü ikisi de kuşkusuz aynı şey) beni ilerde de şimdiye kadarki gibi yaşamaktan alıkoyuyor; dolayısıyla, Berlin'den yakayı sıyırmış değilim henüz. Bakın, belki bugüne kadar gerçekten bir üzüntüye sokmadım sizi; nişanı bozmam böyle bir üzüntü sayılırsa, o başka kuşkusuz, ama ben uzaktan böyle bir yargıya varamıyorum. Sizi ne kadar az üzdümse de,

gerçekten sürekli sevindirmelerimin daha da az olduğunu söylemeliyim; nedeni, bizzat kendimi sürekli sevindirecek bir şey yapamayışım şimdiye kadar. Niçin böyle olduğunu da, asıl isteğimde benimsenecek bir taraf bulamamana karşın, herkesten çok sen hiç güçlük çekmeden anlayabilirsin, baba. Yaşama atıldığın ilk zamanlar ne kötü günler geçirdiğini kendin anlatırsın arada bir. İnsana bir özsaygıyı ve birazla yetinme özelliğini kazandırması bakımından bunun iyi bir eğitim sayılacağına inanmıyor musun? Benim fazlasıyla rahata konduğuma inanmıyor musun? Zaten bir ara açık açık söylemiştin bunu. Ben, düpedüz bir bağımsızlık ve bir dış rahatlığı içinde büyüdüm. Böyle bir rahatlığı bana sağlamak isteyenler açısından ne denli sevecenlik ve iyiyüreklilik taşan bir davranış sayılsa da, benim yaradılışım üzerinde bunun hiç de olumlu bir sonuç vermediğine inanmıyor musun? Kuşkusuz öyle insanlar vardır ki, nerede olursa olsun bağımsızlıklarını güven altına almasını becerir, ama ben böylelerinden değilim. Elbet bağımlılıklarını hiç bir yerde elden çıkarmayan insanlar da vardır; doğrusu acaba böyleleri arasında yer almıyor muyum, bunu saptamak için başvurmayacağım bir deney yoktur. Artık böyle bir deneye kalkışamayacak kadar yaşımın ilerlediği itirazı geçerlik taşımıyor. Sanıldığından daha gencim. Bağımlılığın[32] tek olumlu etkisi varsa, insanı genç tutmasıdır. Ancak bir son bulması da zorunlu bunun için. Ne var ki, işyerinde böyle bir mutluluğa hiç bir zaman erişemeyeceğim. Genel olarak Prag'da gerçekleşme şansı yok böyle bir şeyin. Burada, aslında bağımlılığı özleyip duran benim gibi birini, böyle bir bağımlılık içinde tutacak gibi düzenlenmiş her şey. Ne varsa, hemen burnumun ucunda buyur edilip, sunuluyor bana. Bürodan pek sıkılıyor, çokluk çekilmez buluyorum; ama işimin gerçekte bir zorluğu. Büroda çalışmakla, bana gereken paradan fazlasını[33] kazanıyorum. Ama neye? Kimin için? Barem merdiveninde tırmanıp, daha yukarlara çıkacağım. Hangi amaç uğruna? Gördüğüm iş bana göre değil, karşılığında bir bağımsızlığı bile benden esirgiyor; peki ne diye üzerimden kaldırıp atmıyorum? İşten ayrılmamın, Prag'dan çekip gitmemin bir riski

yok benim için, oysa kazanacağım dünya kadar şey olacak. Bir risk asla söz konusu değil, çünkü Prag'da yaşamaktan hayır çıkmayacak. Şaka için bazan beni dayım R.'ye[34] benzetiyorsunuz. Ama Prag'da kalırsam, izleyeceğim yol, dayımın bulunduğu noktadan gerçekten pek uzağa götürmeyecek beni. Belki dayımdan daha bol paraya kavuşacağım, ilgi duyduğum konular daha çok olacak dayımınkinden; ama inancım onun düzeyine erişemeyecek, dolayısıyla onun kadar yaşamdan memnun yaşayamayacağım, bizi birbirimizden ayıracak daha fazla ayrım da pek bulunmayacak aramızda. — Prag dışında hepsini elde edebilirim; yani bağımsız, sakin bir insan olabilir, tüm yeteneklerimi değerlendirir, doğru dürüst ve gerçek bir çalışmanın ödülü olarak gerçek bir canlılık ve sürekli memnunluk duygusuna kavuşabilirim. Böyle bir insanın size karşı tutumunda da bir düzelme görülecektir ki, bu, kazanacağım şeylerin en küçüğü sayılmasa gerekir. Siz de öyle bir oğula kavuşacaksınız ki, tek tek davranışlarını belki onaylamayacak, ama genellikle kendisinden hoşnut kalacaksınız; çünkü «Elinden geleni yapıyor» diyeceksiniz içinizden. Oysa bugün bu duygudan yoksunsunuz ve de haklı olarak.

Şöyle düşünüyorum planımı gerçekleştirmeyi: Beş bin kronum var; Almanya'nın bir yerinde, Berlin'de mi olur, Münih'te mi, gerekirse iki yıl bir işte çalışıp para kazanmadan geçindirir beni. Bu iki yılda da kendimi edebiyat çalışmalarına verebilir, Prag'da miskinliğimden ve rahatsız edici dış etkenlerden pek bir açık seçiklik, zenginlik ve bütünlük içinde yaratamadıklarımı içimden çıkarıp ortaya koyabilirim. Edebiyata yönelik çalışmalarım söz konusu iki yıl içinde fazla bir sayıya ulaşmasa da, kazanacağım para geçimimi sağlar artık. Pek iddialı,sayılmasa bile, o zaman yaşayacağım yaşam, şimdi Prag'da sürdüğüm ve ilerde yine Prag'da beni bekleyen yaşamla karşılaştırıldı mı, eşine rastlanmaz nitelik taşıyacaktır. Yeteneklerim ve onlardan yararlanarak kendime sağlayacağım maddi kazanç konusunda yanıldığımı ileri süreceksiniz belki. Elbet, düşünülmeyecek şey değil. Ancak, böyle bir itirazın yersizliğini gösteren bir neden var ki, otuz bir

yaşında oluşumdur; böyle bir yaşta da söz konusu yanılgılar hesaba katılamaz, yoksa hiç bir hesaplamaya gidilemez çünkü. Bir ikinci neden de şu: Şimdiye kadar fazla değilse de biraz birşeyler çiziktirdim ve okuyuculardan az buçuk ilgi gördü bunlar. Söz konusu itirazı geçersiz kılan son bir nokta da, hiç haylaz sayılmam ve gereksinmelerimin asla pek aşırılığa kaçtığı söylenemez; dolayısıyla, bir umudum suya düştü mü, kendime yeni bir kazanç kapısı arayacak, ama en azından sizin yardımınıza sığınmayacağım; çünkü böyle bir şey, gerek benim, gerek sizin üzerinizde Prag'da şimdi yaşadığım yaşamdan daha kötü bir etki yapacak, hatta hiç çekilmez nitelik kazanacaktır.

Buna göre durumum açık seçik ortada sanırım. Sizler bu konuda ne diyeceksiniz, pek merak ediyorum. Ben, kendim için tek doğru yolun bu olduğuna, söz konusu planı savsaklamamın hayli önemli bir şeye yan çizmem gibi bir anlamı içereceğine inanıyorsam da, sizin bu konudaki görüşleriniz benim için kuşkusuz pek büyük bir önem taşıyacaktır.

En içten selamlarla

Oğlunuz Franz

Kartpostal: Potsdam, Sanssouci Sarayı, Voltaire'in kaldığı oda.

Damga: Charlottenburg — 26.VII.14

Sana bir selam daha, Ottla'cığım, benden ve bak aşağıya göreceksin daha kimden!

Ama çok dikkatli bak ve arada bir Berlin'i düşünmeyi unutma!

Yürekten selam Erna[36]

Sahra postası

Prag, Şubat/Mart 1915

Elbet pek nazik bir davranıştı;[37] ama dün taşınmayı ak-

lımdan geçirmemiştim doğrusu. İnsanın kendine ait bir giysi dolabının olması, nerdeyse genel insan haklarından sayılacak birşey; gönlüm ister ki, sen daha fazlasına kavuşasın. Hani belli birşey yoktu kafamda, şimdi sonradan üzerinde düşününce, bazı şeyler beliriyor, öne çıkıyor: Hatırın için girdiğim mağazadan kapı dışarı edilmem; sen hiç benim odama gelmemişken, beni sürekli odanı gelip görmeye çağırman, sonra da kuşkusuz, işe yaramayan eşyalarımı koyduğum pis kilerin bana haber verilmeden boşaltılması ve senin de pek bilmediğin kimi diğer şeyler. Buna yanıt olarak, benim sana ait eşyaları pek umursamadığımı (ama bunun ayrı bir nedeni var) ve senin bütün gün mağazada çalıştığını söyleyebilirsin. Bunun belli bir denge sağladığını itiraf ediyorum.

Kartpostal: Budapeşte, Országhaz
(Parlamento binası)

Damga Hatvan — (25 Nisan 1915)

Bol bol selamlar.[38] Öpücük (eski anı).

Franz

İsterdim ki, daha ilerde olaydık şimdi!
Bol bol selamlar

Elly

Çocuklara, Irma'ya[39] ve Froylayn'a[40] selam.

Kartpostal: Viyana, Kaiser Wilhelm — Ring

Damga : Viyana — (27 Nisan 1915)

Şu anda düşünüyor ve hesap ediyorum: Acaba ona yanımda bir hediye getirsem mi?

F.

Josef David

Kartpostal: Ouvaly; resimli yüzünde Kafka'nın yaptığı komik bir resim: Ottla'nın kuşluk kahvaltısı»[41]

Ouvaly, 16.5.1915

Candan selamlar *F. Kafka*

Kartpostal: Bohemya İsviçresi, Edmundsklamm

Damga Edmundsklamm — 24.V.15

Franz
ve Felice'den selam
Erna Steinutz'dan[42] *dostlukla selamlar*
Grete Bloch'tan[43] yürekten selam

Kartpostal: Karlsbad, Hotel Trautwein

Damga Karlsbad — 13.V.16

Frank salatasından selam.[44]

Kartpostal: Marienbad, Lokanta bahçesi Café Alm

Damga Marienbad — 15.V.16

Burada olan biri de tanımadığı size selamlarını yollar.

Prag, 28 Mayıs 1916

Şu aklına gelenlere de bak.[45] Kızmam için ortada en küçük bir neden bulunmuyor. İnsan pazar gününün öğle sonrasını bile şöyle yarı buçuk dilediği gibi özgür geçiremedikten

sonra, bilindiği üzere zaten arafı aratmayan burası gerçek bir cehenneme dönüşmüş demektir. Karlstein'a[46] gelmeyeceğim, çünkü yanında kimin bulunduğunu bilmiyorum; üstelik Prag'daki keyifsizliğim[47] zaten yeterince büyük, bir de onu devingen duruma getirmek akıl kârı değil. Ne diyecektim, tam sen Karlstein ile St. Johann arasındaki ormanda bulunuyorsun, yağmur yağıyor. Ama ikisinde de suçum yok benim.

İki kartpostal, birinde başlanan yazı ötekisinde devam ediyor: Marienbad, Balmoral Sarayı ve Osborne, Osborne'nin girişiyle bahçe ve holle bahçe.

Damga: Marienbad — 12.VII.16

Canım Ottla,[48] ben de sana daha ayrıntılı yazarım kuşkusuz; ama böyle kalır, durumumda iyileşme olmazsa, önümüzdeki değil öbür salı Chotek Parkı'nda[49] herşeyi anlatırız birbirimize. Şimdilik yalnız şunu söyleyeyim, burası bana öyle iyi geldi ki, bu kadarını aklımdan geçirmemiştim; belki F. de düşündüğünden daha rahat etti burada. Ama bunu sana kendisi yazsın daha iyi. Eisenstein'a[50] gelmiyorum. Yarın F. gidiyor. O zaman bakalım (bugün de ağrıyan) başım, neler kotarıp çıkaracak ortaya. Buraya alıştığımı, sonra da kaldığım otelin fena sayılmayacağını düşünürsek, şimdiki yerimde doğru dürüst bir şeyler yazabilme olasılığı, daha büyük. Ama bir dahaki yıl seninle birlikte inşallah o zaman özgürlüğüme kavuşmuş dünyada bir geziye çıkarız.

Franz

Acaba birkaç gün için sen kalkıp gelsen buraya? *Canım Ottla, kuşkusuz yapılacak en iyi şey de, bu; çünkü burası şahane bir yer. Ne kadar iyi olduğumuzu, kendimizi ne kadar güçlü hissettiğimizi, yarın anneni ziyarete gideceğimizden*[52] *çıkarabilirsin. Candan selamlar.*

Felice

Kartpostal: Marienbad, Cafe Utschig

Damga Marienbad — 23.VII.16

Canım Ottla, fazla bir şey yazamadım sana, biliyorum, ama anlatacaklarım o kadar daha çok olacak.

Kucak dolusu selam

Franz

Candan selamlar Irma Weltsch[53]
Sizi seven baba Weltsch'den[54] selam
İyi yürekli eski öğretmeniniz F. Wetsch'den[55] selam
Paul Wetsch[56]

Prag, 24 Kasım 1916

Konuğu olduğum evin hanımına.[57]

Prag, Aralık 1916

Canım Ottla, lütfen zarfın içindeki mektubu Başmüfettiş Eugen Pfohl'a yollar mısın. Ama mümkünse *hemen;* yoksa uyuyakalmışım da, özürü sonradan uydurmuşum gibi bir izlenim doğacak (oysa daha önceden aklıma gelen bir özür bu). Anlayacağın bir bahane; ne var ki, kabul edilmemesi için neden yok. Aşırı uzun süre, aşağı yukarı saat iki buçuğa kadar yukarıdaydım; sonra da hiç kırpmadım gözümü. Öyleyken keyfim yerinde ve şimdi saat diyelim ona kadar yataktan çıkmayacaksam, bunun durumumda bir düzelmeye yol açacağını düşündüğümden ya da uyumayı umduğumdan değil; büroda geçireceğim öğle öncesi bana çok uzun gelmeyecek ve (bir yalancı olarak) işyerinde kollanıp gözetilme konusunda daha çok hak sahibi olabileceğim. Ne doğru dürüst, ne de fazla birşey yazabildiğim yukarıda. Ama sabahleyin evden çıkıp gitmeyeceğimi bileydim, orada kalmak-

tan alabildiğine mutluluk duyardım. Bir sonraki günden korkum berbat ediyor her şeyi, belki de her şeyi ele geçirmemi sağlıyor; kim orada, karanlıkta oradaki ayrımı seçebilir.

Dediğim gibi, hemen mazeret mektubunu yolla, olmaz mı!

Franz

Lambadaki gaz, son damlasına kadar yanıp bitti.

Prag, 1. Ocak 1917

Önce hepinize[59] mutlu yıllar. Sonra senden bir rica, Ottla: Bana Montagsblatt'ı[60] alır mısın; ayrıca Wüllner'in resitasyonu[61] (okuma saati) için bir bilet (Memur kaygısı: Abonelerin biletlerini salı gününe kadar alma hakları saklı tutulmuş. Bu durumda bileti çarşamba günü alman daha uygun kaçmaz mı?) Yiyecek ve içeceğim şeyler için kendini fazla yorma, her akşam evde gereğinden fazlasını buluyorum. Ama ruhsal besinlere karşı iştahım öylesine kabarmış durumda ki! —Yeni yılı nasıl kutladım, biliyor musun? Kalkıp ayaklı lambayı yeni yılın yüzüne tuttum. Kimse cam içinde bundan ateşli bir nesneye sahip olamaz.

Franz

Prag, 19.IV.1917

Canım Ottla,[62] şimdilik burada herşey geçici bir düzen içinde; ama ne kadar sürecek, Allah bilir; senin öylesine derli toplu bırakıp gittiğin düzen hemen bir anda yıkılıp dağılamaz kuşkusuz; ama bakarsın gizli saklı bir çözülme başlamıştır da, benim henüz haberim yoktur. Herşey'den söz açıyorsam, bununla ben kendimi anlatmak istiyorum. Sen gittikten sonra Hirschgraben'de[63] büyük bir fırtına koptu, bir rastlantıydı belki, ama belki de kasıtlıydı. Dün Palais'te[64] uyumuş kalmışım; eve geldiğim de sobayı sönmüş buldum,

içerisi pek soğuktu. Gördün mü, diye düşündüm, daha Ottla'sız ilk akşam, öyleyken halim duman.[65] Ama derken ne kadar gazete varsa topladım, manüskrilerden de kattım aralarına, çok geçmeden soba bir güzel yanmaya başladı. Bugün Ruzenka'ya[66] anlattım da, yanlış yapmışsın dedi; biraz tahta parçası kesip atsaymışım, hemen tutuşurmuş soba.

Ben de sinsi sinsi: «Ama bunun için bir bıçak yok ki orada», dedim. Ruzenka masum bir edayla: «Ben hep yemek bıçağını alırım», cevabını verdi. Demek yemek bıçağının pek pis ve körlenmiş olmasının nedeni buymuş; ama sobayı yakmak için küçük tahta parçaları hazırlamak gerektiğini öğrendim doğrusu. Palais'deki evin döşemesini ne de güzel temizlemiş! Belli ki kendisine söylemeyi unutmamışsın. Ben de karşılığında, yarın en iyi sebzecilik kitabının hangisi olduğunu araştıracağım; ama kardan nasıl yetiştirileceği konusunda bir bilgi içermeyeceği kuşkusuz kitabın.

İşittiğime göre, dün babam hayli arka çıkmış bana. Rudl Herrmann[67] (mektubu orta yerde bırakma sakın) Bielitz'e gidiyormuş, öğleyin güzel güzel vedalaşmak için bize uğramış. Bu da herkesin rol aldığı bir maskaralığın sahnelenmesine yol açmış. Bize ne kadar yakın olursa olsun, hiç bir akraba gösteremezsin ki, böyle zamanlarda babam kendisine ver yansın etmesin. Falan kişi zimmetine para geçirmiştir, filan kişi tüh kakadır vb. Rudl da, bu gibi kötülemelere karşı kulaklarının tıkalı olduğunu söylemiş, çünkü nihayet babam kendi oğlu için de alçak herif sözünü kullanıyormuş. Bunu işiten babam bir celallenmiş ki! İki kolu havaya kalkık, yüzü alı al moru mor, üzerine yürümüş Rudl'un. Rudl da odadan çıkmak zorunda kalmış; eşikte biraz durası olmuş, ama annem itip uzaklaştırmış kendisini. Böylece dostça başlayan veda töreni de sona ermiş. Ne var ki, gerek babam, gerek Rudl iyi insanlardır, olup biteni şimdiden unutmuşlardır belki. Ama bu, ilk fırsatta aynı sahneyi tekrarlamaktan kendilerini alıkoymayacaktır kuşkusuz. Ben eve geldiğimde ortalık yine sessizleşmişti. Yalnız babam, daha önce bana arka çıkışındaki aşırılığı gidermek için şöyle demeden duramadı: «To je zrádlo. Od 12 ti se to musi varit»[68]

Sana söylemek istediğim bir şey daha var: fazla mektup yazma. Çalışmaların konusunda genel şeyler yazmak istedin mi, ya annemle babama ya Irma'ya ya da bana yaz; kuşkusuz, herkese yazmış sayılırsın böylelikle.

Damga: Prag — 22.IV.17

Canım Ottla,[67] bana hiç yada yeteri kadar mektup yazmıyorsun diye sakın ilenme kendi kendine. Başka türlü üzülürdüm çünkü. Ama örneğin çiftlikle ilgili haberleri doğrudan Karl'la bildirmeyip mektubunu, bu defa da olduğu gibi[70] en iyisi, ilkin buraya, Prag'a yolla ki, çalışmaların konusunda derli toplu bir fikir edinilebilsin. Tarıma ilişkin sezgi gücümle anlayabildiğim kadar, yazdıklarının tümü de bana akıllıca şeyler görünüyor. Bahçenin bir bölümünü çitlerle çevirme düşüncesi belki benim kafamdan çıktı, ama belki Elli ile ikimizin; beri yandan herkes, yani sen de aklından geçirebilirsin böyle bir düşünceyi. Ne diyecektim, ille at mı[72] olması gerekiyor? İnek ya da öküz elvermez mi? Öyle sanıyorum ki, askerlikte kullanılmaya gelmeyen, örneğin Ruslardan alınan ganimet atlar ucuza sağlanabiliyordu bir süre; oradakilerin bu konuda hiç bilgisi yok mu? Ruzenka'dan sana bir sürü öğüt; ama gelecek mektupta öğreneceksin hepsini. Bizim sokakta nasıl derler hani, başını dik tut.[73]

Franz

Damga Prag — 15.V.17

Canım Ottla, hemen şunları yazmak istiyorum sana. Şimdiden senin tarafından kendimi büsbütün terkedilmiş hissettim; sonrasını düşünerek (hep sonrasını düşünerek) dedim ki kendi kendime, Ottla, senin sefaletin kucağına yuvarlanmana anlaşılan ses çıkarmayacak. Ama, mektubun da bir yana, hiç doğru yanı yok bunun; çünkü yukarıdaki evi ba-

na sağlayarak, benim için eskisinden daha iyi bir dönemi başlattın;[74] hatta günlerin güzel geçmesine, dolayısıyla uyumamda başgösteren güçlükten yukarıdaki çalışmalarımı yazık ki yarıda bırakmama, üstelik senin buradan gitmene karşın, bu dönem henüz sürüyor. Yakınacak çok şey var kuşkusuz, ama şu anda son yıllardakiyle karşılaştırılamayacak kadar yerinde durumum. Ne var ki, özetleyebildiğim kadar, bunları sana sözle anlatmam iyi olacak. Belki pazara gelirim, ama «büyük bir belki» ile kuşkusuz; sakın karşılamaya gelme! Felix ile karısı, hanidir ille bizi de götür deyip duruyorlar; belki onları da getiririm yanımda. Max'ın geleceğini pek sanmam.

Franz

Canım Ottla,[75] Küçük Sosyal Yardım Kurumu,
Tetsch konusuna ek

1.) Giysiler dolayısıyla Bay Hippmann'ın Sopper için düzenlediği onay çok iyi. Tetsch için de böyle bir onayı düzenleyip bana yollasın.
2.) Tetsch, muhtaç durumu dolayısıyla yeni bir yasa uyarınca ayda yaklaşık 48 K'lık özel bir yardım alma hakkına sahip bulunuyor. Ancak bunun için ilişikteki form doldurulup, bir dilekçeyle ilgili makama başvurulacak. Müdürün formu Tetsch için doldurup, üçüncü sayfadaki adrese, Podersam'daki kaymakamlığa postalaması gerekiyor.

Sopper'in giysi sorununun çözümü için, kendisine buradan hemen 300 K verilecek; ayrıca Podersam-Sosyal Yardım Kurumu'na (Öğretmen Rössler) yazılacak; kurum da üzerine düşeni yapıp, giysilerin alımı için henüz sağlanması gereken 100 K'yı (giysilerin fiyatını müdür 400 K olarak saptadı) Sopper'e kendi kasasından ödeyecek. Hani bu 100 K'yı, Sopper'in kendisi de gidip öğretmen Rössler'den isteyebilir.

Kucak dolusu selam

Franz

Tetsch'le Prag'daki ilk karşılaşmam şöyle oldu: Pazar akşamı Max ve karısıyla Belvedere Yokuşu'nu tırmanıyorduk; uzaktan yol kenarındaki yapay taş yamaçların birinde oturan bir asker ilişti gözüme; ayakları çorapsız, pantolonların paçaları iyice yukarı çekikti, ceketinin bir yanı boştu, kulağının gerisinde kocaman bir yumru vardı. «Bu da bir asker!» dedim kendi kendime, en iyisi gözlerimi kaçırıp o yana bakmadım. Ancak önünden geçtikten sonra arkama döndüm; ne göreyim, Tetsch değil miymiş! Bir sevindim ki!

Damga Prag — 24.VI.17

Canım Ottla, yardımcıları[76] sağlayacağım, ama bu iki yardımcıya ne zaman için gerek duyduğunu önceden bilmek isterim, tarihini şimdiden saptamış olmalısın. Peki bu kadar kötü mü durum?[77] Geçen yıldan bu kadar daha mı kötü; geçen yıl böyle bir şeye asla gerek duymamıştın sanırım. —Froylayn Kaiser[78] gelecek kuşkusuz; dediğine göre, bir ara kendisinden hiç hazetmediğini söylemişsin; ama buna aldırmayıp yine gelecek seve seve. Bir cumartesi seni ziyaret edecek; kendisini anımsadığına sevindi; şu sıra birkaç gün için Bohemya Ormanı'na gidiyor, iznini geçirecekmiş. — Annemin durumu kuşkusuz senin söylediğin gibi; ama hekim önemsenecek bir şey sayılmayacağını açıklamasına karşın, dökünlülerden yine pek şikayetçi. Babam döndü,[79] durumu iyi.

Çok, çok selam; Froylayn'a selamlar.

Franz

Prag, 25. Haziran 1917

Canım Ottla, inşallah Froylayn sana yazdığım kartı dün kutuya atmıştır. Kartta yardımcıların ne zaman yollanmasını istiyorsun, bildirmeni rica etmiştim senden.

Gänsler işiyle ilgili ufak bir şey daha; belgeler arasında bir onay eksik, ilişikte yolluyorum formu, belediyede bir imza atacaklar, o kadar; sonra bana geri göndereceksin. Sopper henüz almadı parayı, biliyorum, önümüzdeki günlerde alacak.

Hoşça kal
Franz

Sanırım annemin durumu şimdi daha iyi.

Tetsch'i unutma, onun için yapılacak tek şey, formu müdüre vermek.

Damga: Prag — 28.VII.17

Canım Ottla, şimdiye kadar çoktan yazmalıydım sana (Budapeşte'den[80] yolladığım kartı aldın mı?), çok şey görüp, çok şey işittim. Yolculuk sırasında çok değilse bile yine iyi sayılırdı durumum, ama bir dinlenme ve anlaşma gezisi de denemezdi buna. Her şeyden önce bütün yolculuklardaki gibi iyi uyudum, Prag'a döndüğümde de birkaç gün iyi gitti, ama şimdi yine akıl almayacak kadar kıt uykularım. Keşke yine güz ve kış gelseydi (bu sözlerim senin için değil, çünkü sen Viyana'ya gidiyorsun),[81] yarı buçuk da olsa geçen yılkine benzeseydi durum! Yarın gelemeyeceğim, ama eylül başında on gün için gelirim, sen yeter ki gelmemi uygun bul. Salzkammergut'a mı gitsem yoksa? Ne kadar uzak olursa, benim için o kadar iyi; ama Salzkammergut bakımından biraz geç olacak, çünkü ancak 8 eylülde yola çıkabileceğim. — Son kez işi bırakmana (hiç değilse benim bildiğim kadar son) hayranlık duymamak gerçekten elde değil.[82] Altından kalkabilecek misin?

Sana ve Irma'ya selamlar.

Franz

Damga: Prag — 23.VIII.17

Canım Ottla, şerbetçi otlarını toplayınca yaz bana lütfen.[83] O zaman iznimle ilgili ayrıntılı bir mektup yollarım.

Ama şimdi başka şeylerle işinden alıkoymak istemem seni. Yürekten selamlar

Franz

Damga : Prag — 9.VIII.17

Canım Ottla, dört seçenek var önümde: Wolfgang am See, güzel ve yabancı bir yer, ama uzak, yemekleri de kötü; Radeowitz[84] (güzel bir orman, yemekleri de zararsız, gel gör ki gereğinden çok bildiğim bir yer, yabancı pek bir şey yok, fazlasıyla rahat; Landskron, tümüyle yabancı, söylendiğine göre güzel, yemekleri de iyi, ama şefimin bana arka çıkmasına bakıyor burası, üstelik tatsız bir idari işlemin yerine getirilmesini gerektiriyor; Zürau, yabancı bir yer sayılmaz, aslında güzel de değil, buna karşılık yanımda sen olacaksın, belki süt olacak. Doğrusu izin de almış değilim henüz, Budapeşte'ye giderken bana çıkardığı güçlüklerden sonra, müdüre varıp bu konuyu görüşmek isteğini duymuyorum; ancak bir izin başvurusu için çok ciddi bir neden var elimde: Aşağı yukarı üç hafta önce ciğerimden kan geldi; sabahın dördüydü yaklaşık, ansızın uyandım, baktım şaşılacak kadar çok balgam var ağzımda, tükürdüm hepsini, ama sonra dayanamayıp ışığı yaktım, tuhaf şey, balgam içinde bir kan lekesi. Ve başladı böylece. Chrleni,[85] bilmem, doğru mu yazdım, ama boğazımdaki bu kaynak için uygun bir deyim. Sandım ki, hiç kesilmeyecek arkası. Kaynağın ağzını nasıl tıkayabilirdim, onu ben açmamıştım ki! Yataktan kalkıp odada gezinmeye başladım; pencereye yürüdüm bir ara, dışarlara baktım, sonra geri döndüm — bir türlü sonu gelmiyordu kanamanın, nihayet durdu, ben de uyudum, hanidir böyle iyi uyumamıştım. Ertesi gün büroya gittiğimde Dr. Mühlstein'a göründüm. Bronşitmiş; bir ilaç yazdı, üç şişe içilecek; bir ay sonra tekrar gideceğim; ama arada yine kan gelirse, hemen arayacağım kendisini. Ertesi gece baktım yine kan geldi, bu defa biraz daha az. Yeniden Dr. Mühlstein'a çıktım, doğrusu bir gün önce hoşlanmamıştım kendi-

sinden. Ayrıntıları geçiyorum, yoksa çok uzayacak. Sonuç: üç olasılık söz konusu: akut bir soğuk algınlığı; doktor böyle bir şeyi ileri sürdüyse de ben kabule yanaşmadım; ağustosta üşüteceğim kendimi? Üşütmeyecek biri varsa, o da benim nihayet. Çok çok evin durumu, hastalığın doğmasına katkıda bulunmuştur; soğuk, havasız pis kokan bir yer[86] çünkü. *İkinci olasılık* verem. Doktor şimdilik bu olasılığı kabule yanaşmıyor. Zaten görecekmişiz bakalım; hem büyük kentlerde yaşayanların hepsi tüberkülozluymuş, akciğer apeks nezlesi (öyle bir deyim ki, bir kimse için aklından domuz sözcüğünü geçirirsin de, yüzüne karşı domuz yavrusu dersin; onun gibi tıpkı) pek de korkulacak bir şey değilmiş, tuberkulin enjekte edilir, çözümlenirmiş iş. *Üçüncü olasılık:* bu olasılığın daha sözünü etmeye kalmadan, doktor hemen karşı çıktı. Ama kendisi karşı çıksın istediği kadar, bence biricik doğru olasılık bu ve ikincisiyle de güzel bağdaşıyor. Son zamanda yine o eski hezeyan korkunç biçimde yakama yapıştı, zaten bu beş yıllık dertten en çok geçen kış baş alabilmiştim biraz. Omuzlarıma yüklenen, daha doğrusu bana emanet edilen en büyük savaş, bu; bir zafer (örneğin böyle bir zafer, bir evlenmede kendini açığa vurabilirdi; F. de, belki bu savaşta olumlu ilkenin temsilcisidir yalnız), diyeceğim az buçuk katlanılır bir kan kaybıyla elde edilebilecek bir zafer, benim kişisel dünya tarihimde Napolyonca bir niteliği içerirdi. Ama anlaşılan böyle giderse savaşı kaybedeceğim. Ve gerçekten, sanki savaşmaktan el çekmişim gibi, o gece saat dörtten beri çok daha iyi denemese de eskisinden iyi uyuyorum, herşeyden önce beni çaresiz bırakan eski başağrılarından eser kalmadı hiç. Eski durumumun, ciğerlerimden kan gelmesine katkısını şöyle düşünüyorum ben: bir türlü sona ermeyen uykusuzluklar, başağrıları, ateşlenmeler, ruhsal gerilimler beni öylesine güçsüz düşürdü ki, vücudum tüberküloz denilen nesne için duyarlık[87] kazandı. Ne rastlantıysa, o geceden beri F.'ye de yazmamı önleyen bir neden bulunuyordu: bir tanesi pek hoş görülmeyecek, nerdeyse çirkin bir yeri içeren iki uzun mektubuma şimdiye kadar bir cevap alamadım.

Tüberküloz denen bu hastalığın ruhsal yönü böyle işte.[88] Unutmadan söyleyeyim, dün yine doktora göründüm. Ciğerlerimi dinledi (o ilk geceden bu yana öksürüyorum), sesleri daha iyi buldu, tüberküloz olasılığını eskisinden de kesinlikle yadsıyor; söylediğine göre, tüberküloza yakalanacağım yaşları gerilerde bırakmışım, ama bu konuda bir açıklığa kavuşmak istediğimden (ancak yapacağı şeyin de tam bir açıklık sağlayacağı ileri sürülemez kuşkusuz) bu hafta ciğerlerimin filmini çekecek ve balgam muayenesinde bulunacak. Palais'deki evden çıkacağımı bildirdim ev sahibine, Michlova[89] da bizim evden çıkmamızı istedi, böylece birşey kalmadı elimde. Ama daha iyi, belki o rutubetli küçük yerde harap olup gidecektim. Ciğerlerimden kan geldiğini bir tek Irma'ya anlattım, duruma pek üzüldüğünü bildiğim için avutmak istedim kendisini. Irma'dan başka evde kimsenin haberi yok. Doktor'un dediğine göre, şimdilik hastalığı başkalarına bulaştırma bakımından en ufak bir tehlike söz konusu değil. — Ne diyorsun, geleyim mi bu durumda? Yarın perşembe, belki ondan bir hafta sonra? 8-10 gün için?

Damga: Prag — 2.IX.17

Canım Ottla, taşındım anlayacağın. Palais'deki[90] pencereleri son kez kapadım, kapıyı kilitledim, sanki ölecekmişim gibi bir duygu vardı içimde. Bugün de yeni yaşamımda o kanlı geceden sonra ilk başağrısı nöbeti kendini açığa vurdu. Yatılacak bir yere benzer yanı çok senin odanın. Mut fak için bir şey söylemiyorum, avlu için de öyle; yedi buçukta avluda gürültü başladı, pek doğal birşey. Bir kez bile işitmedim kedinin sesini, yalnız mutfaktaki saati duydum. Ama patırtının çoğu banyodan geldi. Benim hesaba göre üç kez banyoda ışık yakıldı, her defasında bilinmeyen nedenlerle küvete su akıtıldı. Bu yetmiyormuş gibi, yatak odasının kapısı da kapatılmadan bırakıldı, babamın öksürük seslerini işittim hep. Zavallı babam, zavallı annem, zavallı Franz. Ban-

yoda her ışık yakılışmdan bir saat önce korkudan uyandım, arkadan iki saat korkudan uyku girmedi gözüme ve hepsi dokuz saat tuttu bunun. Ama akciğer hesabına duruma diyecek yoktu. Pencere açık uyuyorum, ince bir battaniye yetiyor, Palais'te ise yarı kapalı pencerenin uzağında yatıyor, öyleyken iki battaniye ve kuş tüyü bir yorgansız yapamıyordum. Gelsen iyi olacak.

Franz

Damga Prag — 3.IX.17

Canım Ottla, biraz daha iyiydi bugün, banyo sessizdi. Ne var ki, saat altı dedi mi her şey bitiyor; bitişikte annem gözlerini açmaya görsün, gürültüye uyanıyorum. *(Gözlerini aç-mak* deyimini de duyarlı yaşlı bir Alman bulmuş olmalı) Yukarıda, Belvere'deki evi şimdilik dışardan gördüm, çok güzel, yalnız birinci kat, üstelik karşıda Federer ve Piesen[91] korsa fabrikası; ayrıca bugün birinden işittiğime göre, pazara giden yük taşıtlarının bir kısmı oradan geçiyormuş. Bu durumda bir pazar meydanından bir ötekisine taşınmış olacağım. Ne zor şey.

Senin odan da doğrusu sevimli. İçerisini, öteberiyle falan değil, kendimle öylesine doldurdum ki, döndüğünde kolay kolay bir yol bulup geçemeyeceksin aradan. Hayıflanmıyor musun? Bugün doktorla da konuşacağım, arkadan sana ne zaman geleceğimi yazarım. Sanırım hafta sonu; o gün olsun, telgrafla bildiririm.

Franz

Adreste F. değil, Ottla yazsın.

İki kartpostal, birincisinde başlanan yazı ikincisinde sürüyor.

Prag, 4 ve 5 Eylül 1917

Canım Ottla, dün yine doktorun yanındaydım,[93] her za-

mankinden daha açık seçik[94] konuştu; ama hem onun, hem diğer bütün doktorların bir özelliği işte, gerçek durumun hastalardan saklanması zorunlu görüldüğünden, hastaların da çaresiz her şeyi bilmek istemelerinden ya incir çekirdeğini doldurmayan şeyleri yineleyip duruyor yada önemli noktalarda kendi kendileriyle çelişkiye düşüp, ne birini, ne ötekisini itirafa yanaşıyorlar. Sözün kısası: İki apeks* de iltihaplanmış, ama akçiğerlerin sözde kendilerinde bir şey yokmuş da, hastalanan bronşçuklarmış yalnız. Dikkatli davranmak gerekiyormuş, yaşım dolayısıyla doğrudan bir tehlike söz konusu değilmiş; bir tahminde bulunmak gerekirse, ilerde de böyle bir tehlikeyle karşılaşacağım söylenemezmiş. Doktorun öğüdü; çok yemek, bol bol temiz hava; midemin duyarlığı nedeniyle ilaç almayacağım; geceleri omuzlarıma iki kompres uygulanacak ve ayda bir kendisine görüneceğim; bir kaç ay sonra bir düzelme görülmedi mi, tuberkülin enjekte edecekmiş, ki (ne saçmalık) başvurmadığı bir çare kalmasınmış. Benim bir sorum üzerine, kuşkusuz güney'e gitmekle iyi edeceğimi açıkladı, ama ille gerekli saymadı böyle bir şeyi, kent dışında bir yerin de pekala aynı işi göreceğini söyledi. — Belki bir dilekçe verip, emekliliğimi isteyebilirim; hani pek güzel bir neden bulunuyor elimde; yarın değil öbür gün (yarın önemli bir oturuma katılacak, şu anda oturumdan başka bir şey düşünecek halde değil) şef'le[95] konuyu görüşeceğim.

Şu sıra ikide bir *Meistersinger*'den[96] bir dize geliyor aklıma: «Onu daha kibar sanırdım ben» ya da öyle bir şey. Demek istediğim şu: Hastalığımın bir adaleti yerine getirdiği kuşkusuz, adil bir darbe; hem ben bunu hiç de bir darbe gibi hissetmiyorum, son yılların ortalamasıyla karşılaştırırsam, düpedüz tatlı bir şey; kısaca adeletle bağdaşmayan yanı yok, ama öylesine kaba, öylesine dünyevi, öylesine yalın, öylesine kollayıcı ki!

Kart yollanmadan kaldı. Her şey bu arada yine değişti. Max'ın diretmesi üzerine Profesör'e[97] göründüm. Genellikle

(*) Akciğerlerin uç kısımları

aynı şeyleri söyledi, ama kesinlikle kent dışında bir yerde kalmamı salık verdi. Yarın ya emeklilik için dilekçe verecek, ya da üç aylık izin için başvuracağım. Beni evine almak ister misin? Alabilir misin? Kolay değil hani.

Franz

Damga: Prag — 6.IX.17

Canım Ottla, şimdi yine bu konudan söz açmaya başladımsa, her ayrılışta onsuz yapamadığım duygusal bir komediyi bir kez daha oynamak için değil kuşkusuz.[98] Düpedüz (hani bunun da yalancı bir yanı yok değil, ama hiç değilse belli bir yere kadar dürüstlüğü içeriyor) emeklilikte ayak direyecekken, çalıştığım işyerini sömürmek gibi bir niyetim olmadığından falan dem vuruyorum. Elbet bunun sonucu da, belki öyle de geri çevrilecek, emeklilik başvurumun, ilgili konuşmalardan sonra hiç kabul edilmeyeceğidir. Ne var ki, kendisiyle ancak pazartesi görüşeceğim müdürün[99] düşüncesini henüz bilmiyorsam da, izni alacağım kesin; çünkü Profesör'ün raporunun[100] (sözlü açıklamalarından önemli ayrılıkları içermiyorsa da, yazıya dökülen şey yine de bir başka ağırlık kazanıyor) her zaman geçerli bir pasaporttan kalır yeri yok. Gerek anneme, gerek babama sinirlerimin bozukluğundan[101] izin almak istediğimi söyledim. Anneme kalsa dünden bana izin verecek, durumdan hiç kuşkulanmıyor.

Damga Prag — 7.IX.17

Canım Ottla, kartında 8 günlük bir izin için hazırlandığın anlaşılıyor; oysa şimdi üç ay gibi bir süre beni başına saracak, hem de bu salı ya da çarşamba karşında göreceksin. Senin için bu, fazla büyük değişikliklere[102] yol açmayacak mı? Güz için bazı tasarıların vardı ya, onlar için de hani? Bugün müdürle konuştum. Öyle sanıyorum ki, kurumdan ar-

tık geri dönmemek üzere ayrılmam, ancak tüberkülozun dört nala kalkmasına bağlı. Emeklilik işi suya düştü. Ama izin kesin, hem de başvurusuz. Pek de üzülmemeliymişim, asıl üzülecek olan kendileriymiş, benim gibi değerli bir elemanı[103] vb. Böyle sözler işittim de, yaptığım işi yukarıda gözden geçirdim mi, sanki dünya başıma yıkılıyor. Gerçek durum şöyle: Birkez bir yer bulup yerleşmeyeyim, bundan böyle hiç de hoş denemeyecek bir nesne gibi oraya yapışıp kalıyorum. Elbet beni doğrudan tasalandıran birşey değil bu. Diyeceğim henüz çalışan eylemli bir memur gibi izne çıkıyorum. Belki hanidir benim gibi eylemli bir memur görmemiştir, Zürau?

Franz

Postacıyı bana gelecek mektuplar konusunda uyarır mısın.

Damga: Prak — 8.IX.17

Canım Ottla, başka kartım yok.[104] Çarşamba sabahı büyük bir olasılıkla yola çıkıyorum. Max beni Zürau'a gelmekten alıkoymak için çalışıyor; ayrıca Profesör'le konuşacakmış. Aşağı yukarı şu noktalarda toplanıyor itirazları; Daha işin başında yapılacak en iyi şeyi yapmalı, yani İsviçre'de, Meran'da ya da benzeri bir yerde kalmalıymışım — Profesör, Zürau'a gitmeme ses çıkarmamışsa, beni pek yoksul gördüğü içinmiş yalnız, — Zürau'da doktor falan yokmuş, bakarsın durumum ansızın kötüleşir, ağzımdan kan gelirse, ne yaparmışım ve buna benzer şeyler. — Profesör, Zürau için peki demesini, salık verdiği arsen kürünü uygulamama bağlamışmış; ne var ki ben böyle bir küre yanaşmıyormuşum— yağmurlu havalarda üstü kapalı gezi yerleri olmadan ne yaparmışım vb. Bu itirazlara verdiğim cevapları sana sözlü olarak anlatacağım. Öte yandan, sağlık açısından belki gerekli bu kollayışları düşünmek tiksinti veriyor bana, o uzun boş zamanımı rezil edip çıkacak.

Franz

Damga: Prag — 9.IX.17

Camm Ottla, bugün sana bu kartı yazmamın nedeni, bakarsın binde bir olasılıkla (sen gelmemi kabul edersen kuşkusuz) çarşamba sabahı Zürau'da olacağımı bildirmektir. Max, Zürau'a gelmeme karşı itirazlarını Profesör'e anlatacak. Ancak, bu iş nasıl sonlanırsa sonlansın, her şeyden önce biryol Zürau'a geleceğim kesin. Başkaca rahatım çok iyi, yalnız aşırı yemek içimi karartıyor. Schnitzer'e[105] yazacağım, belki perhiz yapmamı salık verir. Acınacak bir karşıtlık: önden gereksiz yemekleri organizmaya yolluyorsun, içerde ise hastalık yürüyüş temposunu gönülceğizi nasıl isterse öyle ayarlıyor. Elli geliyor bugün, olup bitenler karşısındaki tutumunu kendisinden öğreneceğim. F.'den[106] mektuplar aldım; öylesine sağlam, güvenilir, sakin ve serinkanlı, kendisi gibi kin gütmeyen mektuplar. Hemen oturup cevaplandıracağım.

Franz

Prag, 28.XII.1917

Canım Ottla, postacı sana bugün yalnız bu mektubu getirecek: Doğrusunu istersen, Felix'in[107] gürültüsü ve Gerti'nin sessiz beni süzüp durmaları karşısında yazmak için ne bir heves duyuyor, ne de gerekli huzuru buluyorum. Ama başlıca neden, kısıtlı bir zaman üzerinde — benim buradaki zamanım da böyle çünkü — bu zamanın orta yerinde kesin bir şey söylenememesidir. Bu son beş günde öyle değişik anlar yaşadım ki, ağır bir hata işlediğim sanısına kapıldım ve hayli aşağılara düştüm; ama sonradan anlaşıldı ki, yaptığım şey kelimenin tam anlamıyla doğrudur, hayıflanacağım bir şey yoktur ortada. Ayrıntılar üzerinde ilerde konuşuruz.

Asıl konudan henüz söz açmadığımız ilk gün dışında, F. ile geçirdiğimiz günler kötüydü,[108] son günün öğle öncesinde

çocukluktan çıktım çıkalı akıtmadığım kadar yaş akıttım gözlerimden. Ama davranışlarımın doğruluğundan şuncacık kuşkuya düşseydim, benim için elbet çok daha fena yada katlanılmaz birşey olurdu. Ama böyle bir kuşkudan eser yoktu içimde; ne var ki, bir haksızlık oluşturması, bir davranışın doğruluğuyla çelişmiyor. Davranışımdaki haksızlık niteliği de, Felice'nin tepkisindeki incelikle enikonu güçlenip büyüdü.

Felice gitti, bende de öğleden sonra Profesör'e uğradım; bir geziye çıkmış, pazartesi yada çarşamba dönecekmiş. Salt bu nedenle, o dönene kadar burada kalmam gerekiyor. Ama ben yine de durmayıp Dr. Mühlstein'a yollandım; ciğerlerimi dinlediyse de, şimdilik birşey saptayamadı; oysa burada eskisinden daha çok öksürüyor, eskisinden daha güçlükle soluyorum. Bu olumlu-olumsuz bulguya karşın (çekilecek bir filimde hastalığın görüleceği kesindi), belki de bana karşı duyduğu biraz özel yakınlık dolayısıyla emekliliğimi istemenin ahlaksal açıdan pekala savunulabileceğini söyledi; bir sorusu üzerine artık evlenmeyi aklımdan geçirmediğimi açıklayınca, kararımı pek övgüye değer buldu, geçici yoksa kesin bir karar gördüğü için mi böyle davrandı bilmem, kendisine sormadım. (Nişanın bozulmasına neden olarak, dışa karşı[109] yalnız hastalığımı ileri sürüyorum; babama karşı da öyle yaptım).

Bugün bürodaydım, görüşmeler başlıyor[110], nasıl sonuçlanacaklarını bilmiyorum henüz. Bu konuda da benim için bir duraksama söz konusu değil.

Ancak, Oskar işinde[111] beni düşündüren bazı şeyler var. Kendisini şimdi yanımda, alıp getirmem güç olacak benim için, sen'den ve Max'tan başka biriyle konuşmam güç olacak. Elbet hepsi bir geçiş dönemi için söz konusu, kesinlikle biliyorum bunu, ama kent dışında ve tek başıma olmak istiyorum. Hem zaten şimdi bir konuğun var;[112] Oskar da Çekçe'den anlamaz, bu da bir başka güçlük doğuracak. Kaldı ki, kendimi biraz fazlaca başkalarına adanmış hissediyorum, daha doğrusu nazik bir geçiş dönemi gibi bakıyorum duruma. Bunun ötesinde benim hesabıma kesinlikle kasvetli

ya da hüzün verici bir şey görmen, düpedüz yanlış birşey olurdu, hele kendim için bunu rahatlıkla söyleyebilirim. Tersi daha doğru çünkü; şu andaki ve ileride alacağı durumuyla en iyi davranış bu; yolumun üzerinde gereken yerde duruyor. Bunun üzerine hiç kafa yormasan daha iyi edersin. Hem yalnız değilim hiç, çünkü bir sevi mektubu aldım, ama yine de yalnız sayılırım, çünkü seviyle cevaplandırmadım onu.

Yani tek duraksamam Oskar konusunda. Hali pek iyi değil, kesinlikle gerekli ona böyle bir gezi, her bakımdan kendini aşağılıyor; durumu öyle ayarlamış ki, kendisine yola çıkacağımızı bildireyim, bir saat sonra hazır, bir sonraki cumaya kadar bekleyecek. Lütfen bana yaz bu konuda ne düşündüğünü. Birşey daha var: Bay Hermann'a,[113] Bayan Feig'le, Bayan Hermann'ın kızına ne getireyim gelirken? Ve başka kimlere ne getireyim?

Beri yandan kentin varlığını ilk bugün hissettim. Bu insanlar arasında iyi birşey gerçekleşemez, ama onlar için bir sürü iyi şey yapılabilir.

Franz

Konuk Froylayn'a, bizim Froylayn'a,[115] Toniye'ye[116] ve Bay Hermann'a selam.

Damga Prag — 30.XII.17

Canım Ottla, şimdi bu pazar öğle sonrası mutfakta Baum'la ilgili birkaç satır sana:

Geziden alıkoymak için değil hani; çünkü artık kendisini kırmadan yapılabilecek birşey değil bu; onu yanıma almakla göstereceğim hiç de yalnız fedakarlık sayılamayacak küçük özveri, hesaba vurmak istesem bile son zamanın bana armağan ettiği iyi şeylerin yanında öyle sönük kalıyor ki! Kısaca, Baum'ı gezi dışında bırakmak için değil sana şimdi yazacağım birkaç satır, beni rahatsız eden bir durumu seninle kardeş kardeş paylaşmak için.

Dün akşam, kısa sürmesine karşın yine de büyük bir patırtı koptu evde. Eski şeyler: ilkin kızak kayan Martha,[117] sonra mandolin çalan Trude, arkadan acınacak durumdaki iki bacağıyla haftalardır hasta yatan amca üzerinde konuşuldu, derken Zürau'a geçildi: Deli bu kız, insan annesini babasını bırakıp gider mi? Şimdi ne yapıyordur orada? Her şey elinin altında bol bol olduktan sonra, taşrada yaşamaktan kolay ne var; hele bir aç kalsın, gerçek tasa nedir, sıkıntı nedir çeksin de, o zaman vb. Unutmadan söyleyeyim ki, benim kıskançlığımı uyandıracak iyi şeyler de konuşuldu hakkında: Sanki demirden bir kız vb. Kuşkusuz, bütün söylenenler dolaylı olarak beni hedef alıyordu; zaman zaman, benim bu anormal durumu desteklediğim ya da sorumlusu ben olduğum açıkça ileri sürüldü; benim de buna karşı cevabım fena sayılmazdı, şaşırtıcıydı en azından, anormal durumun durumlar içinde en kötüsü görülemeyeceğini, çünkü örneğin dünya savaşının normal olduğunu belirttim. Bu sabah da annem bana geldi, çok büyük bir tasaya kapılmıştı sanki; ama davranışından çıkarabildiğim kadar, benimle ilgili birşey değildi; Froylayn'ın dediğine göre, iki haftadır doğru dürüst yiyip içtiği yokmuş; ama ben çok fena görmedim durumunu; bana şu sıra senin orada ne işte olduğunu, senin niçin eve gelmediğini sordu (Robert'in[118] kayınbabasıgil üç ay için Prag'a geliyormuş), gelmediğine göre, neden iki kıza orada gerek duyduğunu, bunun pek fazla bir masraf sayılıp sayılmayacağını vb. anlamak istedi. Ben de, dilimin döndüğü kadar, sorularını yanıtladım.

Bu konuşmaların sonucu olarak benim şimdi biraz daha açılmış gözlerime görünen şu ki, sen ya da ben, anne ve babamızı «terkettiğimiz», «aklımızı kaçırdığımız» yollu suçlamalar karşısında düpedüz haklıyız; çünkü ne onları terketmişliğimiz var, ne nankörce davranıyoruz onlara karşı, ne de aklımızı kaçırmış durumdayız; yeteri kadar dürüst niyetlerden yola çıktık, zorunlu gördüğümüz, bizi üzerimizdeki yükten kurtarmak isteyen kimsenin bizim için yapmayı akıl edemeyeceği şeyi yaptık yalnız. Ancak, bir noktada bizi suçlamakta haklı babam; o da (ister kendi başarısından, ister

hatasından kaynaklansın), bizim pek kolay bir yaşam sürmemiz; insanları denemek için açlık, para sıkıntısı ve belki hastalıktan başka elinde bir ölçü yok; kuşkusuz bizim zor sayılacak ilk sınavları henüz vermediğimizi görüyor, buradan da bizi her türlü özgürce konuşmaktan alıkoyma hakkını çıkarıyor kendisi için. Bu davranışı bir gerçeklik taşıyor, gerçek olduğu için ne iyi birşey. Açlığımızı ve para sıkıntımızı gidermede yardımına sığınmaktan başka şey yapamadığımız süre, kendisine karşı tutumumuz bir ürkekliği içerecektir, görünürde her ne kadar böyle yapmayalım desek bile ister istemez ona boyun eğeceğiz. Bu noktada salt bir baba gibi, salt sevmeyen bir baba gibi konuştuğu söylenemez.

Bunu Oskar'ın ziyaretine uygularsak, şöyle bir durum çıkaracaktır ortaya: Oskar'ın, ben kendimin de lütfen bir konuğu sayıldığım yabancı bir eve davet ediyorum. Babam elbet buna asla rıza göstermeyecek. Bu durumda ben sözde boyun eğmeyeceğim, Oskar'ı da alacağım yanıma, sana geleceğim; kendi masrafımı ödeyecek, Oskar'ın da fazla bir yekün tutmayacak masrafını seve seve üstleneceğim; ama köy yaşamını, köydeki kişilik çalışmaları anlamayan babamın tehdidi altında o kadar çekingen ve ürkek davranacağım ki, örneğin aralık başında bakarsın köye gelecek babamın karşısında, kolumda Oskar, ne yapacağımı bilmeden dikileceğim.

Şimdilik daha büyük bir işin üstesinden gelemeyeceğime göre, bir kez bu işi çözümlemem gerekiyor. Sana söyleyeceklerim bunlardı işte.

Burada birkaç gün daha kalacağım ister istemez, çünkü ancak ilk kez salı günü müdürle konuşabileceğim.

Bu mektubu birkaç kelimeyle cevaplandırırsan pek sevinirdim; Prag'dan ayrılmadan alabilirim mektubunu.

Froylayn'a, Toni'ye, Hermann'a selam.

Franz

Mektubu zarfa koymuştum ki, anneme kendisini tasalandıran şeyi sordum. Meğer benim için tasalanıyormuş, babam gözünün yaşına bakmadan her şeyi anlatmış kendisine.[119]

Kartpostal: Weimar, Goethe'nin bahçe içindeki evi, yatak odası.

Damga: Prag — 2.1.18

Canım Ottla, ben de aşağı yukarı bunları işitmek istemiştim senden, iyi oldu şimdi. Ne zaman geleceğimi henüz bilmiyorum, müdür güçlük çıkarıyor, bugün Profesör'e görüneceğim, belki gerçekten sağlığım fazlasıyla yerindedir,[120] bir istifanın o ağır sınavından yüzümün akıyla çıkabilirim. Baktım o başka türlü yürümüyor, bu yola başvuracağım. Oskar için belki sana gerçekten telgraf çekmeden olmayacak. Acaba kimsenin haberi olmadan Prag'a gelip, bir gece burada geçiremez misin?[121] Ama ben buna gerek kalmamasına çalışacağım. — Banyodaki mutlu anne hayalinin yanlışlığını ikinci mektubumda belirtmiştim. — Çamaşırlar aklıma geliyor bazen. Yırtık sökükleri dikilip onarılmıştı; şimdi bir kez daha aynı iş yapılacağına göre, arada yer yer yine yırtılıp sökülmüş olmalıdır. İstifa edersem, çamaşırlarıma eskisinden çok titizlik göstermem gerekecek. Ne diyecektim — Prag'daki dönemi şimdiye kadar fena atlattım sayılmaz, bu da doğrusu umutlandırıyor beni.

Franz

Toni'ye ve Bay Hermann'a selam.

Damga Prag — 4.III.18

gerçekten seninle[122] seninle ikimiz daha iyi anlaşıyoruz ya da ben seninle herkesten daha iyi anlaşıyorum;[123] ancak, zaman zaman, birbirimizin yüzüne bakmamız olanaksızlaşıyor; buna da, özellikle kendilerine uygun düşen bir yaşamı süremeyenler, ister istemez onur kırıcı, ama adeta kaçınılmaz bir durum olarak katlanmak zorundalar. Belki buna karşı bir çare değil de, hafifletici şeyler vardır, diş fırçasının kabı gibi, ayna gibi, ama hepsinden çok iyi niyet gibi tıpkı; iyi niyeti de her ikimiz birbirimize karşı besliyoruz, hatta benimkisi için en iyi niyet diyebilirim.

Franz

Prag, 5 Mayıs 1918

Canım Ottla,[124] doğrusunu istersen henüz bir şey söylenecek gibi değil; çünkü daha yerleşmiş sayılmam (senin odana evet, ama kente yerleşemedim henüz). Eskisinden biraz daha kötü nefes alıp veriyorum; ama belki burada hızlı yürüdüğüm için (hem bu ara düzeldi biraz), uykum çok fena, ilk günler doğru dürüst gözlerimi açamadan ortalıkta dolaşıp durdum, ama bir geçiş dönemini yaşadığımdandır sanırım — bunun dışındaki şeylere gelince: şu ana kadar ev değiştirmeden genellikle pişmanlık duyduğumu söyleyemem, ama seni bir yol yine karşımda görmeyi ve kulağını çekmeyi çok isterdim, Elli'de denedim, sendeki tadı vermiyor.

Franz

Froylayn Greschl'i[125] yürekten selamla tarafımdan, Froylayn David'i[126] ve Bay Hermann'ı da kuşkusuz. Bahçe için önereceğim yeni birşey yok; yalnız ilişikte gübre şerbetiyle bahçenin nasıl gübreleneceğini anlatan bir broşür yolluyorum. Bugün hiç aklımda yokken Baumgarten'ın[127] arkasındaki Schreber bahçelerini gidip gördükten sonra, bizim kendi bahçemizden eskisi kadar gurur duymaz oldum;[128] ama bahçemiz gözümden düştü de diyemem. Ne var ki, bizim kendi bahçemizde yaptıklarımızı herkes yapabilir ve yapıyor. Schreber bahçelerinden her biri, bizimkisinin yaklaşık yarı büyüklüğünde, çoğunluğu bakımlı, ama birçoğu çiçek gibi. — Evet, gelelim bizim plana: o zavallı kum havuzundan başlarsak, ikincisi havuç, üçüncüsü soğan, salata, dördüncüsü ıspanak, turp, beşincisi bitkiler, altıncısı erik ve Froylayn, yedincisi bezelye, sekizincisi soğan (1 sıra daldırma soğan, 2 sıra soğan tohumu, aralara sarmısak ve turp) tamam, buraya kadar, kafam karıştı, ama sen biliyorsun.

Sana Karl ile 490 K yolluyoruz, 380 K annemden, 110 K da benden. Mektubundan çıkan listeye göre 3 K fazlası var.

Başmüfettiş'in bir ricası: Bu ay içinde kendisi bir ara Michelob'dan geçecek. Sana telgrafla önceden haber iletilse, trene 2—3 sandık yumurta yollayabilir misin?

Damga: Prag-ca ((14/15 Mayıs 1918)

Canım Ottla, sanıyordum Albin Bartl'a yardım için[129] hiç değilse gerekli koşulları hazırladın. Prag'a döner dönmez yazdım, burada kendisi için bir kimlik bulunmadığını, ama böyle bir kimliğin hemen sağlanabileceğini ve bu bakımdan ona yardım edeceğimizi bildirdim. Dün kendisini —salı günü— sağlık muayenesinden geçmek üzere Saaz'a davet ettirdim; sağlık kurulunda bizden de bir memur bulunacak ve Bartl için az buçuk iyi birşeyler yapılabilecekti sanırım. Ne var, Mayıs'ın başında B.'ye yolladığım mektup, ilgili adreste böyle bir kişinin oturmadığı gerekçesiyle geri döndü; B., Zürau'da bana «Saaz'da sığır tüccarı Leopold Gaiser'in yanında» gibi bir adres vermişti, demek eksik bir adresmiş. (Ama belki bizim memur yine de bulur kendisini.) Yazık doğrusu. Tekrar sana uğrarsa, kendisine adres işini sor bakalım. — Pazar günü seni bekledik, Elli gelmenin adeta kesin olduğunu söylemişti. Benim kendimle ilgili anlatacak yeni bir şeyim yok; burada yaşamak, Zürau'da yaşamaktan daha güç, ama elbet bir yol denememek için neden değil bu.

Prag, Ağustos sonu 1918

Canım Ottla, Zürau'da artık oturmadığımı bildiren belgeyi al ve yolla bana lütfen, idareden izin koparma olasılığı var, bu yüzden gerekli. Ayrıca, geçen gün Profesör'e gitmiştim, ciğerlerimi çok iyi gördü. Senin için henüz bir prospektüs[130] sağlayamadım, şimdiye kadar elime geçenlerin tümü bahçeciliğe ilişkin şeyler, ama sağlayacağım. Sen bari bir şey bulabildin mi?

Franz

Damga: Prag — 8.IX.18

Canım Ottla, nakil belgesi için çok teşekkür; telgraf çekmemin nedeni, ayağını biraz çabuk tutman içindi; şu sıra ne

tedirgin durumda olduğunu biliyorum elbet, mademki Zürau'dan ayrılıyorsun, buna katlanacaksın. Ama okul için[131] telaşa gerek yok, çünkü fazlasıyla seçenek var önünde; beri yandan, bir seçme yapmak da pek önemli değil; yeter ki birşeyler öğrenilmek istensin, nerde olsa yapılır bu, hiç olmadı, kitaplar ne güne duruyor. Az buçuk sağa sola yazdım yazıştırdım, sordum soruşturdum, şimdilik ele geçirebildiklerim, Eisgrub ve Kolsterneuburg bahçecilik okullarının prospektüsleri. Klosterneuburg bahçecilik okulu herhalde ötekinden daha iyi, insan korkunç derecede çok şey öğrenebilir ve — ki bu da söz konusu okulların ortak bir üstünlüğü — salt dinleyici olarak derslere katılmakla dilediğin kadar kısa sürede, dilediğin dallarda yapabilirsin bunu. Hani sonunda eline damgalı mühürlü bir diploma vermiyorlar, zaten böyle bir şey de tümüyle gereksiz, derslere devam ettiğini, falan filan sınavlara girdiğini onaylayan bir belge yeter de artar sana. Ayrıca, Çek—Ev İdaresi Okulları'na ilişkin yığınla prospektüs bulunuyor elimde; çokluk tarım okullarıyla bağlantılı okullar hepsi; ancak içlerinde sana uyan okulu kendi gözünle gördükten sonra seçebileceksin. Zaten genellikle biraz sağı solu dolaşıp, orayı burayı görmen en iyisi. Asıl tarım okullarından ben yalnız Budweis'a, Liebwerda'ya ve Friedland'a başvurdum yazıyla. Budweis'daki ev idaresi okulu (sen istediğin kadar tarım öğreniminden söz aç, ortada bir kız sözkonusu oldu mu, hep yanlış anlıyorlar; dolayısıyla, Budweis'tan da bana yalnız ev idaresi okulu cevap verdi) bu kış yiyecek ve kömür darlığı nedeniyle öğrenime kapılarını açmıyor. Bu yüzden, bir okulu gidip yerinde görmek de gerekli. Liebwerda Teschen ile Friedland'dan henüz cevap gelmiş değil. Bir tanıdık aracılığıyla bir uzmandan bu okullara ilişkin bilgi edindim; öğrenim görenleri alıyor yalnız, şu anda gerçekten bir kız öğrencisi de var (amma belki bu okulda da konuk öğrenci olarak dışardan derslere devam edilebilir). Sözünü ettiğim uzman, Liebwerda'dan çok Friedland'ı[132] salık verdi; iki yıl süreli bir kursmuş hepsi, ama bir yılda da rahatlıkla bitirilebilirmiş. Böyle bir kursa katılman da nereye gitsen bir tavsiye mektubu sayılır senin için; ayrıca, sana arka çıka-

cak biri de var, uzman değil, hani, okulun müdürünü tanıyan Başmüfettiş. Tarım okulunun bulunmayışı bir yana, Friedland başlangıçta senin için çok iyi, çünkü seni yepyeni durumlarla yüz yüze getirecek, Viyana'ya gitmeye karar vermezsen, Friedland'a gidip (dikkati çekecek kadar güzel ve melankolik bir kent gibi kalmış belleğimde, burada iki hafta geçirmiştim), oradakilerle konuşman en iyisi. Bakarsın bana da yazarlar. Bu işin gerektireceği masraf konusunda babamla hiç konuşmanın gereği yok, ben seve seve öderim hepsini, paranın değeri zaten günden güne düşüyor, ben de elimdeki parayı sana yatırırım; ilerde çalıştıracağın işletmenin üzerine ilk ipoteği oluşturur.

Pazara kadar evde olurum belki, sonra da Turnau'a[133] gideceğim sanırım; inceleme gezilerin için bana gerek duyarsan, emrindeyim. Birkez böyle bir karara vardığına göre, Zürau'dan ne kadar erken, kuşkusuz yüzünün akıyla ayrılırsan, yeni ders yılı başlamadan sağa sola bir göz atabilmek için o kadar çok vakit bulursun.

Taşınırken gazetelerimi unutma. Belki postayla bana yollayabilirsin.

Hoşça kal, herkese candan selam.

Franz

Peki, Froylayn ne yapacak?

Canım Ottla, bir ek: Friedland'tan cevap geldi. Okul müdürünün bir kopyasını ilişikte sana yolladığım bir mektupla cevap vereceğim. İki okul söz konusu: kış okulu (her biri kasım başından mart sonuna kadar süren iki kış kursundan oluşuyor, ama «uzunca bir süre işin pratiğini yapan yaşlıca tarımcılar» tarafından her ikisi bir kursa sığdırılabiliyormuş.) Bir de ev idaresi okulu; ne var ki, bu yıl kapılarını eğitime açması biraz kuşkulu. Prag'a geldiğinde baktın ki ben yokum, bütün prospektüsleri senin-benim odamızda[134] bulacaksın, benim yokluğumda gelebilecek mektup ve prospektüsleri ise Froylayn Kaiser'den ve Zugeler ile Graupner'i de tanıyan, ayrıca eyalet tarım komisyonunda senin işi çabuklaştıracak olan Bay Klein'den alabilirsin.

Tam şu sırada yeni bir siparişle görevlendirildim: Ne

kadar tavşan ve keklik ele geçirebilirsen, parası tesliminde ödenmek üzere Başmüfettiş'e yollayacaksın! Bay Lüftner,[135] fiyatlar pek abartmalı değilse, her parça için paradan ayrı olarak müfettişten biraz da tüttürecek bir şeyler alabilecek (tütün, sigar, sigara, virginia) ne dilerse artık.

Hoşça kal
Franz

Canım Ottla, ikinci bir ek. Tetsch Akademisi'nden bir cevap geldi. Bazı bakımdan akademi Friedland kış okulundan elbet çok iyi; ama yüksek okul karakteri taşıyor, öğrencilerden beklenilen başarı oranı da çok daha fazla. Bu durumda iş, senin kendine duyacağın güvenin ölçüsüne bakıyor, bir de okula kabul edilmene. Asli öğrenci olarak değil kuşkusuz, sanırım kızlar için asli öğrencilik kısaca olanaksız; ne var ki, asli sayılmayan öğrencilere de ön öğrenim konusunda akla gelmedik güçlükler çıkarıyorlar; ama kanımca senin için söz konusu değil bunlar. Tetschen-Liebwerd'de öğrenim düzenli üç yıl sürüyor; asli olmayan öğrenciler için ilgili süre isteğe, çabaya ve öğrenim konularının seçimine göre kısalabiliyor kuşkusuz. Yanıt mektubunda müdür, senin daha önce nasıl bir eğitim ve öğrenim gördüğünü sordu; ben de kendisine, ekte okuyabileceğin karşılığı verdim; bir rastlantı eseri komisyonda bulunan, özellikle akademi üstüne bir rapor hazırlayıp, senin okula alınmanda da sözü geçecek olan Sekreter Fritsch'ten söz açtım.

Sanırım, başlıca Friedland ve Tetschen olmak üzere iki okul arasında bir seçme yapacaksın; ama en iyisi, her ikisini de önceden gidip görmen.

Hoşça kal
Franz

Prag, Ekimin ilk yarısı, 1918

Canım Ottla, yazık, seninle karşılaşamadım bir daha. Bugün Froylayn K.'yı dolaşmanı rica edecektim. Anlayacağın

Bay K., bugün bana bir mektup göseterdi; belki Bayan K.'ya yollayıp, kendisine veda edecek.[136]

Ama yine de senin bugün karısını ziyaret etmeni, suskun bakışlarla ister gibiydi sanki. Kendi anlattıklarına bakılırsa, yerden göğe kadar haklı kuşkusuz; güvensiz, sinirli insanlar arasında hak'tan ne kadar söz edilebilirse artık. Kadının gözü, despotluğun her türlüsünden aşırı ölçüde korkmuş; nereye baksa bu despotluğu görüyor, hatta kendisi de despotça davranıyor; tek nedeni de, despotluk gelip kendisini bulmadan, kendisi önce davranıp ona karşı çıkmak istiyor. Yani bir gidip görsen kendisini.

Öyle büyük bir nesnel değer taşıyacağını sanmıyorum ziyaretinin; dünkü gibi sahneler, Bay K.'nın dediğine göre, daha önce de aralarında çok geçmiş; ama yine de bir ziyaret, gerek Bay K., gerek Bayan K.'ya iyilikte bulunmak için bir girişim sayılır hiç değilse. *F*

Damga: Prag — 11.XI.18

Canım Ottla, durumum hiç de fena değil,[137] öğle önceleri hep yatak dışındayım, açık havaya çıkmadım henüz, belki bugün çıkarım, belki de yarın.

İşin kolay değil, biliyorum. Açlık çekmen,[138] kendine ait bir odaya sahip bulunmaman, Prag'ı özlemen,[139] beri yandan bir sürü bilgiyi kafana yerleştirmen; büyük bir sınav bu, sınavı başarmak da büyük bir iş kuşkusuz. Zürau'daki koşullar gerek senin, gerek amaçların için çok daha elverişliydi. Ne bileyim, ilk günler henüz derli toplu göremezsin durumu, ama çok geçmeden giriştiğin işten az buçuk yüzünün akıyla çıkıp çıkamayacağını anlayabilirsin sanırım. Baktın ki gereği gibi derslere çalışamıyorsun ya da sağlığın için bir tehlike söz konusu, dönüp gelirsin kuşkusuz. Elbet o zaman vejeteryanizm bir savaş kaybetmiş sayılır, çünkü «yaşlıca çiftçiler» restoranda karınlarını mükemmel doyuruyorlardır herhalde. Ayrıca bir kurtuluş yolu daha var senin için: buradan yiye-

cek paketleri yollanması. Seve seve düzenli olarak sana un yollamak isterim; söylendiğine göre, un sağlanabiliyormuş.

Friedland'daki yağmalama girişimleri[140] hoş karşılanmadı burada, özellikle Prager Tagblatt'ın haberi veriş biçimi güzel değil. Normalde Friedland pek barışçıl bir yer sayılıp, böyle tatsız olayların uzağında kaldığından, haberin daha başında taşkınlıklar için «dehşet verici» deyimi kullanılmış. Senin odandan şekerle belki daha başka kimi besin maddelerini alıp gitmeleri ve o gün senin pek ders çalışamayışın fena kuşkusuz. Annemle babam, şu an yatışmış durumdalar.

Anlayacağın Ottla'cığım; ya okuyup öğrenimini sürdürecek yada döneceksin, ya sağlıklı kalacak yada döneceksin.[141]. Sürdürebilirsen, hayranlık duyacağım sana; dönersen, seni avutmaya çalışacağım.

Bir şey daha: Ders kitaplarını, başlayıp da yarıda bıraktığın mektuplarla tıka basa doldurma sakın. Sen sınıfta yüksek sıranda otururken yere düşebilir, yerden de başkaları alıp kaldırır ve artık sınıfta elden ele dolaşır bunlar.

Hoşça kal

Bayan Hub'a selamımı söylersin.

Franz

Kartpostal: Prag, Hradschin, Strahower Manastırı

Damga: Prag — (27 Kasım 1918)

Birkaç dostun candan selamlıyor seni:

en çok ben Irma

Baban Hermann Kafka'dan bol bol selam

Jeste nekdo Te srdecne pozdavu je, ale toh Ti ted jeste ani nechci projraditi.[142]

Mnoho pozdravu zasila[143]

Marie Wernerova

Kartpostal, Kafka'nın yaptığı desenleri içeriyor; resmin altındaki yazı: «yaşamımdan görüntüler»

Schelesen, Aralık başı 1918

Nasılsın bakayım? Noelde kitap defter getirip,[144] seni sınavdan geçireceğim. Prag'a geleyim mi dersin? Burada da Zürau'daki kadar iyi durumum, ancak burası biraz daha ucuz; günlüğü 1 frc. (şu anda Viyana'daki rayiçe göre 1 K = 10 ct. Burada dört hafta kalacağım, ama Noel'de pekala gelebilirim Prag'a, gelmeyi de pek isterim. Bol bol selam, Franz

Başmüfettişe kart?

Schlesen, 11 Aralık 1918

Canım Ottla, bak bu fena;[145] küçük bir kart seni ders çalışırken rahatsız ediyorsa, öbür mektuplar ne kadar rahatsız edecek, düşün artık. Hem kart, en başta o asabi Profesör için yazılmıştı. — O akşam konusunda başka haberler iletilmiş sana; benim duygularımı sorarsan, harikulade hafif ve doğal bir akış izledi, hiç birimizin yüreğini sıkan bir şey yoktu. Bu akşam, annemin mektubunda yazdığına göre yeni bir büyük toplantı yapılacakmış. Anlayacağın Noel'de geliyorum; eskisinden biraz daha güçsüz nefes alıp vermekteyim, yüreğim eskisinden daha hızlı çarpıyor, ama yine de diyecek yok durumuma. — Froylayn F.'nın selamları beni pek sevindirdi. Senin anlattıklarından sonra — hani hafif ateşlenmiş durumda dinlemiştim hepsini — hakkında çok olumlu bir izlenim edindim. Acaba bana yollayacağın ilk karta, elden geldiğince senin etkin altında kalmadan, okuldaki gelişmelerin konusunda bir kaç kelime yazamaz mı lütfen. «Yiyecek aramak» da ne oluyor? Yazık, benim masanın üzerinde kimi şeyler bulunabilirdi. Ama ben senin için aşağıdaki resmi çiziyorum ki, ders çalışmaya ayırabileceğin bir saat yine güme gitsin.

Franz

Schelesen, 1 Şubat 1919

Canım Ottla, bugün 31 Ocağı 1 Şubata bağlayan gece yaklaşık saat beşte uyandım, kapının önünde senin «Franz» diye seslendiğini işittim, nazenin bir ses; ama açık seçik işittim ben. Hemen yanıtladım, ama bir kıpırtı falan olmadı. Ne istemiştin?

Franz

Damga Liboch — 5.2.19

Canım Ottla, diyeceğim hepsi bir akşamdı, gene çıkıp gelecek bu akşam, ama senin için korktuğum yok.

Mektubunu pek yakında yanıtlandıracağım, bugün yalnız konuşma eksersizleriyle[146] ilgili olarak yönelttiğin soru üzerinde duracağım, çünkü ivedi bir konu.

Şu anda aklıma şöylece geliverenleri yazıyorum:

Bir kez «yalnız kafamdan işe yarar birşey çıkaracağıma inanmıyorum» demek, konuşma eksersizlerine hazırlık bakımından en elverişsiz bir ruh durumudur. Söz konusu inancının doğru yanı yok, böyle bir deneyim şimdiye kadar geçmedi başından, hepsi bu; duraksaman, bundan kaynaklanıyor; kendini aşmayı birkez göze al —bağımsız her düşünce de böyle bir girişim sayılır— işin kanıtlanabilecek tüm olanaksızlığına karşın, göreceksin bak, ne güzel geçeceksin karşı kıyıya.

Ele alacağın konu bakımından iki grup temel olarak görüyorum senin için: çok kişisel ve çok genel konular; bu arada çok kişiseller aynı zamanda genel, çok geneller de kişiseldir; ben kısaca böyle bir ayırmaya gidiyorsam, sen durumla ilgili bir ilk bilgi edinesin de, düpedüz bir bağımsızlıkla kendine uygun düşen olanağı aradan seçip alasın diye yapıyorum yalnız.

Çok kişisel konular, en takdire değerleridir kuşkusuz; çünkü hepsinden verimli, hepsinden atak nitelik taşırlar. Ko-

nuların en çetinleri de denemez bunlar için, çünkü fazla bir incelemeye bakmaz, yalnız üzerlerinde düşünülüp taşınılmasını isterler. Ama bir bakıma da en zorlarıdır konuların, çünkü nerdeyse *insanüstü bir inceliği, bir alçakgönüllüğü, nesnelliği* ve belki benim şu anda aklıma gelmeyen daha birçok özelliği gerektirirler.

Örneğin böyle bir konu Friedland'daki okulla ilgili olabilir, «erkek öğrenciler arasında kızlar» başlığını taşıyabilirdi. Kendininkileri, ayrıca F.'den miras aldığın deneyimleri sayıp döker, hepsinden sonuçlar çıkarır, kendini savunmalara yada bağışlatmalara başvurur, iyi'yi kötü'yü ayırmaya çalışır, iyi'yi güçlendirecek, kötü'yü geri plana itecek önlemleri araştırırsın vb. Kızların yüksek öğrenime genel kabulünün birinci yılı bu; ilk kız öğrenci olan senin vereceğin konferans, özellikle söz konusu kabul eylemi belki artık her yerde sürekli ve sınırsız nitelik taşıyacağından, modern sayılacaktır. Konferansın hazırlanmasında Förster'den[147] yararlanabilirsin.

Bu türden ikinci, ama biraz nazik bir konu da, yine senin okulla ilgili «öğrenci ve öğretmen» konusudur. Bir kız öğrenci kimliğiyle senin okulda edindiğin deneyimler, öğrencilerle öğretmenler arasında bir çeşit barışma ve uzlaşma şenliği sayılabilir. Diyeceğim sen ve senin gözlemlerine göre diğer öğrenciler, derslerde en çok nelerden yararlandınız, yöntemlerden hangisi mükemmeldi, hangisi iyi ve hangisi o kadar iyi değildi, öğrenciler bunlara nasıl tepki gösterdi, davranışlarına temel aldıkları yöntemlerden hangileri mükemmeldi, hangileri iyi, hangileri pek iyi değildi? anlatırsın bir bir. Elden geldiğince gerçeklere yaslanır, kendini haklı çıkarmalardan[148] kaçınırsın.

Daha az nazik ve daha kişisel üçüncü bir konu da şu: «Bir tarımsal işletmenin yönetiminde okul öncesi deneyimlerim». Zürau'daki deneyimlerini anlatırsın tek tek; örneğin, niçin kent dışına çıkma zorunluğunu duydun? Sen başına geçtiğinde işletmenin durumu nasıldı? Ne gibi yanlışlar yaptın? Bir okul öğreniminin eksikliğini nerelerde hissettin? Nerelerde duymadın böyle bir eksikliği? Köylülerde hayranlı-

ğını[149] ya da hoşnutsuzluğunu uyandıran neler oldu? Şu anda bir zamanki hayranlıkların bakımından nasıl bir tutum içindesin? Yanında çalıştırdığın kişilerle ilişkiler konusunda ne gibi deneyimler edindiniz? Neler sana pek kolay geldi, neleri pek güç buldun? Sen teslim ettiğinde, işletme ne durumdaydı vb. Sonra da arada yer alan konular geliyor, ne çok kişisel, ne çok genel; kanımca, hepsinden az salık verilebilecek konular bunlar, çünkü çok kolay genellemelere kaçılabilir; ama sen kendini savunup, genellemelere düşmeyebilirsin. Örneğin adını ettiğin salt Förster konuları; ayrıca, sınırsızlığına karşın, çok daha az genel Yahudilik konusu; ama sen bu konuda kaçacaksın sanırım («Kızkardeşinin yaptığı izdivaç, aklımdan çıkmıyor» diye yazıyor bugün bana o Max[150]) Ama şu da mükemmel bir konu bence: «Kendileri bağımsız çiftçi sayılmayan okul mezunlarının geleceği»; mezunlara iş bulma yönteminden, ilanlardan, işe alınma sınavlarından, yapı ve tarım kooperatiflerinden vb. söz açabilirsin. Konferans dolayısıyla ilgili öğretmenle görüşüp konuşabilir, bu amaçla kendisinden ödünç kitap isteyebilirsin vb. Konferans üzerinde öğretmenlerle görüşüp konuşmalar, ayrıca senin için iyi bir fırsat olur, geleceğin konusunda okuldaki baylarla, bu arada örneğin (mektubunda çok yerinde gördüğüm bir sözle kendisinden bahsettiğin) müdürle daha açık söyleşilerde bulunabilirsin.

En son sırayı da genel konular alıyor, bunlar da kitaplar üstüne bildiriler olabilir. Bu durumda sana Damaschke'nin *Toprak Reformu*'nu[151] salık veririm, kitabı sizin orada da ele geçirebilirsin kuşkusuz.

Ama şurası kesin ki, çok küçük çapta da olsa böyle bir konferansın hazırlanması hayli zaman alacaktır. Dolayısıyla, elden geldiğince uzak bir tarihe ertelenmesini sağla işin ve bana yine yaz bu konuda.

Hoşça kal!

Damga: Liboch — 20.II.19

Canım Ottla, son yolladığın mektubun zarfından hesabı

yine doğrulttuğun dikkatimi çekti ilkin.[152] Çünkü sondan bir önceki mektubun zarfında 17 numarası vardı, yani hesaplarda açıkça bir karıştırma söz konusuydu. Böyle birşeyi nasıl yaparsın.

Konuşmaların dış biçimini, bana anlattığından çok daha değişik canlandırmamıştım kafamda; ne var ki, ben, konuşmacının da konuşma sırasında hazır bulunacağını düşünmüştüm. Konular arasından sanırım iyi bir seçme yapmışsın, ama işi bu kadarcıkla bırakmayıp sonuna kadar götürmelisin. Mektubunda bu konudaki kararın kesinlikten korkunç derecede uzak, yüzüyor sağda solda; insan sanıyor ki, sonunda sularda boğulup gidecek. Hem bu işi aradan çıkar, seninle öyle gururlanacağım ki! Sonra dene bir, başaracağın kuşkusuz. Ne var ki, konunun üzerine iyice eğilmen gerekiyor; yapacağın gezinti ve yürüyüşler sırasında büyük kısmıyla pekala gerçekleştirebilirsin bunu. Konuşmaya model olarak okuldaki alıştırmaların yerine dernekteki konferansları[153] al, daha iyi; gerçekten mükemmel bir kuruluş, dernek. Ama okulu bitirenlere iş bulacak kadar da mükemmel değil anlaşılan. (Antiparantez: bir başkasının üstüne çiziktirilmiş bu «ama» sözcüğü[154] pek ilginç, besbelli mektupları kurşunkalemle yazmak[155] gibi sana öykünülmüş bir şey; şimdiye kadar sende öyle deyişlere rastladım ki, her mektupta dikkati çekecek kadar sık kullanılıyor ve çok iyi Almanca olmalarına karşın, özellikle tekrara kaçılmasından ötürü alışılmamış, nerdeyse yapmacık bir izlenim bırakıyorlardı; söylemek istedikleri şeyi dışa vuramıyor, öyleyken olumlu, güvenilir, ama ele geçmeyen bir temeli içeriyorlardı. Doğrusu ancak sondan bir önceki mektubunda, bunların hiç kuşkusuz Çekçe'den çeviriler, hem de doğru çeviriler olduğunu farkettim. Geçenlerde babamın Bay D.'ye birinden söz açarken kullandığı «na prátelské noze stoji»[156] deyişi gibi değil örneğin; ilgili deyiş, ben yarı Almanın görebildiği kadar, Almancalaşmaya yanaşmıyor pek.)

Gazetedeki ilan elbet güzel değil, benim dünya görüşümü rahatsız ediyor düpedüz; demek bilgi bakımından alt düzeyde bir memurluğa layık görüleceksin, yani dünya için var-

lığı mutlaka zorunlu bir kişi olacaksın, ama bir iş bulamayacaksın çalışmak için. Bizim sigortada, bildiğim kadar, daha önce memur yardımcılığı yapmış biri Romeo, öbürü de pek seçkin bir başka kişi olmak üzere iki memurun bulunması da buna uygun düşüyor. İkisi de sonradan memur oldukları için mutlu; oysa normalde, bir kez ağız alışkanlığından, her türlü değiş tokuş yakınma konusu yapılır. Ancak buna karşı aile dostunun memur yardımcısının çok şen biri olduğu ve şimdiye kadar memur yardımcısı kaldığı itirazı öne sürülebilir. Nihayet «Toprak Reformu» da bir başka itiraz oluşturabilir bunun için. (Damaschke'nin kitabı sizin orada yok mu?)

Şimdi benim balkonun önünde tarım üstüne bir söyleşi işittim, doğrusu babamı da ilgilendirecek birşeydi. Köylünün biri kazdığı bir çukurdan pancar dilimleri çıkarır. Besbelli pek konuşkan sayılmayan bir tanıdığı o sırada bitişik yoldan geçmektedir. Köylü selam verir, yolundan alıkonulmak istemeyen tanıdığı da nazik cevaplar: «Awua».[157] Ama köylü arkasından seslenerek, yanında nefis bir lahana turşusu olduğunu söyler. Tanıdığı anlamamıştır pek, arkasına döner ve ters ters sorar: «Awua?» Köylü, deminki cümlesini tekrarlar. Tanıdığı, şimdi anlamıştır söyleneni. «Awua», der ve ters ters gülümser. Başka da bir söz çıkmaz ağzından; bir kez daha «Awua» diyerek selam verir ve yürüyüp gider. Burada, balkondan çok şey duyup işitiyor, insan.

Kendine nasıl iş arayacaksın, daha önce annenle neden konuşmak gereğini duyuyorsun, aklım almadı pek.[158] Bir başka nedenle Prag'a gelmeni fırsat bilip, annenle ilgili konuda konuşmanı anlarım hani. Hem babamın şu sıra hep keyfi yerinde olduğu pek önemli bir neden değil Prag'a gitmen için; kaldı ki, babamın durumu bakarsın bir söylentidir. Ben en azından 3 hafta daha, yeni iznim bitene kadar buradayım, yani sen geldiğinde Prag'da olamayacağım. Ama sanırım, Prag'da daha önce okul dolayısıyla ziyaret ettiğin aynı kişilere başvurabilir, yani seni belki Bay Zuleger'le tanıştıracak Bay Klein'ı, sonra Başmüfettişi (Smichow Zizkagasse 30), ayrıca senin kültür işleriyle görevli dostunu dolaşabilirsin.

Kitap pek ayartıcı, ama yollama benim buraya. 8—10 günden önce elime geçmez, oysa bakarsın üç hafta sonra Prag'a dönerim, üstelik ne tuhafsa burada zamanın az.[159] Hem kitaplardan fazla birşey beklemiyorum, benim için bu işi bir okul görebilir daha çok, yada başımın dara düşmesi; ama gerektiği zaman ona karşıkoyabilecek gücü insanın halâ kendinde bulabilmesi şart.

Ama bırakabilirsen, kitabı Prag'da bırak benim için. *Pflug*'dan da mı iyi? Bu kitaplara mükemmel dedirten, daha çok, onları mükemmel öğrencilerin ellerine alması olmasın?

Max'ın sözlerini[160] bunca zamandır kafandan çıkarıp atamaman, doğrusu beni şaşırtıyor. Ne de olsa öyle sapa demilemeyecek doğal bir söz, sen de şimdiye kadar bin kez söylemişsindir böylelerini.

Olağanüstü bir iş yaptığını, olağanüstü bir işi de yapmanın olağanüstü güçlüğünü biliyorsun. Ancak, bu denli güç bir işin sorumluluğunu asla unutayım deme; tıpkı ordu safından cenk meydanına atılan Davut gibi kendine büyük bir güvenle ortaya çıktığını hep bilincinde yaşatır ve bu bilince karşın işi olumlu bir sonuca kavuşturmak için kendi gücüne inancını yitirmezsen, kötü bir şakayla mektubuma son vererek diyebilirim ki, on Yahudi'yle evlenmekten daha hayırlı bir iş yaparsın.

Franz

Damga: Liboch — 24.II.19

Ama Ottla, gezilere karşı diyebilirim; tersine, her zaman ve hemen geziye çıkmaya hazır olmak gibi birşeyin doğrusu üstüne yoktur. Ne var ki, bunun için ileri sürdüğün nedeni beğenmedim, neden denecek yanı yok çünkü. Kendine bir iş ayarladın mı ki, annenle bu konuda bir şey konuşabilesin; annenle kendine bir iş sağlamak gibi bir niyetin olmadığını konuşmak istiyorsan, başka tabii. Ama yanılmıyorsam bir iş bulmak istiyorsun kendine. Yoksa istemiyor musun, ha? Ay-

rıca babamın şu sıra keyfinin yerinde olduğu da bana pek acayip bir neden gibi göründü; üstelik Froylayn'ın gözleminden kaynaklanıyor bu, babam da ona karşı hep nazik davranır biliyorsun, ancak kapıyı kapadı yada açık bıraktı mı bağırır, söylenir arkasmdan. Nihayet yaşamın kısalığı da, bu geziye çıkmanı olumludan çok olumsuz gösteren bir neden. Başka da bir neden ileri sürmüş değilsin; ama sen dersen ki, bütün aile bireylerini ve ayrıca belli bir kişiyi göreceğine sevindiğin için bu yolculuğa çıkıyorsun, o zaman bir itirazda bulunamam kuşkusuz; hele bir de yolculuk öncesi sevincinle yolculuğun ve yolculuk sonrası hüznünün, konferansı hazırlayıp kotaramayışında en küçük bir rol oynamayacağına güvence verirsen, itiraz falan kalmaz hiç.

Öyle görülüyor ki, müdür üzerindeki gözlemlerine diyecek yok;[161] ama aldığın sonuçlara bakılırsa, kendisiyle konuşmaktan pek fazla bir şey çıkacağa benzemiyor. Bu gibilerinden bir şey koparabilmenin en iyi yolu, bir resmiyet havası içinde konuşup görüşmelerden çok, asıl soruna şöylece aklına gelmiş gibi değinmektir; ama bir değil, bin kez belki ve en olmadık fırsatlardan yararlanarak. Kuşkusuz başarının temel koşulu, müdürün yardım etmek istediği zaman yardım edebilecek durumda bulunmasıdır.

Şu sıra burası da pek sıcak ve güzel, daha şimdiden akşama doğru arkama bir şey almadan verandada oturabiliyorum; öğle yemeğimi açık pencerenin önünde güneş ışığında yedim. Aşağıda, pencerenin altında Meta ve Rolf adında iki köpek; Altstadter Ring'te insanların havarileri beklemesi gibi,[162] benim yemek artıklarıyla yukarıda görünmemi beklediler.

Geçen gün yine, ama bu kez doğrudan seni gördüm düşümde. Küçük bir arabayı sağa sola itip duruyordun, arabanın içinde küçük bir çocuk yatıyordu, tombul, beyaz ve kırmızı (sigortada çalışan bir memurun çocuğu); soyadın ne? diye sordum. Hlavatá, dedi (sigortadaki bir başka memurun adı). «Peki ya adın?» diye sordum bu kez. «Ottla», diye cevapladı. «Nasıl olur», dedim şaşırmış, «benim kızkardeşimin adıyla soyadı bu. Onun da adı Ottla, soyadı Hlavatá.»[163] Ama

tabii hiç kızarak değil, daha çok gururla söyledim bu sözleri.

Max'a gelince: belli bir sözünü değil, topluca söylediklerini ve bunların ortak nedenini düşünmüştüm. Max demek istiyor ki, söyledikleri, Yahudiliğin uğrayacağı bir kayıpla senin Yahudiliği kaybetmenden ve gelecekten bir yakınmayı da içeriyor elbet; sen, olağanüstü bir işe kalkışıyor, olağanüstü güç bir işe atılıyorsun; ama kuşkusuz gönül tarafında bu olağanüstü iş senin çok kolayına geliyor, dolayısıyla öbür taraftaki olağanüstülüğü gözden kaçırıyorsun. Ama ben kendim buna inanmıyor, yakınmam için de neden görmüyorum.

Bütün Prag'dakilere selamımı ilet, benim falan yada filan kimseye hiç yada yeteri kadar mektup yazmamakla işlediğim kusurları, her söyleyeceğin uygun sözlerle bağışlatmaya çalış lütfen.

Franz

Damga: Liboch — 27.II.19

Canım Ottla,[164] pazartesi saat 2—3 arasında Froylayn Olga Stüdl,[165] Prag'da Radetzky Meydanı'ndaki evinde seni bekliyor. Ne kadar zamanında gidersen, o kadar iyi olur, üzerinde o kadar iyi bir izlenim bırakırsın. Senin için iki ayrı iş olanağı var elinde; ancak, henüz bir kesinlik taşıdıkları söylenemez sanırım. İşlerden biri, kocası önceki gün ölen ve öbür devcileyin şeylerin yanında devcileyin bir de çiftliği elinde bulunduran halasının yanında. Vereceği tavsiye mektubu daha bir inandırıcı nedenleri içersin diyerek. Froylayn Stüdl'e bizzat seninle birkez konuşmasını önerdim. Diyeceğim, neler gelebilir elinden, neler yapmayı istiyorsun, ayrıntılı anlatırsın kendisine. — Froylayn Stüdl, bakarsın pazar günü Prag'a gelmemiştir henüz; o zaman, uzun sayılmayacak yolu boşuna tepmiş olacaksın, Froylayn Stüdl de seninle konuşmadan tavsiye mektubunu yazacak. Pazartesi Prag'dan ayrılacaksın sanırım, yoksa o gün Froylayn Stüdl'e uğrayabilirdin. Ama pazar günü git mutlaka.

Herkese selam, hoşça kal.

Franz

Damga: Teschen — Deutschbrod — 6.II.19

Canım Ottla, evde neler olup bitiyor,[166] birkaç satır yaz bana lütfen. Salı günkü son mektubunda annem hem kendi kızgınlığından, hem babamın kendisininkinden de büyük öfkesinden öylesine içtenlikle söz açıyordu ki, sanki daha birçok şeyler benden saklanıyormuş izlenimine kapıldım. Evdeki durum nasıldı? Üstelik sen de dikkati çekecek kadar uzun süre[167] evde kaldın sanıyorum, çünkü ancak çarşamba günü Prag'dan ayrıldın. Yolladığım Das Reformblatt'ı[168] almışsındır herhalde? Candan selamlar.

Franz

Schelesen, Mart ortası 1919

Canım Ottla, biz birbirimize karşı oynamıyor, ortak bir oyunu sürdürüyor ve seninle yan yana oturuyoruz. Ama birbirimize bu denli yakınlığımızdan, birbirimizin ne istediğini, okşamayı mı, yoksa itilip uzaklaştırılmayı mı arzuladığını ayırt edemiyoruz. Gerçekten, iç içe geçen iki durum. Örneğin «büyük söyleme» lafı aslında sana karşı değil, senin şahsında o *belirsiz ve görünmez* nesneye yöneltilmişti. Sen de kendi yazdığın mektuptan anlıyorsun ki, söz konusu nesnenin özüne uygun olarak *belirsiz* nitelik de taşısa, gene verilecek bir yanıt vardır. Ve hiç yoktan iyidir bu da.

Seni çok değilse de, yine de biraz tedirgin gördüm; sınav döneminde sağa sola gitmelerin, ders çalışmak için doğru dürüst kendini toparlayamaman, hatta bir treni kaçırdığına sevinmen. —çünkü bendeki batıl inanca göre, insan ancak şiddetle arzuladığı zaman yapar böyle bir şeyi—; işte saydığım nedenlerden ilgili soruyu yöneltmiştim sana. Bununla amaçladığım iki şey vardı. Birincisi: normal denemeyecek sınav döneminde dış güçlükler gözüne aşırı büyük görünüyorsa, bunları sorduğum soruyla tehlikeli görünümlerinden sıyırıp,

gerekli yere oturtmak. İnsanın ruhsal bakımdan kendisine zararı dokunabilecek dış güçlüklere[169] değer vermesi uygun sayılmaz; böyle yapacağına söz konusu güçlüklerden helak olup gitmesi daha iyidir. Örneğin babam, maddi destekten yoksun bir evliliği bir felaket sayıyorsa, anlatmak istediği bundan başka birşey değil; ilgili desteğin eksikliği durumunda insanı ruhsal bakımdan bekleyen ağır ve kesin darbeyi görüyor. Ama biz başka açıdan bakıyoruz duruma, hiç değilse şimdilik.

Amaçladıklarımdan biri buydu. Ama böyle birşey söz konusu değilse —ama şu yada bu yoldan söz konusu olmadığını ne sen biliyorsun, ne de ben— sorduğum soruyla, bu yönde bir tedirginlik ve sabırsızlığa kapılmakta haklı sayılamayacağını belirtmek istemiştim; çünkü o *görünmez şey*, ki sensin bu, bir olgunlaşma döneminde karar kılacaktır. Benim insan gözümün gördüğü kadar, yazgını, öylesine bir başına buyruk, elinde bulunduruyor, o güçlü, sağlıklı ve gencecik elinde tutuyorsun ki, insan daha fazlasını dileyemez.

Haklısın: «büyük konuşmak» lafı iyi değil; ama «büyük konuşmak» kesin birşeyi kesinlikle söylemek anlamına geliyorsa, bunun yerine kullanılacak bir başka söz yok. Sanırım bir ara Raskolnikov, soruşturma yargıcının büyük konuşmasından yakınır. Biliyorsun, soruşturma yargıcı Raskolnikov'u sever adeta, haftalar boyu bir dostluk havası içinde ordan burdan söyleşirler; derken bir nükte nedeniyle soruşturma yargıcı Raskolnikov'a dolaysız bir suçlama yöneltir, suçlar onu, çünkü işte «sanki» sevmektedir, yoksa Raskolnikov'a soracağı bir soruyla belki yetinebilirdi. Bu durumda, Raskolnikov artık her şeyin kesinlikle sona erdiğine inanır, gelgelelim böyle bir durum söz konusu olmaz hiç, tersine herşey yeni başlar. Ne var ki, şimdi soruşturma konusu, yargıç ve Raskolnikov için bu ortak konu, bu Raskolnikov'ça sorun her ikisi için de eskisinden özgür ve esenliğe kavuşturucu nitelik kazanmıştır. Bilmem ama, romanı değiştirmeye başladım sanırım. — Ama bunlar üzerinde sınavdan sonra da seninle söyleşebiliriz ve daha iyi bir söyleşi olur. Şimdi çiçek hastalığını bir kaç satırla anlat bana; nasıl ders çalıştığını ve

neler düşündüğünü (bana karşı) bir karta birkaç satırla yazıp yolla.

Franz

Damga: Liboch — (XI. ayın başı, 19)

Canım Ottla, diğer birçok şeyde olduğu gibi, Oskar'ın gelip gelmemesinde[170] de kararı sana bırakıyorum. Bu konuda beni düşündüren bazı şeyler var, ama kişi olarak yalnız beni ilgilendiriyor hepsi; diyeceğim pek soylu yanları yok; hem yeter ki üç günlük bir tatilin Oskar'a bir yararı dokunacağı umudu bulunsun, hepsi önemlerini yitirecektir; çünkü söz konusu yararı kendisiyle paylaşacağım o zaman. Ama yine de beni düşündüren noktaları belirtmeden duramayacağım: ister istemez bir odada kalacağız kendisiyle, dolayısıyla saat 11'e kadar uyur uyanık yatakta yatamayacağım; şimdikinden daha çok gezintilere çıkmam gerekecek; Oskar kendisiyle paylaşacağımız odada çalışacak, ben de sık sık rahatsız edeceğim onu; babama henüz başlanmış mektubu[171] bitiremeyeceğim ve sonunda benim için, Max'ın bana biraz sözünü ettiği berbat bir «haber» getirecek yanında. Ne var ki, bütün bu sakıncalar, bakarsın tümüyle ortadan kalkar, gerçek çok daha yalınkat nitelik taşıyabilir; belki ikimizin de birer odası olur ve kendi odasında kalır herkes; bakarsın başkaları gezmelere çıkar kendisiyle, ayrıca yatakta uzun süre yatmaktan haz duyabilir, babama yazdığım mektubu herşeye karşın bitirebilirim; ama belki, ki daha akla yakın bir şey bu, Oskar gelmese de mektup yazılmadan kalır; ancak, benim için sözünü ettiğim haberi yanında getireceği yüzde yüz.

Diyeceğim yeterince neden var ortada, sen kararını ver artık; ama ister bir merhaba demek için, ister kendisini davet etmek üzere kalkıp bir Oskar'a gidersen sevinirim. Pek yorulmamı gerektirecek bir durum olmadığından, rahatım fena sayılmaz; ne var ki, şimdiye kadar hep Max vardı yanımda.

Bana yazmıyorsun.

Franz

Babamdan Chana'ya kadar herkese selam.

Schelesen, yaklaşık 10 Kasım 19

Canım Ottla, Oskar'ın gelişi konusunda beni düşündüren o bir sürü şeyi sayıp dökmekten kuşkusuz pek doğal birşeyi unuttum yazmayı: Oskar konusunda şöyle yada böyle vereceğin kararı bir yana bırakıp, istek duyuyorsan mutlaka gel benim buraya; birkez, şimdilik yalnızca kafamda yaşayan mektup üzerinde düşünceni açıklaman için gerekiyor. Ne var ki, daha önce düşündüğün gibi, cumartesi gelirsen, geç olur; ama mektubu pazartesi de de yollayabilirim, babamın eline geçtiğinde benim Prag'da bulunmam, pek sakınca doğurmaz.

Froylayn Stüdl cana yakın ve iyi bir kız; mektup konusunu henüz konuşmadım. Froylayn Therese pek üzüyor kendisini; ama o üzüntüsünü saklıyor, pek farkedilmiyor dışardan. Pansiyonda bir sürü yenilik var.

Benden başka iki genç bay[172] ve bir de Eisner[173] adında Teplitz'li bir kız daha kalıyor şimdi. Aslında hiç hoşlandığım bir kız değil, ayrıca mutsuz bir çocukluğun tüm isterisini içinde taşıyor, ama altın gibi bir yüreği var, belli ki buradakilerin hepsi çok iyi. Bir kız olduğuna sevin!

Düğün hediyesini unutma,[174] 200 K'ya kadar ödeyebilirsin böyle bir hediye için, yanına da biraz nazik bir şeyler çiziktirip eklersin.

F.

[Schelesen, 13 Kasım 1919]

Bu mektup sanırım eline geçmez artık, çünkü şu anda ya tek başına yada Oskar'la yolda bulunuyorsundur; ama cumartesi yola çıkmayı kararlaştırdmsa, mektubu alabilirsin. O zaman pazar akşamı hep beraber Prag'a döneriz.

Bana yazmayışından yakınmamın nedeni, senin işlerde çok önemli bir olayın başgösterdiğini düşünmem (her şey

önemli çünkü) ve bu olayı seninle paylaşmak istememdi.

Yalnızsam, durumum zararsız diyebilirim; ama başkalarıyla bir aradaysam, koyu bir mahzunluk çöküyor üzerime. Ama nasıl olsa kendi gözlerinle göreceksin durumu. Diyeceğim gel.

Çevresindekilere kitap okuyan baba, hiç de küçümsenecek gibi değil; ben, çocukken asla yaşamadım böyle bir şey. Mektubunda Froylayn W.'nın[175] hiç sözünü etmiyorsun.

F

Herkese selam; sevimli kartı için anneme kesin olarak teşekkürlerimi bildir.

[Mektup başlığı: Otel Emma, Meran, Pragserwildsee]

[Damga Meran - 6.IV.20]

Canım Ottla, kendime bir yer aramaktan yorgun düştüm, o kadar çok yer var ki. Asıl sorun şu: büyük bir otel-pansiyon mu olsun (örneğin şimdi kaldığım yere diyecek yok, vejeteryan bir kimse için yemekleri iyi, işin pek inceliğine kaçılarak pişirilip kotarılmasa da, gene az şey değil), yoksa küçük bir özel pansiyon mu? Birincisinin bir sakıncası varsa, daha pahalılığı (kaça patlar, bildiğim de yok; yemeği otelde yemiyorum), sonra küçük bir pansiyondaki gibi yatıp dinlenilmez büyük bir otelde. Kaldı ki, küçük bir pansiyonda insanın şahsına daha çok ilgi gösterilir, vejeteryan birinin de belki herkesten çok aradığı şeydir, bu. Ama öte yandan, büyük bir üstünlüğü içerir büyük otel: Kocaman, sere serpe salonları vardır; kalacağın oda, yemek salonu, giriş yine öyle büyüktür; eşin dostun seni dolaşmaya gelse bile bunalıp sıkılmaz, elini kolunu sallayarak hareket edebilirsin; oysa bu bakımdan küçük bir pansiyonun bir aile gömütlüğünden kalır yeri yoktur; aile gümültlüğü mü dedim, yanlış, bir toplu gömütlükten. Bina ne denli bakımlı tutulsa da (böyle değilse, ki böyle sayılamayacaklarını gördüm, hemen oturup her şeyin geçiciliğinden ötürü ağlayası gelir insanın), ister istemez içerisi dardır, müşteriler adeta kucak kucağa oturur, bo-

yuna birbirlerinin gözlerinin içine bakarlar; Froylayn Stüdl'ün pansiyonundaki gibi tıpkı;[176] şu farkla ki, Schelesen'le kıyaslanmaz ölçüde daha ferah Meran, daha geniş, daha renkli, daha şahane, havası daha temiz, güneşi daha etkili. Anlayacağın, sorun bu. Örneğin Ottoburg'a[177] ne dersin? Bir öğle sonrası araştırmamın tek işe yarar sonucu (Meran'da geçirdiğim üçüncü ve yağmursuz ilk öğle sonrası, bu), günlük ücret 15 liret; özel pansiyonların normal ücreti; temiz bir pansiyon, sahibi kitapçı Taussig'in eşi,[178] al al pek tombul yanakları var, şen şakrak bir kadın; benim Prag Almanca mı hemen farketti, vejeteryan usulü beslenmeme çok ilgi gösteriyor, ama vejeteryanizmle bağdaşır bir düş gücünden tümüyle yoksun. Odaya diyecek yok, balkonda dilediğin gibi soyunup çıplanabilirsin. Odayı gördükten sonra, kadın beni yemek salonuna götürdü; sevimli bir salon, ama tavanı basık; topluca oturulup yemek yeniyor burada, halkalara geçirilen kullanılmış peçeteler herkesin oturacağı yeri belirliyor. Pamuk Prenses böyle bir yerde olacaktı da, o şakaları, oyunları yapacaktı. Ne diyorsun? Senden cevap gelmeden, bakarsın kararımı verebilirim; çünkü kadına yarın sabah gene uğrayacağımı söyledim.

Yolculuk pek rahat geçti; Güney Amerikalı dediğim, bir Mailand'lıymış, ama sevimli, saygılı, güzel, yakışıklı; ince zarif bir vücudu var; seçeyim desem, kendime bundan iyi bir yol arkadaşı seçemezdim; hem doğrusu bu sıkışık ve iğrenç birliktelik için hava da çok soğuktu üstelik seçim hiç de iyi sonuçlanmayabilir bazan. Franklara gerek duymadım; galiba yolcular belli bir para birimine alışır alışmaz, hemen yeni birimler kotarılıp çıkarılıyor ortaya; yolun kalan bölümünü Avusturya Kron'uyla ödemek zorunda kaldım; sınırdan Insbruck'a ne kadardır bilet? 1300 K.; oysa benim yanımda bu kadar Kron yoktu. Insbruck'ta lira bozdurmak çok kolay.

Şimdilik bu kadar, daha gidip, içmem gereken portakal suyunu içeceğim. Seninle ilgili olarak ayrıntılı yaz bana, özellikle tasa ve dertlerinden bahset, istersen düşlerini anlat; insan uzakta oldu mu, önemli bunlar da. Herkese selam. Kendilerini görürsen, Max ve Felix'e de selamımı ilet.

F.

[Meran,] 17 Nisan [1920]

Canım Ottla'cığım, sana dertler, tasalar diye yazdımsa, kuşkusuz o kadar ciddi düşünmedim bunu, sağlam bir kafada dert, tasa ne arasın; ama kafa bozuk mu, dertten, tasadan asla kurtaramaz kendini; insan da uzaktaysa, evle arasında ayrı bir ilişki doğuyor, ayrıntıları, yani özellikle tehlikeleri bundan böyle seçilemeyen uzak nesnelere karşı kendini gayet güçlü ve açık seçik düşünen biri gibi hissediyor; diyelim senin bir derdin var, benim buradan şöyle üzerine çekilecek bir çizgiyle gideceğine inanıyor bunu. İşte ben de tasalarını bana yazmanı istedimse, sende tasa olduğu için değil, benim bunlar karşısında kendimde düşlediğim güçten yaptım bunu. İyi ki, dert ve tasa diye bir şey tanımıyorsun, yoksa üzerlerine çekeceğim çizgi sanırım gerçekte pek güçlü nitelik taşımazdı. (Şu anda dışarıda bahçelerden biri «Hey!» diye bağırıyor; ses Max'ın sesine öyle benziyor ki, şaşılacak şey!)

Babamın nasıl ikinci kez kartımı okuduğunu, mektubunda açık seçik anlatıyorsun; oyundan sonra masanın üzerinde dolaşan yazılı birşeye rastgele el atıp kartımı ele geçirişi ve onu ikinci kez okuyuşu, ilkinden çok önemli çünkü. İnsan mektup yazarken her zaman sorumluluğunun bilincine varsa! Sanki ben babamdan sözlü olarak bana şeker yollamasını isteyeceğim. Ama yazmaya gelince, hiç duraksamadan bunu yapmak gibi bir saçmalığa kalkabiliyor insan. «Al işte efendi oğlun senin! Nasıl bir batakhaneye düşmüş gör! Şeker bile bulunmayan bir yer.» Bu ve benzeri sözler. Bir akşam önce, Bayan Fröhlich kendisinin sık sık Prag'dan şeker getirttiğini söylemeseydi ve bana da hemen ertesi sabah o iğrenç sakarini vermeselerdi, şeker için babama yazmak aklıma gelmezdi doğrusu. Diyeceğim darda kaldığımdan değil, bir rastlantı sonucu düşüncesizliğimden yazdım. Ayrıca, pansiyona yerleştiğim ilk günlerdeydi; limonata içmeye doyamıyor, limonataları da pansiyoncu kadınla kocası kendi şekerlerinden hazırlıyordu. Bu konuda eksik bir yer kalmaması

için şunu da ekleyeyim ki, otelde yeterince şeker vardı; ama işin kötü yanı, otele götürü usulle şeker veriliyordu; oysa pansiyonun hakkı kesinlikle belirlenmişti ve pansiyonda şeker un yemekleri için kullanılıyordu. Avrupa'nın hiç bir ülkesinde Bohemya'daki kadar şeker yoktur nihayet. İşte sana şekerin uzun öyküsü. Ama dediğim gibi, şekere de artık gerek duymuyorum, bal yerini tutuyor; haftalardır içe içe de limonataya doydum.

Bunun dışında, pansiyon eşi bulunmaz bir yer; şu anda oturduğum masadan başımı kaldırıp, ardına kadar açık balkon kapısından bahçeye baktım mı, hemen parmaklığın kenarına ilişiyor gözüm; çiçeklerle donanmış ağaç gibi çalılardan geçilmiyor burası; daha ötelerden ise kulağıma büyük bahçelerin hışırtısı geliyor (abartıyorum, tren geçerken duyulan ses yalnız); bir tiyatro sahnesinde bile (elektrik ışığıyla da şimdi tiyatro sahnesi gibi aydınlatılıyor bahçe) buna benzer bir manzarayla karşılaştığımı anımsamıyorum; meğer ki sahnede bir prensin ya da çok yüce bir kişinin evinin sergilendiği izlenimi seyircide uyandırılmak istensin.

Yemeğe gelince: bana bol bol yetiyor da artıyor. Dün anneme yazdığım mektupta değindiğim akşam yemeği, son gecenin bütün uykusunu alıp götürdü sanki ve daha başka sıkıcı durumlara yol açtı; çünkü dışardan kimsenin dikkatini çekmeyecek gibi, ama iğrenç biçimde çıkardım yediklerimi. Hani yanlış anlaşılmasın, bugün yine karnımı tıka basa doyurdum. İnsan bir başkasının midesine inanmıyor da, akciğerine karşı duraksamadan gösteriyor bu inancı; oysa her ikisi de aynı nesnellikle saptanabiliyor. Kimse demiyor, beni birazcık seviyorsan, kes şu öksürmeyi diye. Öte yandan pek ince ve güvenilir bir duygu, örneğin vejeteryan usulü beslenen kimsede (yabancı gözlerde vejeteryanizm kolaycacık bir meslek havasına bürünüyor; meslekten vejeteryan) bir yalnızlaşmanın, bir cinnete akrabalığın kokusu seziliyor; ancak korkunç bir yüzeyselliğe kaçılarak, vejeteryanizmin[179] bu konuda masum bir belirtiyi oluşturduğu, derinlerde saklı nedenlerden kaynaklanan ufak bir belirti niteliği taşıdığı, yani aslında bu derinlerde gizlenmiş, ama belki yanına ulaşıla-

mayan nedenlere yönelmek gerektiği unutulacak kadar korkunç bir yüzeyselliğe kaçılıyor.

Bu kadar gevezelik etmem, son mektubum seni eğlendirecekken, annemi tasalandırdığı için; hem başkaca durumum nasıl? fazla birşey söylemiş değilim bu konuda. Bir sonraki mektupta anlatırım. Geçen gün düşümde *Selbstwehr*'[180]de bir yazını okudum. «Bir Mektup» başlığını taşıyor, dört uzun sütunu dolduruyordu, çok yaman bir dili vardı. Marta Löwy'[181] ye yazılmış bir mektuptu, Max Löwy'nin hastalığı dolayısıyla kendisini avutmayı amaçlıyordu. Böyle bir yazının neden Selbstwehr de çıktığına akıl erdiremedim doğrusu; ama ne yalan söyleyeyim, çok sevindim.

Hoşça kal!

Felice'[182]den bir yanıt aldın mı? Almadınsa, yeniden eksiksiz adresini yazıp, bir mektup daha yollamak gerekecek.

Ne diyecektim, gerçekten işin başından aşkın olmalı şu sıra; kuşkusuz Froylayn'ın da, özellikle onun. Eve bir yardımcı kadın alsan

[Meran, yaklaşık 1 Mayıs 1920]

Canım Ottla'cığım, sanırım bir karıştırma hepsi. Orası öyle, işi, Sokoltum'daki[183] uğraşısı, politikayla düşüp kalkması onu senden hayli çekip alacak; doğrusu ben kendi açımdan, pek yerinde nedenlere bağlanamasa bile, onun senden uzak kalışlarını anlamakta fazla güçlük çekmezdim (F. ilk kez Prag'daydı[184] ve benim idareden izin almam işten değildi; ama büroda miskin miskin zaman geçirmeyi yeğledim, yalnızca öğleden sonra buluştum kendisiyle; hatamı ancak çok sonraları, ilgili davranışımı Berlin'de başıma kaktığı zaman anladım; ancak sevgisizlikten değildi öyle davranmam, belki kendisiyle bir araya gelmekten korktuğum içindi); ne var ki David'in açısından anladığımı pek söyleyemem. Ama sanırım bütün bunlar önemli değil o kadar. Hiç değilse bir bölümleriyle kendi aranda ilişki kurabilsen, söz konusu uğraş ve ilgiler senden gerçek bir uzaklaşma niteliği taşımaktan

çıkar, senin uğrunda üstlenilmiş nesnelere dönüşürdü hepsi, o zaman uzaklaşmalar yakınlaşmalarla düpedüz bir haklılık kazanırdı. Yine burada F.'den bir örnek verebilirim: Örneğin F., İşçi-Kaza Sigortası'na karşı gerek kafası, gerek yüreğiyle alabildiğine ilgi gösterebilirdi, hatta belki bunun için bir çağrı bekliyordu benden, şöylece söylenivermiş bir sözün ağzımdan çıkmasını gözlüyordu; ama söz bir türlü ağzımdan çıkmayınca, bezdi kuşkusuz, hep çalışsın, hep birşey yapsın istedi, bir yol aradı hep, ama bulamadı. Oysa sizde durum başka, mesleğinden kıvanç duyuyor David, kendi soydaşları arasında yaşıyor, şen ve sağlıklı biri, aslında (ikinci derecedeki şeylerin önemi yok) haklı olarak kendi kendisinden memnun, geniş çevresinden memnun, haklı olarak(ancak şöyle anlatabileceğim bunu; bir ağacın kendi toprağına kök salmış durmasındaki haklılığı gibi tıpkı) ve yine bazı bakımlardan başkalarından memnun değil — bilmem ama, bir yerde bu, senin hanidir sahip olmayı arzuladığın «çiftlik»,[185] sağlam zemin, eski mülk, aydınlık hava, özgürlüktür. Bütün bunları ele geçirmeyi diliyorsun kuşkusuz. Sık sık söylediğin «Onun bana ihtiyacı yok, bensiz daha rahat eder» gibi sözler, şakadan başka birşey değil; ciddi olan, duraksayışın. Şimdi bıraktın duraksamayı, ama bir kalıntı yine içinde varlığını sürdürüyor ve David yabancılarla —neden yabancılar— zamanını geçirdiği ve Moldau'dan bakınca bürodaki ışık doğal görünmediği için —neden doğal değil — yas tutmalarla açığa vuruyor kendini. Pazarla perşembe arasında sana bir haber iletebilirdi kuşkusuz ve neden bunu yapmadığını anlamıyorum; ama ötekisi daha önemli, davranışıyla bile bile değil kuşkusuz — sana ilgili konuda bir ders vermesi iyi birşey.

Söylediğim çok mu sert? Sana karşı hiç de sert değilim, Ottla; hem nasıl olabilirim ki, birkez kendi kendime karşı fazla yumuşak biriyim. Daha çok, bugün sinirlerim gergin biraz,[186] iyi uyuyamıyorum, bu da tabii kilo almamı olumsuz yönde etkiledi, ama yine de fena sayılmaz: 6.IV.: 57.40, 14.IV.: 58.70, 16.IV.: 58.75, 24.IV.: 59.05, 28.IV.: 59.55. Sonuncu rakama ulaşmak için, önceden içtiğim bir bardak sütün de yardımına başvurduğumu söylemeliyim. Bu arada ayrıntılar ba-

kımından durumuma diyecek yok, hiç birşey şu andakinden daha iyi olamazdı, yalnız uykum bende eksik bir şeyin varlığını gösteriyor; ele geçirebilsem kendisini, sorardım, nedir eksik olan. Birkez et yemenin ve sanatoryumun uykuya yararından çok zararı dokunacağı kesin. Dün doktora göründüm, ciğerlerimi mükemmel buldu, yani ciğerlerimde bozgunculuk yapan hemen hiç birşey saptamadı; vejeteryan usulü beslenmeme de itirazı yok, yemek konusunda kimi öğütlerde bulundu, uykusuzluğa karşı (uykusuzluk değil, boyuna uykudan uyanma) baldıran çayı içmemi söyledi, demek eksikliğini duyduğum baldıran çayıymış.[187] Hani iyi bir doktor şu Prag'lı Josef Kohn, insanın derdine ortak oluyor.

Bu gece seni gördüm düşümde; daha önce değindiğim konu. Her üçümüz bir arada oturuyorduk. David bir şey söyledi; bu da, hani düşte olur ya hep, alabildiğine hoşuma gitti benim. Kadının kocasının işine ve kendisine karşı ilgisi doğal ya da deneysel karakter taşır gibi bir şey demedi de, «tarihsel bakımdan kanıtlanmıştır» dedi. Sorunun genel niteliğiyle dikkati ortadaki özel durumdan tümüyle başka tarafa çekilen, ben de yanıtladım: «Karşıtı da öyle.»

Seni işe koşmamı istiyorsun demek. Al sana bugün iki iş, ilkin yüzme okulu abonman kartını[188] sağla bana; ikincisi, kendin için benim hesabıma Taussig'e iki ciltlik Lilli Braun'ın *Bir Sosyalistin Anıları*'nı[189] sipariş et, Langen Yayınevi'nde çıkmış, ciltli. Üçüncü bir iş, müdüre uğraman, gelecek mektupta senden isteyeceğim bunu, çünkü ilerde de durumum böyle iyi gider, uykum düzelirse, belki iki aydan daha uzun süre burada kalabilirim.

Seçimler konusunda buraya tek nüsha gelen Veçer'den[190] bilgi edinebildim biraz. Kendisine rica ettim ama, Felix nedense Selbstwehr'i bana yollamıyor. Max, Münih'e gitmiş;[191] ona yolculuk sırasında rastlayan Dr. Kohn'dan işittim. Bizimkilerle ve mağazayla ilgili yeni haberler var mı?

Franz

Son mektubumu bu arada almışsındır sanırım

[Meran, 4 Mayıs 1920]

Sevgili anne ve babacığım, bana ilettiğiniz haberler için çok, çok teşekkür. Doğrusu hava birkaç gündür pek güzel, pek sıcaktı; öyle ki, acaba biraz yükseklerde bir yere gitsem mi diye düşünüp duruyordum, gelgelelim bugün yine bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor, çaresiz bir süre daha burada kalacağım; hani tansiyonda rahatım çok iyi, hiçbir eksiğim yok. — Hastalık nedeniyle iki ay izin almıştım, mayısın sonunda doluyor süre, 5 haftalık normal bir izin hakkım daha var; ancak, ben bunu aslında güzün kullanmayı düşünüyordum. Ama, şimdiki düşünceme göre, madem birkez buradayım, normal iznimi de, ya tamamen yada bir bölümüyle hemen kullanmam iyi olacak. Doktor da böyle söylüyor, acaba siz de aynı görüşü paylaşıyor musunuz? Kuşkusuz önce işyerinin onayını almak gerekiyor, bu işi de Ottla'ya havale edeceğim.

Canım Ottla, demek hastasın? Şimdilik durumu annemin bana yazdığı gibi kabulleneceğim, yani «bir faranjit» diye bakacağım rahatsızlığına, 30.IV'te «biraz daha iyice» olduğunu, ama bugün 4.V.'te hastalığı atlattığını düşüneceğim. Ama tuhaf değil mi, bana mektup yazıyorsun da, hastalığından hiç söz etmiyorsun. Eh, uzaktan her şeyin insana tuhaf görünmesi işten değil; ancak bunu bilsem de, davranışın yine tuhaflığından bir şey yitirmiyor. Zaman geçirmeden yaz bana. Yolladığım iki mektubu herhalde almışsındır?

Müdüre[192] gitme işini hemen şimdi anlatacağım sana, ama tabii ilkin iyileş tamamen, sonra gidersin. Aslında çok basit bir iş, ricamın da kabul edileceği kesin; ama formalite bakımından bir hata yapmayalım, çünkü müdür benzeri bir olayda formaliteye dikkat etmediğim için bana içerlemiş, kızmıştı. Sorun şu: Hastalığım dolayısıyla iki ay izin almıştım, bunun dışında istersem 5 haftalık normal iznimi de almamı sağlayacağına kesinlikle söz vermişti müdür; ama ben bu izni güzün kullanmak istemiştim, çünkü o zamanlar gideceğim yer olarak aklımda daha haziranda sıcaktan kavrulduğu söylenen Meran vardı yalnız, dağlık bölgeleri hiç dü-

şünmüyordum. Ama şimdi iki izni birden kullanmam, daha iyi olacak sanırım; böyle bir isteği yerine getirmek, müdür için de hiç güçlük doğurmayacaktır, çünkü birkez bana kendisi, doktorun raporundan hayli etkilenerek: «Baktınız Meran yarıyor size, idareye yazın, iki aydan daha uzun süre orada kalabilirsiniz» demişti, ki bu da hastalık iznini (normal izne dokunulmadan) uzatılabileceği anlamına geliyordu İkincisi: ben hastalık iznimin uzatılmasını istemiyor, normal iznimi hemen onun ardından kullanmamın kabulünü rica ediyorum, bu da müdürün genel müdüre sormadan hemen onaylayacağı birşey. Diyeceğim, ilişikte önce senin kimi yerini düzeltmen gereken[193] bir dilekçe yolluyorum; çok kısa, çünkü fazla şişirip büyütmekten kaçıyorum olayı; sonra zaten Çekçe dil bilgim, müdürün o kıvrak Çekçesinin yanında böyle birşeye elverecek gibi değil; üçüncüsü: seni bir işe koşturmamı istemiştin benden. Kendin gitmeyi canın çekmedi mi, dilekçeyi yollar, yanıtı almak için çalışırsın arkadan. Ben, şöyle düşünüyorum: İlkin Büyük Fikart'a gidip onunla konuşur, müdürle görüşüp görüşemeyeceğini anlarsın; duruma göre ya dilekçeyi Fikart'a bırakır (bir, iki gün içinde gelip sonucu alacağını söyleyerek gözünü korkutmayı unutmazsın) yada müdüre çıkar, saygılı bir diz kırıştan sonra dilekçeyi uzatır, içtenlikle selamlarımı iletirsin (bir mektup yazdım kendisine, ama Almanca tabii); çok iyi olduğumu, burada her gün 100 gr. aldığımı, şimdiye kadar havaların pek kötü gittiğini, doktorun tedavinin aralıksız sürdürülmesini uygun gördüğünü (zaten sigortanın doktoru da üç aylık bir kür salık vermişti), lira'nın şimdiki durumda burada çok pahalı sayılamayacağını (ancak aldığım öteberilerde pek kâr ettiğimi söyleyemem, en ucuz alışveriş günlerini kaçırdım çünkü), ama güzün lira'nın çok daha pahalıya mal olacağını, birkez buraya kadar kalkıp geldiğime göre vb. Dilekçeyi doğrudan işyerine yollamıyorsam, çok kısa zamanda bir yanıt almam gerekiyor (belki «kabul edildi» diye bir telgraf yollamakla iyi yaparsın), kendimi bir an önce buna göre ayarlamak zorundayım, onun için. Teşekkürler, sağlıcakla kal, Froylayn'a candan selam.

Franz

Belki bu fırsatla Bay Treml'e[194] de selamımı söyler, benim için adresine yollanmış bir mektup falan var mı, bakarsın.

[Damga: Meran - 8.V.20]

Canım Ottla, iyileşmedin mi henüz? Halâ senden bir haber alamayacak mıyım? Nasıl şey böyle? Burada et yiyenlerin, bira içenlerin öğütlerine[195] karşı kendimi sürekli savunmam gerekiyor, aklıma artık bir şey gelmeyince diyorum ki: «Kuşkusuz ben dış bakımdan et yememenin yararını gösterecek pek güçlü bir kanıt oluşturamam (yine de şimdiden 3 kilo 250 gr. almışım), ama benim bir kızkardeşim var vs.» Oysa sen de hastalanıyorsun bakıyorum ve bana bu konuda bir kelime yazmıyorsunuz. Üstelik, benim için sağa sola koşacak birine de gereksinmem var? Kim üstlenecek bu işi? Bugün örneğin: Lütfen bana Kleinseite'deki Borovy'ye[196] uğrayıp Kmen'in 6. sayısından 20 adet alır mısın. Bir tanesinin fiyatı yalnızca 60 h; ilerde tükenir bakarsın, oysa bunlarla sağa sola ucuz hediyelerde bulunabilirim; anlayacağın içinde benim «Ateşçi»[197] var, Bayan Milena çevirmiş.

F

[Meran, Mayıs ortası 1920]

Canım Ottla, her iki mektup ve telgraf için teşekkür. Sana daha önce yanıt yazacaktım, ama bir süredir nerdeyse ortalarda gözükmeyen uykusuzluğum, yine iğrenç biçimde patlak verdi,[198] kendisiyle savaşmak için bir defasında bira içtim, elime ters bir sonuç geçti kuşkusuz, birinde baldıran çayı yudumladım, bugün de brom duruyor önümde. Eh, geçecektir yine (belki Meran'ın havasının da etkisi var, Badecker'e* bakarsan böyle diyor), ama işte bazan birşey yazacak gücü kendinde bulamıyor insan.

---

* 1827'de Karl Baedeker tarafından kurulmuş olup, dünyaca ünlü Almanca, İngilizce, Fransızca kırmızı gezi el kitaplarını basan yayınevi. (Ç.N.)

Sana o bilgiçlikleri içeren mektubu yazarken, mektup eline geçtiğinde bunların henüz güncelliklerini koruyabileceği aklıma gelmemiş, yeniden güncellik kazanmış olabilirler, diye düşünmüştüm. Hem yazdıklarım hiç de bilgiçce şeyler değildi, yalnızca sorular sormuştum.

Hastalığın dolayısıyla bir an korkuya kapılmamın nedeni, senin o mektubunu okumamdan az sonra rastladığım Bay Fröhlich'in, bana Prag'daki bir çiçek salgınından söz etmesiydi. Doğal beslenme tarzının çiçek hastalığını yeneceğine güvenim var, ancak bunun senin tarafından kanıtlanmasını da istemem doğrusu.

Düğünün temmuzda yapılmasına ne diye şaşırayım? Hatta ben, haziran sonunda olacak diye düşünüyordum. Bazan bu konuya değinirken, sanki bana bir haksızlık[200] yapıyormuşsun gibi davranıyorsun, oysa tersi durum, ikimizin de evlenmesi berbat birşey olurdu; mademki ikimizde söz konusu işe daha yatkını sensin, bunu ikimiz hesabına yapıyorsun demektir. Bunda nihayet anlaşılmayacak ne var ve bütün dünya biliyor böyle olduğunu. Ben de karşılığında ikimiz için bekar kalacağım.

Sanırım daha haziran ayında geleceğim Prag'a, iznimin birazını kullanmayıp saklayacağım; hele uykusuzluğumun kürün başarısına gölge düşürmesi, beni haydi haydi böyle davranmaya itiyor. Son tartıldığımda üç kuçuk kilo almıştım, ama birkaç gündür tartıldığım yok.

Yatıştırma işini çok iyi başardın, oldukça düzenli mektup yazacağım, ama yine de kapanmamış bir gedik kaldı sanırım.

Anneme ve babama sevimli mektupları için teşekkürlerimi söylersin, pek yakında yazacağım kendilerine, mektuplarında verdikleri adreslere de yazacağım. Ne zaman banyolara gidiyorlar? Yoksa düğün nedeniyle ertelediler mi? Dayım Alfred[201] geliyor mu?

Hava şimdi çok güzel burada, daha önce korkulan yağmur artık isteniyor, o zamanı gelince de göstermekte gecikmiyor kendini. Günün en büyük bölümünü nerdeyse çıplak geçiriyorum; bitişik iki balkondan arada bir benim balkona

gözü kayanlar bağışlasın lütfen, hava gerçekten pek sıcak. Kimbilir, belki birkaç haftalığına bir başka yere giderim; ama sıcaktan değil, uykusuzluktan; üzgünüm hani, çünkü bu kadar iyi bir pansiyonu ve muameleyi başka bir yerde bulamam.

Ancak, aynı şeyi Hotel Emma'da da düşünmüştüm. Babam olsa derdi ki: «Sopadan geçirilip kapı dışarı edilmedikçe, her pansiyonu şahane bulur o». Haklı, ama ben de haklıyım.

Oskar'a uğradın mı? Kendisine çok selam söyle benden, neden mektup yazmadığımı açıkla.[202] Ama artık düğüne hazırlanıyorsundur, boş zamanın pek yoktur sanırım. Felice'ye mektup?

Başka kim varsa, hepsine selam, ama özellikle Froylayn'a. Eve halâ bir hizmetçi alınmadı mı?

[Damga: Meran — 21.V.20]

Canım Ottla'cığım, bugün iki paket geldi senden, biri Selbswehr[203] (Felix de şimdi onu yollamaya başladı) ve Çekçe bir yığın gazete, hepsi de 16 Mayıs tarihini taşıyor. Neye gönderdin bunları? İlkin, belki diye düşündüm, sigorta vb. konularda okumaktan hoşlanacağımı bildiğin yazılar vardır içinde, ama baktım birşey yok. Yine de hepsini bir kenara kaldırıp bu konuda senden gelecek açıklamayı bekleyeceğim. Acaba benim son kartımı yanlış anladın da, böyle birşey mi yaptın, diye bir düşünce geçti aklımdan. Ama nasıl olur, Kleinseite'de ki Borovy'ye gidip, Kmen dergisinin (22 Nisan tarihli) 6. sayısından yirmi adet almanı açık seçik rica etmiştim senden; ama bunları bana gönder demeyiş, benim için saklamanı istemiştim.

Anneme, babama ve başka herkese candan selam.

F.

[Meran, Mayıs sonu 1920]

Canım Ottla, doğrusu mükemmel yaptın bu işi; ama ben senin yerinde olsam Bay Fikart'ın iyileşmesini beklerdim;

çünkü kendisini atlayıp geçtiğimiz için bakarsın bana kırılıp gücenir. Ancak, burada birsüre daha kalabileceğime seviniyorum. Belki Prag'a dönüp hemen işe başlamadan, birkaç günlüğüne de Bohemya'da[204] bir yere giderim; burası çok sıcak da, onun için değil. Doğru, çalışmak için fazla sıcak, hatta gazetelerde sıcağın zamanından önce bastırmasından yakınıyor; akşam bile değil, ancak sabahları bahçede çalışmaya dayanabiliyorum, gördüğüm işler de kuşkusuz pek hafif şeyler: yabani otları çapalamak, patateslerin toprağını kabartmak, gülleri budamak, ölmüş bir karatavuğu gömmek vb. Ne var ki, uzanıp dinlenmeler için genel olarak yeterince serin ve güzel bir hava, Prag'dan daha sıcak değil. Yüksek dağlardan inip, yanı sıra serin havayı sürükleyip getiren Passer'ın* kıyısında çapraz bir sıra var; üzerine oturulmaya görülsün, en kızgın öğle sıcağında bile rüzgar adeta donduruyor insanı.

Müdürün gözlerini çevirip pek sana bakmayışı, hoşnutsuzluğundan değil; (böyle bir durumla karşılaşabileceğini daha önce söylemeliydim sana) konuştuğu kimse üzerinde retorik bir etki sağlamak istemesinden kaynaklanıyor bu, daha doğrusu söz konusu etkinin tadını çıkarmaktan bir el çekiş anlamını taşıyor. İyi bir konuşmacı yada kendisinin böyle olduğunu sanan kişi, bir öz güven duygusuyla konuşmasının konuştuğu kimse üzerindeki etkisini onun yüzünden okumaya yanaşmaz, karşısındakinin yüzünde hiç birşey okuması gerekmez çünkü, konuşmasının etkileyici gücüne düpedüz inanmıştır, söz konusu yola başvurarak moralini güçlendirmeye gereksinme duymaz. Ayrıca, müdür gerçekten çok iyi konuşan biri, ama böylesi formalite işlerinde[205] ilgili özellik belki pek kendini gösteremiyor.

Sonradan olsa bile gazeteler için teşekkürlerimi iletmek isterim sana; gece öylesine berbat bir uyku uyumuştum ki, bu kadar çok gazete belli bir amaç güdülmeden salt zaman geçirmek üzere nasıl okunur, bir türlü akıl erdirememiştim. Ama derken gene de ilginç kimi yazılar buldum içlerinde.

---

* İtalya'nın uzunlukta ikinci ırmağı Etsch'in sol kolu (Ç.N.)

Die Rundschau'ı yollama, bir kenara kaldır benim için, bana burada gereği yok.

Müdürün söylediklerinden öyle anlaşılıyor ki, emekli olmama dünden evet diyecek. Dinlenmeye bu kadar gereksinme duyan, dolayısıyla ikide bir kendisine çaresiz izin verilen bir memuru, zorla çalıştırmak anlamsız çünkü. Yoksa müdürün tutumu dünyanın batacağına bir işaret mi? Geçen gün orduya mal teslimatında bulunmuş olanların aralarında geçen bir konuşmadan söz açtı biri. Savaşta devlet kendilerine bir hayli borçlanmış da, paralarını alamadıklarından yakınıyorlarmış. Yalnız içlerinden biri, hem de orduya en çok mal tesliminde bulunanı demiş ki, benim bir alacağım yok. Verdiği fiyatlar karşısında hiç bir devletin sürekli ayakta kalamayacağını hemen daha o zaman düşünmüş de, alacak senetlerinin altına imzasını falan atmamış. Dünya için de aynı şeyi söyleyecek kimseler çıkamaz mı dersin?

Çılgın bir kafa mı? Hani çok zaman geçti aradan ve kafa yine rayına oturdu...

General[206] —sana bir mektupta söz açmıştım kendisinden sanırım— bugün bir bira bahçesinde otururken (anlayacağın bir bardakçık bira yudumladım) ilerde evleneceğime kesin inancını dile getirdi, hatta bana ilerde eşim olacak kadını tarif etti. Anlaşılan yaşımdan haberi yok, beni gencecik biri sanıyor; yanında sıkılmıyorum hiç, ondan hoşlanıyor, yaşımı da açıklamıyorum. Oysa benden çok daha genç, öyleyken bilgelikte kendisiyle boy ölçüsülecek gibi değil, büyük babası olamazdım hani. 63 yaşında, ama öyle endamlı, öyle sırım gibi, kendini koyvermemiş bir vücudu var ki, örneğin insan onu üzerinde kısa pardesü, bir eli kalçasında, öbür eli ağzındaki sigarada gördükçe, gerilerde kalmış Avusturya günlerinden genç bir teğmen sanıyor.

Hoşça kal

Özellikle Elli ile Valli'ye güzel güzel selamımı söylersin. Arkadan bir başka tonla Froylayn'a ilet selamımı. Oskar işi? Felice? Bir Sosyalistin Anıları? Yüzme okulu abonmanı?

[Meran] Cuma [11 Haziran 1920]

Canım Ottla, susuyorsun demek?[207] Biraz kapalı, karanlık bir durum; çünkü çok iyi olduğu gibi, berbat birşey de çıkabilir altından, yoruma kaçmak istemiyorum, bundan sonraki ilk mektubunu bekleyeceğim. Doğru, hiç birşey kolay değil, mutluluk da öyle, hatta gerçek mutluluk —yıldırımlar, şimşekler, yücelerden gelen buyruklar— korkunç bir yüktür. Ama yeri mektuplar değil bunların, «banyoda» konuşulacak şeyler.

Oskar'a uğramakla çok sevindirdin beni. Henüz kendisine yazamadım; nasıl yazarsın, mektupların ister istemez başkaları tarafından okunuyor. Bir fırsatını bulursan, ona anlatmaya çalış bunu. Ya da bırak kalsın, daha iyi. Ama lütfen uğra kendisine, benden de selam söyle, eşine ve oğullarına da selamımı ilet.

Şapka falan gibi şeylere gereksinme duymuyor musun?[208] Yolda rahat yürüyebilmen için. Belki akla gelebilecek en büyük fenalığı yaptım kendisine, bakarsın her şey biter. Yaşayan bir insanla işte böylesine oynuyorum.

Bay Fröhlich ölmüş, önceki gün tesadüfen duydum. Ama siz belki daha uzun zamandan beri biliyordunuz. Başsağlığı dilemeyeceğim, ölümünü öğrenmemiş olabilirim nihayet. Bu görünürde çok mutlu yaşam, inşallah büyük acılar çekilmeden sona ermiştir; ayrıntılardan hiç haberim yok.

Annemler madem ki Franzensbad'a gitmeyecek — 6 haziranda bile evde rahat rahat iskambil oynandığına bakılırsa öyle anlaşılıyor (o akşam annem neredeydi peki?) —, haziran sonunda doğru Prag'a geleceğim. Havalara diyecek yok, bir şu başımın içindeki ayaklanma olmasa, herşey yolunda sayılırdı.

Franz

Özellikle Froylayn'a selamımı ilet! Acaba yanımda ne getirsem kendisi için? Felice'ye yazılacak mektup? Hanne?[209] Yüzme okulu abonmanı? Bir Sosyalistin Anıları? Dayım Alfred?

Taussig'e uğrayıp, Berlin'de çıkan *Die Weltbühne* gazetesinin 23. sayısını benim için sipariş eder misin. Gazeteyi çıkaran, Jakobsohn adında biri.

[Damga: Meran — 28.VI.20]

Canım Ottla'cığım, yola çıkmadan, bavulu hazırlamadan acele bir kart sana: İyi haberlerin için teşekkürler. Hafta sonu geldiğimde beni yoklayıp gözden geçirirken fazla ince eleyip sık dokuma, olmaz mı. Aynalı dolaba bakınca, eskisinden pek farklı göremiyorum kendimi. Schelesen'de de iki haftada şimdiki durumuna erişebilirdin denecek diye az korkmuyorum, ama işte başka şeyler de girdi araya; hem belki pek fena sayılmaz durumum; ne var ki, ilk bir buçuk aydan sonra haklı olarak bundan çok daha fazlasını bekleyebilirdim. Diyeceğim göz yum biraz lütfen. Hoşça kal. Ama bakarsın işten başkaldıramaz, beni denetlemeye zaman bulamazsın. Evde de senden başka kimse yok nasıl olsa.[210]

Franz

[Damga: Prag — 25.VII.20]

Canım Ottla'cığım, üç ayrı şey soruyorsun: eşyalarım, Bay Treml ve sağlık durumum; esenlik durumuna göre sıralarsam bunları, şöyle olacak: Treml, öteberiler, sağlık durumum. Hani bununla sağlık durumumun iyi sayılmayacağını belirtmek istiyor değilim, hayır, asla yok böyle birşey; ama Bay T.'nin sağlığı da bir yerinde ki, sorma. Eşyalarımdan kaybettiğim birşey yok, çok iyi biliyorum. Evlenmenden' bu yana kulaklarım halâ duruyor mu yerinde? Durduklarına göre, acaba onlarla eskisi gibi oynayabilir miyim? Anlıyorsun değil mi. Politikayla ilgili olarak kocana verilecek çok ilginç haberlerim var; ama gezide bu yüzden kısaltmaya gitmeniz gereksiz (hatta annem, evin hazırlanması bakımından

biraz daha uzatmanızı istiyor); kocana vereceğimi söylediğim haberler, kendisine daha önce orda burda çıtlattıklarıma ne tuhafsa öyle benziyor ki, insan adeta birbirlerine karıştırıyor bunları.

İkiniz de hoşça kalın.

Froylayn Skall'ın selamı var.

Ben ve babandan her ikinize kucak dolusu selam.[212]

[Kartpostal][213]

[Gmünd, 14 ya da 15 Ağustos 1920]

Canım Ottla, burada çok iyiyim, hiç öksürdüğüm yok, yarın sabah da geliyorum; ben söylüyorum, biri de benim için yazıyor bu kartı.

Yazdırma işini yarıda bıraktı. Sizi candan selamlarım.

[Matliary, yaklaşık 21 Aralık 1920]

Canım Ottla, işte rapor, tabii annem ve babam da okuyabilir; ama en iyisi sana yolluyorum ki, içinde sert kaçan kimi yerler varsa, gereken makama iletmeden yumuşatabilesin bunları.

Yolculuk çok rahat geçti, Tatra Lomnitz'e vardığım zaman henüz bavulum gelmemişti, ama inanılır bir edayla bana ertesi gün mutlaka geleceğini açıkladılar ve geldi gerçekten, hem de sapasağlam.

Kızak beni bekliyordu, karla örtülü ağaçlar arasından ve dağlarda ormanlar içinden mehtapta yolculuk çok güzel. Derken ışıklarla pırıl pırıl aydınlatılmış otelimsi kocaman bir binaya vardık, ama durmadık burada, biraz daha ilerleyip, insanda kuşku uyandıran kapkaranlık bir binaya geldik. Kızaktan indim; soğuk holde (kalorifer nerede?) kimseler yoktu; kızakçı bir zaman sağa sola baktı, oraya buraya seslendi; derken bir kız göründü, beni alıp birinci kata çıkardı. İki oda hazırlanmış bekliyordu, benim için balkonlu bir oda, ya-

nıbaşında da senin kalacağın yer. Balkonlu odaya ayak atınca irkildim. Neresi hazırlanmış buranın? İçerisi ısıtılmaya ısıtılmıştı; ama soba çevresine sıcaklık yaymaktan çok, leş gibi kokuyordu. Sonra? Sonra demir bir karyola, üzerinde de kılıf geçirilmemiş bir döşek ve bir yorgan; dolabın kapağı kırılmış; bayağı bir kapıyla balkona çıkılıyor; bari bu kapı olsun, sağlam oturmuyor yerinde, bütün aralık ve boşluklardan içeri dolan rüzgarın uğultusunu işitir gibi oluyorum. Kendisini tam odaya layık bulup, bu yüzden sevemediğim kız, beni avutmaya çalıştı; örneğin, çift balkon kapısını ne yapacağımı söyledi? Nasıl olsa gündüz dışarıda uzanıp yatmayacak, gece de balkon kapısı açık uyumayacak mıymışım? Öyle ya, diye düşündüm ben de, en iyisi hiç kapı falan bırakmamak, hepsini söküp atmak odadan! — Sonra yine kızın dediğine göre, içerinin sobayla ısıtılması, kaloriferle ısıtılmasından çok daha iyi değil miymiş? Kalorifer, yalnız karşıdaki şu sıra müşterilerden geçilmeyen ana pansiyonda bulunuyormuş. «Ama buranın sobayla da ısıtıldığı yok ki», diye itiraz etmek istedim ben. Kız, bugün böyle olduğunu, çünkü şimdiye kadar henüz odada soba yakılmadığını söyledi. — Böylece habire savunup durdu kendini, boşuna kuşkusuz, çünkü örneğin Villa Stüdl'deki o sağlam sıcacık odacığımı hokus pokus getirip önüme koyamayacağını biliyordum.

Ama kötünün kötüsü varmış, çünkü şimdiye kadar beni düş kırıklığına uğratan oda olmuştu yalnız, pansiyoncu kadının beni ayartıp buralara getiren mektubu halâ cebimdeydi. Bana hoş geldin demek için baktım kadının kendisi göründü: boylu boslu (Yahudi değil), uzun ve siyah kadifeden bir manto geçirmiş sırtına, insanda hoşnutsuzluk uyandıran Macar - Alman karışımı birşey, tatlımsı, ama sert. Ben hayli kaba davrandım, durumu pek bilmeyerek kuşkusuz; oda da gözüme işte öylesine kötü görünmüştü. Kadın, hep aşırı nezaket gösterdi; ama yardımıma koşmak için ne bir istek seziliyordu halinde, ne de bunun için yetenek. İşte odan ve sen de burada kalacaksın! Noel'den sonra ana pansiyonda kimi odalar boşalırmış. Derken kadının söylediklerini dinlemez oldum. Yemek konusundaki anlattıklarında da mektupta sö-

zü edilen güzelliklerden eser yoktu. Kadını öylesine soğuk bulmuştum ki, bagaj makbuzunu kendisine verdiğime hayıflandım (ertesi gün istasyondan sordurup, bavulun gelip gelmediğini anlayacaktı). İnsanı avutucu tek nokta, köyde bir hekimin bulunuşuydu; hatta kadının dediğine bakılırsa, benimle aynı koridordaydı odası, benim odadan hepsi birkaç kapı ilerde kalıyordu; ancak bu, bana pek inanılmaz göründü.

Kuşkusuz, kadın gider gitmez planımı hazırlamıştım: Yanımda getirdiğim ayak yastığım ve battaniyemle geceyi nasılsa burada geçirip, ertesi gün öğleden önce Smokovec'e[214] telefon edecek (inşallah sıkıyönetim[215] sona ermiştir de, eskisi gibi telefon konuşmaları yapılabilmektedir), öğleden sonra da, bavulum gelir gelmez, odayı tutmaktan caymamın cezası kaç para isterlerse ödeyip, tramvayı falan beklemeden, bir kızağa atladığım gibi ortadan kaybolacaktım. Kafamda hep o avutucu düşünce vardı: Yarın akşam nasıl rahat bir nefes alarak, kendimi Smokovic'deki o kuş tüyü kibar kanepenin üzerine atacağımı düşleyip duruyordum.

Sanırım sen de olsan ilk anda böyle bir korkuya kapılır, belki daha akşamleyin kızağa atladığın gibi çekip giderdin.

Derken kızın aklına bir fikir geldi; Bu odayı mademki hiç sevmemiştim, acaba (senin için hazırlanmış) bitişikteki odayı bir görsem nasıl olurdu. Bu balkonda uzanıp dinlenebilir, bitişikte de yatıp kalkabilirdim. Bu işten birşey çıkacağını hiç ummuyordum, ama yine de kalkıp bitişik odaya geçtik. Benim odayı gördükten sonra, bu oda bir hoşuma gitti ki, sorma! Gerçekten de benimkinden çok daha iyi, çok daha büyüktü; daha iyi ısıtılıp, daha iyi aydınlatılmıştı; tahtadan iyi bir karyolası, yeni bir dolabı vardı, pencere yataktan epey uzaktaydı, dolayısıyla kaldım odada.

İşte böylece iyiye doğru bir dönüş başladı (bunu da biraz sana borçluyum, çünkü sen de geleceğini bildirmeseydin,[216] bitişik oda ısıtılmaz, ısıtılmayınca da kızın aklına beni oraya götürmek gelmezdi hiç). Sonra kalkıp ana pansiyona gittim yemek için orasını da pek beğendim, gösterişsiz (büyük bir yemek salonu yarın açılıyor) ama temiz bir yer, yemekleri iyi, müşteriler hemen yalnız Macar (fazla Yahudi yok içle-

rinde), dolayısıyla insan karanlıkta saklı kalabiliyor. Ama ancak ertesi gün, her şey çok daha güzel bir görünüm kazandı. Kaldığım pansiyon (adı Tatra) gözümde şirin bir binaya dönüşüverdi. Ne rüzgar, ne aralık kaldı bir yerde. Balkon tam güneşe karşıydı. Ertesi hafta ana pansiyonda bana bir oda vermeye kalktılarsa da, en küçük bir istek duymadım taşınmak için, çünkü ana pansiyona göre Tatra'nın önemli üstünlükleri vardı: Her şeyden önce yemek bakımından günde üç kez ana pansiyona gitmek gerekiyor (daha doğrusu böyle bir zorunluk yok, ana pansiyondan Tatra'ya da getirtilebiliyor yemek), dolayısıyla pek miskinliğe alışıp hareketsiz kalmıyor insan; örneğin Schelesen'de böyle bir durum söz konusuydu, aynı evde yatıp kalkılıyor, yemek yeniyor ve yemek için yalnız ilk kattan zemin kata inilip geri dönülüyordu. Üstelik duyduğuma göre, ana pansiyon çok gürültülü bir yermiş, hep ziller çalar dururmuş; mutfakta, restoranda, ayrıca hemen o yakından geçen kızak yolunda gürültü eksik olmazmış hiç. Bizim pansiyon çok sessiz, sanırım bir çıngırağı bile yok (kuşkusuz çalıyor çıngırak, ama ben henüz işitmedim). Beri yandan, ana pansiyonda aslında herkesin bir arada yatıp dinlendiği bir salon var, burası bile benim balkon kadar güneş almıyor. Nihayet bizim pansiyonda odaların sobayla ısıtılması da çok daha iyi; günde iki kez yakılıyor soba, sabah ve akşam; yakacak olarak yalnız odun kullanılıyor; soba da birkez yakıldı mı, gerektikçe istediğim kadar odun atabiliyorum içine. Örneğin şimdi akşam zamanı içerisi bir sıcak ki, giysilerimi çıkarmış, yarı çıplak oturabiliyorum. Belki yine üstünlük gözüyle bakılabilecek birşey daha varsa, doktor gerçekten benim koridorda oturuyor; soldan üç kapı ilerisinde benim odanın.

Ayrıca? Bayan Forberger, ertesi gün bambaşka bir insan olup çıkmıştı; kadife mantoyla birlikte (kürk müydü yoksa?) tüm kötülükleri üzerinden sıyırıp atmış, yumuşak ve güleryüzlü bir tavır takınmıştı. Yemekler yeterince zengin bir hayal gücünün ürünü; hangi malzemelerden hazırlandığını bir türlü kestiremiyorum. Pansiyonda kalan otuza yakın kimse var, öyleyken bazan yalnız beni düşünerek yemek pi-

şirdikleri oluyor. Ayrıca doktor[217] da bu bakımdan eksik etmiyor tavsiyelerini.

İlkin bir arsen kürüyle işe başlamak istedi, ama kabaca bir ücret anlaşması yapıp kendisini yatıştırdım; buna göre beni her gün muayeneden geçirecek. Şimdilik günde beş kez süt, iki kez krema içeceğim; ama kendimi ne kadar zorlasam, günde iki buçuk kez sütten ve birkez kremadan yukarısına çıkamıyorum.

Kesin birşey varsa, tam bir başarı için gerekli tüm koşullar hazır; bir şu kafamın içindeki düşman olmasa.

Babam gerçekten gelmeyi düşünüyor mu? Ancak burada rahat edebilmesi için, annemin de gelmesi gerekiyor; o zaman bile günler uzamadıkça kendini rahat hissetmeyecektir; çünkü pansiyonda görüşüp konuşabileceği bir, iki kişiden başka kimse yok, kalanı hep kadın, kız ve genç erkek. Çoğu Almanca biliyorsa da, Macar'ca konuşmayı yeğliyor. (Oda - mutfak hizmetçileri, arabacı ve diğerleri). Sanırım şimdiye kadar yalnız birkez, o da trende iki genç kızın doğru dürüst Slovakça konuştuğunu işittim; ancak, benim biletim de ikinci sınıftı. Arı bir dille harıl harıl konuşuyordu kızlar; derken biri, ötekisinin verdiği şaşılacak bir haber üzerine kendini tutamayıp bağırdı: (oioioioi!). Yani babama göre değil. Ama bunun dışında, Matliary, şu sıra göğsünü gere gere çıkabilir babamın karşısına; bugün açılan salonları (yemek salonu, bilardo salonu ve müzik salonu) zarif mi zarif!

Peki senden ne haber? Bal yiyor, jimnastik yapıyor musun? Ayağa kalktığın zaman başın dönüyor mu? Benim için de gazete okuyor musun? Sana ve kompartımandaki güzelim yeri borçlu olduğum kocana, ayrı ayrı selam. Max'a uğradın mı?

Franz

Mektubu anne ve babama göstermenin hiç gereği yok,[218] nasıl olsa kendilerine sık sık yazıyorum.

Tanıdık tanımadık kim varsa hepsine ayrı ayrı selam.

Matliary, 3 Ocak 1921

Canım Ottla, zaman kazanmak için sana şezlongta yazıyorum bu mektubu. İlkin bir rica: Seni bir yere koşturacak değilim, sağa sola koşturulmaları belki artık sevmiyorsundur. Müdüre yazılmış bir mektup söz konusu, güzel bir Çekçe'ye aktarılsın istiyorum. Mektubu çıkarıyorum aşağıya:

Çok Sayın Müdür,

Buraya geleli dört haftayı geçiyor, artık bir ölçüde durumu derli toplu görebiliyorum, izin verirseniz kendimle ilgili olarak kısaca bilgi iletmek istiyorum size: Tatra adındaki bir pansiyonda kalıyorum, rahatım yerinde, fiyatların Meran'dakinden çok yüksek olmasına karşın, buradaki koşullar dikkate alınırsa gene de fazla sayılmaz. Hastalığım ve iyileşmem üzerinde genellikle yalnız kiloma, ateşlenmeme, öksürme durumuma, ayrıca soluyuşuma bakarak bir karara varabiliyorum. Dış görünüşüm ve kilomda düzelme oldu, kilo aldım, sanırım ilerde de şişmanlamaya devam edeceğim. Giderek daha az ateşleniyorum, çokluk günlerce ateşim olmuyor, olduğu zaman da çokaz, ama tabii uzanıp dinleniyorum çokluk, kendimi zora koşmanın her türlüsünden kaçıyorum. Öksürüğüm pek azaldı denemese de, hafifledi kuşkusuz, beni artık pek sarsmıyor. Nefes alıp verişimde fazla değişen bir şey yok, düzelmesi çok zamana bakan bir iş; doktorun ileri sürdürdüğüne göre, aslında burada tümüyle sağlığıma kavuşmamam için neden bnlunmuyormuş, ancak böylesi iddialara aşırı değer vermek de doğru değil.

Genellikle kendimi Meran'dakinden daha iyi hissediyor ve oradakinden daha parlak sonuçlarla Prag'a döneceğimi umuyorum. Şunu da belirteyim ki, belki sürekli kalmayacağım burada, işittiğime göre ilkbahara doğru çok kalabalık ve gürültülü oluyormuş, ben de yemek ve havadan çok huzura gereksinme duyduğum için, belki bahar gelince Novy Smokovec'te bir başka sanatoryoma taşınırım.

Çok Sayın Müdür, bana bu izni vermek lütfunda bulunduğunuz için birkez daha teşekkür eder, yürekten selamlarımı yollarım.

Saygılarımla
Franz

İşte mektup. Yanlış anlamaman gerekiyor. Ana hatlarıyla hepsi doğru söylenenlerin, ama bilerek kasvetli bir hava gözetilmiş, çünkü hastalık işiyle adamakıllı başa çıkabilmem için, burada daha uzun birsüre kalmam gerektiğini[219] görüyorum, başka türlü pek olacak gibi değil, yoksa Meran'dakinden biraz iyi dönerim Prag'a, ama şöyle insan gibi rahat bir nefes alma gücünü de gösteremem. Yani mektubun bir amacı da, müdürü burada uzunca birsüre kalmama yavaş yavaş hazırlamak (ateşlenmeme gelince, Prag'daki ateş değil, çünkü ateşimi dil altından ölçüyorum, onda üç ile onda dört arasında daha yüksek sonuç veriyor; sonuca bakarsan, Prag'da ateşlenmediğim zaman hiç olmamış sanarsın oysa Prag'daki gibi asla ateşlendiğim yok burada). Smokovec konusunda da görüyorsun, inatçı değilim, ama şimdilik burası daha iyi benim için, çeşitli raporlar da doğruluyor söylediğimi; beni buradan kaçıracak tek şey varsa, o da gürültüdür. Nihayet mektup bir amacı daha içeriyor kuşkusuz, görüldüğü kadar ayrıntılara kaçılması da bu yüzden: Müdürün karşısına çıkarken, Bay Fikart'ın elinde şöyle oturaklı birşey olsun.

Şimdiden öğle yemeği zili mi çalıyor! Gün ne kısa; 7 kez derece alınıyor, sonuçlar kağıt üzerine geçirilmeye kalmadan, bakıyorsun gün sona ermiş.

Sanırım çevirinin tek başına üstesinden gelemeyeceksin; artık kocan, çeviriyi benim için hiç değilse bir gözden geçiriverir, burada Çekçemi unutuyorum.[220] Her şeyden çok, mektubun klasik Çekçe ile çevrilmesi önemli; yani sözcüklerin çevirisinin değil (baktım ki aklına birşey geldi, katabilirsen içine), dilin klasikliği üzerinde durulması gerekiyor. Mektubunda benden çok, ama kendinden az söz ediyorsun; bir dahaki sefer tersini yap. Düşün bir, kararlaştırıldığından uzun süre burada kalırsam, ufaklığın[221] uykudan uyandığını bile göremeyeceğim. Bu konuda bikaç şey daha yazmayı isterdim, ama çok geç oldu, bir dahaki sefere. Kocana candan selamlar, özellikle Elli ve Valli'ye selamımı ilet, Froylayn'a da kuşkusuz.

Franz

Matliary,* Ocak ayının 4. haftası 1921

Sevgili Pepa,[222]

Eline sağlık, güzel olmuş; şimdi bana aralara birkaç yanlışı serpiştirmek kalıyor; hiç hatasız da, onun için değil; çünkü bağışla, benim müdür senin mektupta da yanlışlar bulacaktır, hangi mektup olursa olsun yanlışlar bulur; benim böyle yapmam, mektuptaki yanlışların uygun bir sayıya ulaşması için.

Burada huzur içinde yaşamaya bakıyorum, elime gazete aldığım yok, *Tribuna*'yı[223] bile okumuyorum; ne komünistlerin yaptıklarından, ne Almanların söylediklerinden haberim var; yalnız Macarların dediklerini işitiyor, onu da anlamıyorum; maalesef çok konuşuyorlar, biraz daha az yapsalar bu işi, doğrusu kendimi mutlu hissederdim. Neden şiir, Pepa? Kendini zorlama, neden yeni bir şiir olsun? Daha önce Horaz[224] bir sürü güzel şiir yazdı, bizse bunların ancak yarısını okuduk. Ayrıca, senin bir şiirin, zaten bende var. Yakınımızda küçük bir sıhhiye birliği karargah kurmuş; akşamları geçit alayı düzenliyor, geçiyorlar caddeden, ağızlarında hep «Panterler»[225] şarkısı ve hep «dönün!» sözleri. Şunu da söyleyeyim ki, Çek askerleri en kötüleri değil, kızak kayıyor, gülüşüyor, asker sesli çocuklar gibi bağrışıyorlar; ama birkaç Macar askeri de var aralarında, içlerinden biri *Panterler* şarkısından beş sözcük öğrenmiş, bunlar da aklını başından almış adamcağızın, nerede boy gösterse, başlıyor gümbür gümbür okumaya şarkıyı. Çevredeki o güzelim dağlar ve ormanlar da, olup bitenleri, hoşlanmış bir ağırbaşlılıkla seyrediyor.

Ama bütün bunların kötü bir yanı yok, her gün kısa bir zaman sürüyor hepsi. Daha kötüsü varsa, pansiyondaki o kahrolası gürültü ve sesler; ama onun da üstesinden gelebiliyor insan, yakınmak istemem, Tatra var burada; Sabiner-

* Mektubun orijinali Çekçedir. (Ç.N.)

land'ın dağları ise bir başka yerde, belki hiç bir yerde.

Annene, babana ve kızkardeşlerine selamlarımı ilet lütfen. Ulusal Tiyatro işi nasıl bir sonuca bağlandı?

Franz

Matliary, ca. 10 Şubat 1921

Camm Ottla, bu güzel günün ilk saatini sana ayırdım. Sağlık durumum iyi değildi (anılaştıkça küçülen rahatsız edici olayları bir yana bırakırsak), annemlere yazdıklarımdan fazla birşey de yoktu ortada; ne var ki, kilo almam üzerinde dikkatimi toplamam gerekiyordu. Kolumda küçük çapta kilo almalar, bazan kendimi Erlkönig'deki[226] baba gibi görüyorum; belki tehlikeler Erlkönig'deki gibi büyük değil, ama kolun kendisi de Erlkönig'deki gibi sağlam ve dayanıklı sayılamaz.

Julie Hala'nın[227] işi nasıl oldu? Annem kendisiyle ilgili bir şey yazmıyor, ben de sormak istemiyorum. Julie Hala tuhaf biri gibi kalmış belleğimde; bana öyle geliyor ki, sanki şimdiye kadar kendisiyle birtek söz konuşmamışım; belki gerçekten öyledir, ama benim için önemsiz bir kadın değil.

Benim için «huzura kavuşmanın» güçlüğünü belirtiyorsun mektubunda. Yalan değil, ama bu sözlerinle bana sinirliliğe karşı çok iyi bir ilacı anımsatıyorsun: Weltsch'in babası salık verdi, *Hugenotten*'dan bir ilaç. Paris'te tüm Protestanların katledildiği Bartholomäus Gecesinde bütün çanlar çalar, dört bir yanda dolaşan silahlı adamların sesleri işitilir, Raoul (sanırım operayı bilmiyorum) pencereyi açar ve öfkeyle şu aryayı söyler: «...Paris'te huzur bulamayacak mı insan?» Vurgu huzur üzerinde; Felix, sana aryayı söylesin de dinle (kendisine halâ mektup yazmadım, pek de sevdiğim bir kimse! Oskar'a da yazmadım).[229] Diyeceğim iyi bir ilaç. Örneğin altımdaki diş teknisyeni, hastalarıyla üç sesli aryalar okumaya başlar başlamaz, —abartmayayım hani, şimdiye kadar bir kez oldu— ama kendisi tek başına aryaları, ıslıkları dilinden düşürdüğü yok, bir kuş sanırsın, güneş ışığı gagasına do-

kunur dokunmaz başlıyor şakımaya; ne var ki, mehtapta da, gökyüzü zifiri karanlıkken de başka türlü davrandığı yok; hep de insanın içine korku salarak, ansızın, birden yarıda keserek yapıyor bu işi; ama beni artık fazla rahatsız ettiği söylenemez, diş teknisyeninin bana karşı da çok iyi davranan Kaschauer'lı[230] bir dostunun bu bakımdan çok yardımı dokundu. Ama ağır hasta oda komşusunun acı yaşamını daha da acılaştırıyor, teknisyen. Diyeceğim, böyle bir rahatsızlık durumunda, korkuluktan aşağı sarkıp: Paris'te... diye düşündü mü, insan biraz rahatlıyor.

Buradaki dostlarımı soruyorsun. İlkin tek başıma kalmak istedim ve kalabildim de, ama sonraları pek yürümedi. Kadınlardan, senin öğüdünü dinleyerek[231] el çektim düpedüz; benim için fazla zahmeti gerektirmediği gibi, onları da üzmüyor davranışım. Bu bir yana, ilkin Çekler vardı pansiyonda, hiç de kıvanç verici bir topluluk değil, birbirine şuncacık uymayan üç kişi: yaşlıca ağır hasta bir bay,[232] bir Froylayn ve sanırım pek hasta denemeyecek bir kız. Ha evet, bir dördüncü Çek daha vardı, genççe bir bay, alabildiğine centilmen, özellikle kadınlara karşı çıkar gözetmeyen bir bağlılık ve özveriyle davranış örneği, pansiyondakiler arasında güzel sağladı bağlantıyı, bu bakımdan bana gerek bırakmadı, dünden beri yine burada, ama uzunca bir zaman bir geziye çıkmıştı, ben de değişik karakterdeki o mutsuz üç kişiye karşı kaçınılmaz bir yükümlülük hissetmiştim. Macarlar, Almanlar ve Yahudiler arasında kendini yitik hissetmek, hepsine karşı nefret duymak, üstelik Froylayn gibi ağır hasta olmak az şey değil. Hani yakındaki bir seyyar hastanede çalışan ve Lomnitz'den gelen yeterince Çek subayı var burada, ama genellikle Macar ve Yahudi bayanları yeğliyorlar. Oysa o küçük Froylayn, bu yakışıklı subaylar için nasıl da süslenip püsleniyor! Neden başkalarının arzulu gözlerle kendisine asla bakamayacaklarını anlatmayayım daha iyi. Hem pek de kötü değil durum, bazan onunla da konuşuyor subaylar, hatta birinden bir mektup bile aldı; ama okumakta olduğu Marlitt romanlarında böyle bir şeyin her gün gerçekleştiği düşünülürse, ne kadar az birşey bu.

Sonra dün öğle zamanı; öğleden sonra mektup yazamayacağım kadar soğuktu hava, akşam fazla üzüntülüydüm, bugün ise hava yine çok güzeldi, güneş sıcak ısıtıyordu. Akşamki üzüntümün nedeni, sardalya yememdi; iyi hazırlanmıştı hani, mayonez, tereyağı parçacıkları, patates püresi; ama sardalyaydı nihayet. Zaten birkaç gündür et çekiyordu canım, iyi bir ders oldu. Yemekten sonra bir sırtlan kadar mahzun ormanlarda dolaştım (hepsi biraz öksürük, insan olduğumu gösteriyordu), bir sırtlan kadar mahzun geçirdim geceyi. Gözümün önüne bir sırtlan getirdim: bir kervandakilerin yolda düşürdüğü bir sardalya kutusu buluyor sırtlan, üzerinde tepinerek küçük teneke tabutu açıyor ve içindeki ölüleri yiyordu. İnsanlardan farkı da, belki yemek istemiyor, ama yemek zorunda kalıyordu (Ne diye mahzun olsun yoksa? Ne diye gözlerini hep yarı kapalı tutsun?) Bizse yemek zorunda değildik, ama yemek istiyorduk. Sabahleyin doktor beni avutmaya çalıştı: «Ne diye üzülüyorsun? Nihayet *ben* sardalyaları yedim, sardalyalar beni değil.»

Şimdi yine insanlardan söz açalım: Diyeceğim, küçük Froylayn beni uğraştırdı biraz; örneğin akşam yemekten önce salonda oturan iki subay gördü, hemen odasına seğirterek süslenip püslendi, tarayıp düzeltti saçlarını, yemeğe bir hayli gecikti, hain subaylar da bu arada çekip gittiler? Şimdi bu durumda üzerinde o en güzel giysi, çabaları bir işe yaramadan hemen gidip yatsın mıydı küçük Froylayn? Hayır, yavrucağı hiç değilse biraz avutmak gerekiyordu. Üstelik o ağır hasta Froylayn, bu zavallıcık; kendisine ilk akşam çok haksızlık etmiştim, yeni komşum beni öylesine dehşette bırakmıştı ki! Yaklaşık 14 gün önce pansiyona gelmişti; akşamleyin odamdaki tatsız karşılaşmayı anımsadıkça, nerdeyse vücudumu maddi bir ağrı kapladı; ayrıntılara değinmek istemiyorum.

O zaman bana değil de, o centilmen baya söylediği bir söz hayran bırakmıştı beni: en çok Venkov gazetesini sevdiğini, nedeninin de başyazılar olduğunu açıklamıştı. Ben bundan böyle asla telafi edilemeyecek bir şey[233] söylesin diye bekliyordum, o zaman düşüncemi açığa vuracaktım, o za-

man kendisinden yakamı kurtaracaktım. (İnsanın kendisini hemen ilk anda bütünüyle karşısındakilere tanıtamaması bir talihsizlik). Ama derken, burada değinmek istemediğim tatsız ayrıntılar dolayısıyla üzerimdeki ilk izlenimin abartmalı sayılacağı anlaşıldı; zavallıcık nazik bir kızdı; pek mutsuz (hastalık ailesinin bireylerini kırıp geçirmişti), ama şendi; düşüncemi açıkladıktan sonra beni «defterden silmediği» gibi, bana karşı eskisinden de yakınlık göstermeye başladı; başına çullanan felaketi öğrenir öğrenmez, ben de kendisine daha bir güleryüzlü davranmaya başlamıştım; bir türlü dinmeyen ateşle bir hafta boyu kuzeye bakan soğuk odacığında yatması, bana pek dokundu. (Öyle herkes, benim güneşli pansiyondan içeri ayak atmayı göze alamaz).

(Şunu belirteyim ki, başka hastalarla bir arada bulunmanın sağladığı bir kazanç varsa, hastalığı daha bir ciddiye alıyor insan. Tüberkuloz kalıtımla geçen birhastalık sayılmıyor, hatta ben kendim hastalığın bulaşıcı olduğuna inanmıyorum; ama en güzel inanç bile gerçekler karşısında tutunamıyor, böyle bir hastalığa yakalananların özellikle küçük çocukları öpmeleri ya da aynı tabaktan onlara yemek yedirmeleri iğrenç bir haksızlıktır.) Sonra o yaşlıca bay var; sohbete bayılıyor, ama öksürürken nereye öksürdüğüne bakmıyor pek? Şimdi iki Froylayn'la ne yapsın bu yaşlıca bay? Ama yalnız da kalmıyor. Neyse, şimdi o centilmen bay yine pansiyonda, mükemmel üstesinden geliyor işin.

Ayrıca, genç iki kişi daha bulunuyor pansiyonda; biri Karchau'lı, biri Budapeşte'li;[234] bana öyle davranıyorlar ki, sanki gerçek dostlarım[235] her ikisi. Örneğin üç gün yatakta hasta yattığımda, tıp öğrencisi olan Budapeşte'li, akşam saat dokuzda ana pansiyondan kalkıp bizim buraya geldi, alabildiğine titizlikle (aslında gereksiz) Priessnitz-kompresi[236] yaptı. Bir şey istedim mi, alıp geliyor, bulup buluşturuyor, hazırlayıp kotarıyorlar benim için ve hepsini o saat, titizlikle, insanı hiç sıkmadan yapıp çıkarıyorlar. Yahudi, ama siyonist değiller; Kaschau'lı Macar sosyalisti, Macarlığı ağır basıyor. Budpeşte'li ise, İsa ve Dostoyevski'nin ardından gidiyor. Kendisine değerli birkaç kitap ödünç vererek edebiyatla pek ilgi-

lenen Budapeşte'liyi sevindirmeyi pek isterdim. Benim kitaplığa bakıver, aşağıdaki kitaplardan bulduklarım lütfen taahhütlü yolla bana: Kierkegaard: Furcht und Zittern (Korku ve Titreme), Eflatun: Şölen (Kassner çevirisi), Hoffmann: Dostoyevski'nin Yaşam öyküsü (yazarı Hoffmann'dır sanıyorum, nasıl olsa sen biliyorsun kitabı), Brod: Ölülere Ölüm. Die Rundschau'ı[237] yollama, kalsın şimdilik, fihrist için teşekkür, belki şu sıra o sıkışık işlerinin arasında fihristi yollamayı unutursun diye düşünmüştüm. Hayır, unutmamışsın.

Angarya istiyorsun? Oraya buraya koşturulmak istiyorsun demek? Şaka yapmıyorsun, değil mi? O zaman benim için iki, üç jilet bıçağı alabilir, sanırım mektubun içine koyup yollayabilirsin. Jilet marka bulamazsan, Mem marka da olabilir. Ama acelesi yok hiç, ilişikteki para makbuzuyla Selbstwehr'e 56 K gönderebilirsin. Ewer'e[238] kart gerçekten gitti mi?

Unutmadan söyleyeyim, alışverişte üstüne yok doğrusu. Proscha'dan getirdiğin, ama benim beğenmeyerek suratımı astığım sabun, odası pansiyondaki bütün odalardan güzel kokan, içyüzü kestirilmez acayip bir koku saçan bir kişi ününü kazandırdı bana. İlkin binadaki demirbaş eşyanın sayımı sırasında pansiyon sahibinin, sonra odanın temizliğine bakan kızın dikkatini çekti, arkadan pansiyonda kulaktan kulağa yayıldı. O kendimi beğenmişliğimden ağzıma et koymamakla açıklayabilirdim bunu; ama gel gör ki, sabundu yalnız kokunun nedeni.

Daha iş istiyor musun? Sanırım sigortaya bir yol uğraman gerekecek, ama henüz karar vermiş değilim. Sonra parayı gidip aldın, peki kimseyle konuşmadın mı? Mark olarak ufak bir para, yaklaşık 125[239] M, işyerine yollanacaktı benim için.

O gün ne zaman?[240]

İyilikler, sevgiler, güzellikler

Franz

Elli'ye, Valli'ye ve çocuklara selam. Froylayn'a da selam.

Taussig'ten bir fatura gelmedi mi?

Minze'den[241] tek bir mektup aldım; öyle işler becermiş ki, inanılacak gibi değil, kendi ekmeğini kendisi kazanıyor, gururlandım doğrusu.

Josef David

[Kartpostal: Krivan'da. Arka planda: Liptau Alpleri]*

[Damga: Tatranske - Matliary - 4.II.21]

Sevgili Pepa, haklı olarak uyarıyorsun beni, ama artık geç; çünkü Polianka'daki büyük kayak yarışlarına katıldım[242] —mutlaka Die Tribuna gazetesinde okumuşsundur— sağ ayağımın serçe parmağının tırnağı etin içine gömüldü. Zararı yok. Bunun üzerine, kayakla gerisin geri Matliary'ye döndüm. Kartın arkasında göreceğin gibi, Krivan'da resmimi çektirdim. Orada düşünüyorum...

Matliary, 9 Mart 1921

Canım Ottla'cığım, birkaç satır hepsi, çünkü nasıl olsa pek yakında geliyorum, doğrusunu istersen çoktan bir mektup yazılmış duruyor senin için, eskiyene ve kaldırıp atılana kadar da duracak.

Önce her şeye teşekkür. Ne kadar da güzel becerdin bütün işleri. — Birtek Taussig'de iyi yapmadın, genel müdür için yalancı demek! — sanki artık büyük bir kadın sayılmazmışsın, büyük şeylerden başka şeyler için zamanın varmış gibi. Son yıldan bu yana işgal ettiğin sosyal mevki ne kadar değişti![243]

Resmin birinde pansiyondaki Çekleri bir arada görüyor-

* Mektubun orijinali Çekçe'dir. (Ç.N.)

sun, benim yanımda 16 yaşındaki Froylayn, onunda yanında hasta Froylayn, ön altta ise centilmen bay. Neden öyle yamuk duruyorum resimde, Allah bilir.

Öbür resimde kar ayakkabılarıyla ayakta dikilen, Kaschau'lı bay'dır; İbranice ithaf yazısı kendisinin Anlamı şöyle. «Sana karşı duyduğum büyük saygının nişanı olarak». Ne söylemek istediği pek anlaşılmıyor, ama benim için yaptıkları gibi büyük bir iyi niyetle kaleme alınmış sözler. Zaten pansiyonda bana şimdiye kadar genellikle şaşılacak ölçüde iyi davrandılar.

Mektuba benim iki portremi de ekliyorum, birini 18 yaşındaki Froylayn yaptı; gerçekte portredekine benzemiyorsam, o kadar tatlı, o kadar güçlü değilsem, suç benim.

Kitaplar tıp öğrencisini bir sevindirdi ki! İlk teşekkürü «Sayın Doktor!» diye bağırmak oldu, hemen koşup gitti verdiğim kitaplarla. Hani son zamanda beni çok uğraştırdığını söylemeliyim.

Sigorta ve Filistin konusunda yazdıklarının hepsi düş[244]. Sigorta benim için kuştüyünden bir yataktır, sıcak olduğu kadar ağır bir yatak. İçinden çıkayım dedim mi, hemen üşütme tehlikesi yapışır yakama, çünkü dünyada soba yanmıyor.

Şimdi buradan ayrılmama az bir şey kalmışken bir kararsızlığa kapılıyorum; zaten nereden ayrılmak istesem başıma gelir bu (yalnız Meranda iken, dağlar tarafından sarılmış bu kazan gibi yerden, her yönüyle kazana benzeyen bu ovadan biran önce çekip gitmem gerektiğini hissetmiştim), kışı atlattıktan sonra çıkıp gelen şu canım günler kalmaya ayartıyor insanı (kışın, zaman zaman hava beni öylesine bunaltmıştı ki, hiç daha yaşamamıştım böylesini); doktor buradan gidersem, başıma gelecek bütün felaketleri sayıp dökerek gözümü korkutuyor, oysa güze kadar kalmamın sağlayacağı yararları saya saya bitiremiyor. Ama ben izin dilenmekten bıktım artık, izinlere teşekkür etmekten bıktım; bundan böyle bir izni kabullenmem için, bana müdürün örneğin şöyle bir mektup yazması gerekiyor: «Aziz meslekdaşım! Dün gece aklıma geldi, acaba bir süre daha Prag dışında kalsanız iyi olmaz mı, diye düşündüm. Çok rica edeceğim,

bir yıllık bir izni daha kabul buyurunuz lütfen. Bir telgraf çekip «peki» deyin, tamam, izni aldınız sayılır. Böyle bir şey için Çekçe dilekçeler verip, teşekkür mektupları yazarak kendinizi yormanın ne anlamı var. Bununla kızkardeşinizi ve kayınbiraderinizi zahmete sokmaktan başka bir şey yapmazsınız. İnşallah olumlu bir cevabınızı gözler, ama kısa, ama uzun, bir süre sonra yine sağlığınıza kavuşmanızı diler, size teşekkür borçlu olduğumu bildirir vb.» Evet, o zaman seve seve kalırdım burada. Seve seve kalmak isteyişimin bir nedeni de, şimdi pansiyondaki akciğer hastaları (ve onların pek uzağında sayılmayacak, daha kötü durumda bulunan başka kişiler[245]) eskisinden çok huylandırmaya başladı beni. Hani bundan böyle de hastalığın bulaşıcılığına inanıyor değilim; örneğin pansiyonun mutfağında çalışan kızlar, benim karşı karşıya oturmaya bile çekindiğim kadar ağır hastaların tabaklarındaki artıkları yiyor, hiç hastalık kapmadıkları bir yana, daha da sağlıklı oluyorlar. Pansiyonun mutfağında ufak bir yavrucak var (annesi mutfakta çalışıyor, babası belli değil), o da yemek artıklarından besleniyor, ama hastalanmayacağı kesin. (Çocuk da neşeyle dolup taşan bitirim bir şey, çok da zeki, ama kendisiyle anlaşamıyoruz, yalnız Macarca konuşuyor; bir ara kızak pistinin yakınında oynuyormuş, kızakların altında kalıp çiğnenebilirmiş; adamın biri durumu görüp, uyarmış kendisini, ama yumurcak ne dese beğenirsin: Beni *çiğneyemezler*, çünkü ben çocuğum henüz. Kısaca, hastalığın sağlıklı kişilere geçebileceğine inanmıyorum; gelgelelim kentte hiç kimse pek sağlıklı değil yada kimi koşullarda bulaşma tehlikesine karşı koyacak güçten yoksun. Doğrudan bir bulaşma olasılığına aklım ermiyor (anladığım kadar, doktorların açıklamalarının benim için benimsenir yanı yok), ama demin sözünü ettiğim gibi hastalığın başkalarına geçebileceğine inanıyorum; bu yüzden de evime aileme dönüp eski yerimi almak istemiyorum orada, çünkü dört bir yanda küçük gagacıklar açılmış bekliyor, belki benim saçacağım zehiri alıp içlerine aktaracaklar.

Sanki daha birkaç gün sonra kalkıp gelmeyecekmişim gibi şeyler yazıyorum, ama bakarsın pazara kadar müdürden

söz konusu mektup geliverir. Beri yandan seni, Elli ve Valli'yi göreceğime şimdiden seviniyorum.

Froylayn Skall'a selamı için özellikle teşekkür ederim. Onunla ilgili haberlerin üzücü şeyler. Ama karayazı Froylayn Skall'ın değil, bu ilişkinin birkez yazılmış alnına.

Bakıyorum, sen de artık mektuplarında Julie haladan söz açmıyorsun. Ama nasıl olsa geliyorum.

Franz

Unutmadan söyleyeyim, belki pazartesi ya da salı buradan ayrılırım, çünkü Lomintz - Poprad treni 15.III.'den 15.V. tarihine kadar çalışmıyor, tramvayla da pek zahmetli bir iş olacak.

Julie ve Hermann Kafka

Matliary, yaklaşık 13 Mart 1921

Çok sevgili anne ve babacığım! Mektuplarım pek bir tutarlığı içermiyor, bir ayrılmak istiyorum buradan, bir kalmak, arkadan yine ayrılmak ve sonunda kalıyorum. Ancak biraz, burasını genellikle pek sevmemden ileri geliyor bu, hele şu canım günlerde; ama öte yandan üç ay uzun bir zaman,[246] insan fazla kendi eviymiş gibi yerleşiyor buraya, yemekler de tekdüzelik kazanıyor. Ama Ottla bu iyiliği yapıp[247] ne yoldan sağladı bunu, aklım almıyor, çünkü doktor raporunu Max'a ancak daha sonra yollamıştım —iki aylık bir izin kopardığına göre, şimdilik kalıyorum burada. Gelecek hafta Polianka'ya[248] gideceğim; oradaki sanatoryumun başhekimi —sanatoryum Smokovec kadar pahalı kuşkusuz— şu anda seyahatte bulunuyor, ancak gelecek hafta dönecek—, muayeneden geçirteceğim kendimi; bir kür, özellikle kürün süresi konusunda başhekimin ne düşündüğünü öğreneceğim; kabul edilirsem —çünkü herkes alınmıyor sanatoryoma, üstelik sanatoryum ağzına kadar dolu— kalkıp Smokovec'e taşınacağım (yeter ki buradan kendimi koparacak gücü gösterebile-

yim). Amcamın önerisini[249] —bir yazlıkta kalmak, bahçe işiyle oyalanmak— kuşkusuz tüm sanatoryumlardan daha çok beğeniyorum —ne var ki, şu sıra henüz erken; sonra böyle bir yer için neresi uygun, onu da bildiğim yok; bakarsınız kulağınıza böyle bir şey çalınır, yazın bana lütfen.

Burada daha çok kalırsam, yavaş yavaş bazı şeyler gerekecek, daha ince giysiler vb.; aslında hepsi tek bir elbise var yanımda üç aydır her gün aynı elbiseyle dolaşıp duruyor, yatıp kalkıyorum, bayram seyranlarda giyeceğim bir giysi özelliğini yitirdi artık; yeni bir giysi nasıl yollayacaksınız buraya? Ama henüz acelesi yok. Ayrıca kışlık giysileri ne yapacağımı da düşünmem gerekiyor, bütün kış —adet değil burada— çırpılıp, tozları da alınmış değil.

Bu hafta yine de şişmanladım biraz, 63,5 kilo geliyorum şimdi, 6 kilo 100 gram almışım.

Hepinize Candan Selamlar
Oğlunuz Franz

Matliary, 16 Mart 1921

Canım Ottla'cığım, birkaç gün önce bir tanıdık, acaba burada biraz daha kalmak istemez miyim diye sordu. Ben de, tabii dedim, kalmak isterim, Prag'a da yazdım zaten, ama şakadan, işin ciddilik kazanmasını düpedüz önlemek için buradan ayrılış tarihini o türlü saptadım ki, aradaki kısa sürede işyerinde herhangi bir girişimde bulunulamasın. O zaman tanıdık, böyle bir mektubun ne anlam taşıdığını sordu. Bunun üzerine, aklıma bir Chassid fıkrası[250] geldi; ancak tam olarak bildiğimi söyleyemem, aşağı yukarı şöyle: Chassid tarikatına mensup bir Rabbi, meyhanede sarhoş iki köylüye rastlamış, onlardan büyük bir ders almış. Köylüler karşı karşıya oturuyorlarmış; biri üzgünmüş, ötekisi de gönül okşayıcı sözlerle onu avutmaya çalışıyormuş. Sonunda üzgün olanı şöyle bağırmış: «Beni sevdiğini nasıl ileri sürersin, bir kez derdimin ne olduğunu bilmiyorsun ki. Her şey sarhoşluk ha-

linde söylenmişmiş, üzgün olanın neden üzüldüğünden haberi yokmuş.

Hiç birşey yapmayacağına, çünkü her şeyden önce elinden birşey gelmeyeceğine inanmıştım; bunun içindir ki, iki gün sonra Max'a yazdım, böylelikle seni atlamak istedim, ama sen atlanmana izin vermedin.

İzin dilenmek o kadar güç ki! Çeşitli nedenleri var, çoğunu biliyorsun sen. Önünde dikilip, ağzından bilmem kaçıncı kez izin verdiğini bildiren sözlerin çıkmasını beklerken, müdür nerdeyse bir meleğe dönüşür gözünde, farkına varmadan başını yere indirirsin; hani iğrenç olduğu kadar harikulade bir şeydir; belki açık bir yerde karşısına çıksa, kendini elden geldiğince toparlayarak, bir meleğin görünümüne[251] katlanabilir insan; ama bir müdürün bürosunda. Haklı olarak her zaman en kaba dünyevi paylanmalara konu edilmelerin beklendiği bir mekanda! Müdürün ağzından çıkacak «evet» sözünü, Elli'nin kardeşi olarak en iyisi kulaklarımı tıkayıp geçiştirmek isterdim. Hatta senin yazılı raporun karşısında da aynı şekilde davranasım geliyor. İçime biraz su serpen tek şey var, o da Güney Afrika planı.[252] Sanki müdürün şöyle söyleyeceğini işitir gibiyim: «Cehennem olup, o güzel ülkeye gitmesi için izin veriyorum.» Ama sersemce düşünceler hepsi, müdür inanılmayacak kadar iyi bir insan, peki niçin, bir türlü akıl erdiremiyorum; bürodaki yerimin alabildiğine kolay doldurulacağını düşünmesi, tek nedeni olamaz bunun.

Yazmama ara vermek zorunda kaldım, şu sıra sık karşılaştığım bir durum: o zavallı tıp öğrencisi.[253] Böylesine şeytani bir sahneye yakından tanık olmadım şimdiye kadar. Bu sahnede rol oynayan iyi mi, yoksa kötü ruhlar mı, belli değil; ama korkunç derecede güçlülükleri kuşkusuz. Orta Çağ'da cin çarpmış bir gözle bakarlardı tıp öğrencisine. Oysa henüz 21 yaşında bir genç, enine boyuna, al yanaklı, zeki mi zeki, gerçekten başkalarını düşünen, ince duygulu biri. İlerde sessiz bir zamanda, küçük uyurken, banyoda olayı daha ayrıntılı anlatırım sana.

Hetzinsel,[254] yukarının kasvetli sokaklarına göre daha güzel kuşkusuz. Ama herşeyden çok seni kendine çeken birşey

varsa, o da yoksulluktur. Gelgelelim parası oldu mu, yoksul değildir kişi; dışardan ancak çok mutlu olağanüstü durumlarda yoksulluğa erişilebilir; genellikle yoksulluğu arayanın karşısında bulacağı, sefaletten başka birşey değildir. Hani söz arasında söylüyorum bunu; düşüncede bütün gücümle adanın üzerine kanat gereceğim.

Doktorlar dostunuzsa, başka, yoksa kendileriyle anlaşamıyor insan. Örneğin üç doktorum var: pansiyondaki bir, Dr. Kral[255] iki, amcam[256] üç. Bana salık verdikleri şeylerin birbirinden değişikliği tuhaf görülmeyebilir, birbirlerine karşıt şeyleri salık vermelerine de ses çıkarılmayabilirdi hani (örneğin Dr. Karl iğne yapılmasını savunurken, amcam buna karşı çıkıyor), ama kendi kendileriyle çelişkiye düşmelerine akıl erdirilecek gibi değil; örneğin Dr. Kral, çok önem verdiği ultraviyole ışınlarından yararlanmam için beni buraya yolladı; gelgelelim, güneşin yüzünü göstermeye başladığı şu sıra, daha aşağılardaki Ples'e taşınmamı salık veriyor; Macar ve Çek sanatoryumlarının Alman sanatoryumları düzeyine erişemeyeceği konusunda benim görüşüme düpedüz katılmışken, gene de Ples'e gitmemi söylüyor bana. Nihayet dikkafalı biri değilim (ne var ki, burada da çaresiz biraz katlandığım et yeme derdinden yakamı kurtarmayı çok isterdim), Ples'e de giderim; ancak, Matliary'den ayrılmadan kendime bir tarafta kesin bir yer bulmalıyım ki, senin bana üstün bir beceriyle sağladığın izin, haftalar boyu Prag'da kalmamla çarçur edilmesin. Unutmadan şunu da söyleyeyim ki, önümüzdeki günlerde Smokovec'e ve Polianka'ya gidiyorum, bir muayeneden geçeceğim. Dr. Kral raporu okudu mu? Bir kopyası bende, kendisine yollayabilirim.

Gezip dolaşmak mı? Bilmem. Bavyara'ya uzanmak mı? Şimdiye kadar böyle birşeyi bana salık veren doktor çıkmadı (çıkabilirdi kuşkusuz); ne var ki, yabancıları Bavyara'da hoş karşılamıyorlar pek;[257] hele yahudilere sonradan kafalarını ezmek için kapılarını açıyorlar.[258] Hayır, Bavyara'ya gidemem.

Rapor sende, dilekçeyi ilişikte yolluyorum; bunu sana göndermemin nedeni, raporu bir kez daha yazdırmak zorun-

da kalmamak içindir. Çeklerden yalnız 18 yaşındaki Froylayn pansiyonda şimdi, Çekçe konusundaki bilgilerine pek güvenesim gelmiyor, benim Çekçe'me hayranlık duyuyor çünkü. Bakarsın mektubu Almanca yazarım.

Ama asıl iş dışında[259] başka şeyler için halâ zaman, halâ istek duyabiliyor musun? Hem doğru mu bu yaptığın?

Franz

Elli ve Valli'ye candan selamlar. Froylayn'a da.

Raporun kopyasını da mektuba ekledim, ayrıca orijinalinden daha derli toplu bir duruma soktum; kopyayı Dr. Kral ya da amcama gerektiğinde verirsin, işyerine dilekçeyle raporun orijinalini sunman gerekiyor kuşkusuz. Sanki değerli bir keman konusunda düzenlenen bir rapormuş gibi bir düşünceyle oyalanıp duruyorum hep; oysa çıtırtılar, çatırtılar vb. seslerden başka birşey işitildiği yok.

[Mektup başlığı Bir yaprak kağıt, Tatranske-Matliary, Yüksek Tedavi Yurdu.]

Canım Ottla ve Veruska! (annem böyle yazdı, ne biçim isim bu? Bayan Kopal'ın kızının adı gibi Vera yada Vjera mı? Bu ismi korken, neler düşündünüz bilmem ki?) Bir angaryaya ne buyrulur! Pul koleksiyonu yapan erkek kardeşi için Bayan Farberger'a aşağıdaki pullar gerekiyor:

100 adet 2 Heller'lik Ekspres pulları,

100 adet 80 Heller'lik üzerinde Hus'un resmi bulunan pullar,

100 adet 90 Heller'lik üzerinde Hus'un resmi bulunan pullar,

Ne kadar tutarsa benim paradan alırsın, burada bana karşılığını ödeyecekler. Pullar, mayıs sonunda yitiriyor geçerliğini, yani hemen sağlanması gerekiyor, işittiğime göre de yalnız Prag'da satılıyormuş. Yanında Vera'yla pek güçlük doğuracaksa (çocuk arabasıyla merkez postanenin holüne nasıl çıkabileceksin? Araban güzel mi bari? Bayan Welsch'ı[260] biraz kıskandırabildin mi?), o zaman Pepa belki lütfen üst-

lenir bu işi (Paris'e gidecekti, ne oldu?; Brünner Lidove Noviny'nin aktüalite sayfasında çıkan ilişikteki yazıyı[261] da kendisine verir, ne düşündüğünü öğrenirsin; bu işe aklı yatıyorsa, (kuşkusuz daha Dr. Kral'la da konuşmak gerekecek) sanatoryum gemileri için nereden yer ayırtılabileceğini ve hepsi kaç para ödeneceğini belki sorup öğrenebilirsin... Yazının ne yazık gazetenin bir nisan sayısında çıktığını söylemezsin hemen, çünkü çok ciddi bir yazı; buradaki zavallı bir hasta, umutla dolup taşarak, yazıyı doktora verip görüşünü almak istemiş, o getirdi bana; kendisi Çekçe bilmediği için, yazıyı benim baştan aşağı bir okumamı rica etti; ben de o sıra bir bağırsak enfeksiyonundan öylesine bitkin düşmüştüm ki, bir, iki saat okuduklarıma inandım.

Bunlar beni yazmaya iten dış nedenler; zaten çoktan sana yazmayı istiyordum, ama ya çok yorgundum ya çok tembel yada fena bir ağırlık oluyordu üzerimde, pek birbirlerinden ayırt edilecek gibi durumlar değil; sonra hep beni uğraştıran küçük birşey çıktı, örneğin şimdi yine azgın bir abseyle boğuşup duruyorum. İkinizin de elinize ayağınıza tezliğiniz ve hamaratlığınız beni sevindiriyor, ama pek de aşırılığa vardırmayın işi. Bizim burada köyden gelmiş genç bir kadın[262] var, hastalığı fazla ilerlemiş sayılmaz, şen şakrak, sevimli, şirin; koyu renk bir giysi giyiyor, balerinlerinkini andıran etekliği havada uçuşuyor sağa sola; kaynanası kendisini habire işe koşmuş, oysa doktor uyarmış hep, genç ve körpe kadınların altın limonlarca kollanıp gözetilmesi gerektiğini söylemiş. Hani pek anlaşılır gibi değilse de, akla yatkın; ben de bu yüzden, size yeni işler havale etmekten kendimi alıkoymak istiyorum. Ama yine de bir iş buyuracağım çaresiz; benim için müdüre yollanacak, kızıp sinirlenmemek için biraz dudaklarınızı ısıracaksınız; izin 20 mayısta bitiyor (iznin uzatılacağını müdür gerçekten sana bildirdi mi?) ne yapacağım o zaman? İzin uzatıldığında nereye gideceğim sorunu, öncelikle üzerinde kafa yorulacak konu değil. (Bana sorarsan etli yemeklerin yol açtığı bağırsak enfeksiyonundan sonra, mutfakta bir Froylayn, zamanının büyük bir bölümünü benim için ne pişireceğini düşünmekle geçiriyor. Sa-

bah kahvaltısında öğle yemeğine, ikindi kahvaltısında akşam yemeğine ilişkin öneriler çıkarılıyor karşıma. Geçen gün Froylayn düş görüyordu, pencereden sesini işittim; ben sandım ki, memleketi Budapeşte'yi görüyor düşünde, ama birden şöyle söyledi: «Akşam sebze yemeğini beğenecek misiniz, gerçekten merak ediyorum?») İyi ama, yeniden nasıl izin için başvururum? Ne zaman arkası gelecek bu işin? Çok güç. Belki yarım maaşlı bir izin isterim? Böylesi daha mı kolay? Kendime ve başkalarına, hastalığın örneğin büronun marifeti olduğunu ya da büronun hastalığın kötüleşmesine yol açtığını söyleyebilsem, izin istemenin zorluğu kalmazdı. Gelgelelim tersi doğru bunun, büro hastalığımın patlak vermesini geciktirdi. Güç bir iş, ama yine de izin istemeden yapamayacağım. Kuşkusuz bir rapor sunacağım idareye, bu pek basit birşey. Sen ne düşünüyorsun?

Ama burada hep böyle düşüncelerle uğraşıp durduğuma da inanma sakın. Örneğin, dün nerdeyse bütün bir öğle sonrasını gülmekle geçirdim, başkalarına gülerek değil hani, duygulanmışlık ve sevecenlik dolu bir gülmeyle. Ne yazık ki, gülme nedenine şöylece değinebilecek, o şahaneliği içinde olayı tümüyle anlatamayacağım. Burada bir kurmay yüzbaşı var; gezici hastanede çalışıyor kendisi, ama diğer bazı subaylar gibi bizim pansiyonda kalıyor; yukarısı, barakaların bulunduğu yerler pislikten geçilmiyor çünkü; yemeği yukarıdan getirtiyor. Ortalıkta çok kar varken devcileyin kayak turları yaptı, ta en üst tepelere çıktı, çokluk tek başına, tehlikelere nerdeyse meydan okuyarak. Şimdi uğraştığı iki şey var; resimler çiziktirip sulu boya çalışmalar yapmak ve flüt çalmak. Her gün belli saatlerde açık havada resim yapıyor ve yine belli saatlerde odacığına çekilip flüt çalıyor. Öyle görülüyor ki, yalnız kalmak istiyor hep (ancak resim yaparken, kendisini seyretmelerine severek katlanıyor); ben, kuşkusuz saygı duyuyorum bu haline, şimdiye kadar kendisiyle hepsi beş kez ya konuştum, ya konuşmadım, ya o bana uzaktan seslendi yada ben hiç ummadığım bir yerde onunla karşılaştım. Resim yaparken rastladım mı, hoşuma gidecek bir iki şey söylüyorum; çiziktirdiği resimler gerçekten fena

sayılmaz; iyi, hatta bazısı çok iyi denebilecek amatörce uğraşlar. Henüz buraya kadar bir olağanüstülüğü yok işin, söyledimdi ya, bütündeki özü aktaramam, biliyorum. Ama belki olayın dış görünüşünü anlatabilirim biraz: Yolda giderken kendisini gör, hep dimdik, acele etmeden rahat adımlarla yürüyor gözleri hep Lomnitz tepelerinde, rüzgarda uçuşuyor paltosu, sanki Schiller dersin. Yakınında dikilip de flüt çalmaktan biraz buruşmuş yüzüne bak; soluk tahta rengiyle bu yüz, ayrıca boyun ve tüm vücut öylesine kuru ve tahtadan ki, ölüleri anımsatıyor insana, (sanırım büyük yapıtlar arasında sayılan Signorelli'nin tablosunda[263] mezarlarından çıkan ölülerden kalır yeri yoktur. Fantastik bir düşünceye kapılan yüzbaşı, resimleriyle ana — hayır, aşırı büyük, demek istediğim iç bakımından. Sözün kısası, bir sergi hazırladı seninkisi; tıp öğrencisi bir Macar, ben de bir Alman gazetesine sergi üstüne birer yazı kaleme alıp yolladık, ama hep gizli yaptık bu işi. Yüzbaşı elinde Macarca gazete, şefgarsona gelerek, yazıyı kendisine çevirmesini istedi; şefgarson çıkamadı içinden; olup bitenlerden tümüyle habersiz, yüzbaşıyı alıp tıp öğrencisine götürdü, yazıyı en iyi onun çevireceğini söyledi. Tam o sırada da tıp öğrencisi biraz ateşlenmiş, yatakta yatıyordu, ben de kendisini dolaşmaya gitmiştim; işte böylece başladı, ama yeter bu kadar; madem anlatmayacaktım, ne diye anlatıyorum peki.

Daha öncesine dönerek şunu da söyleyeyim ki, burada hep gülmekle zaman geçirdiğime de inanma sakın! Gerçekten yok böyle birşey.

Taussig'in faturasını mektuba ekliyorum, ayrıca Elli için gazeteden bir yazı kestim. Felix'le ilgili,[264], ama on yıl sonra seninki için de söz konusu olabilir; çok bir zaman değil hani, şezlongda bir kez soldan sağa dön, bak saate, on yılı geçmiş görürsün; ne var ki, devingen durumda uzun sürüyor.

Elli ile Valli'ye kuşkusuz yine özellikle selamlarımı iletirsin. Ne demek istiyorsun sen? Yani selam yollamanın kolaylığı için selam yolluyor, yazmanın zorluğundan mektup yazmıyorum, öyle mi? Kendilerine selam yolluyorsam, benim sevgili kızkardeşlerim olduğu için; pek mektup yazmamama

gelince, sana yazıyorum, ondan! Bakıyorum, sonunda yazmak güç geldiği için senin kıza da selam yollamakla yetindiğimi söylemeye kadar vardıracaksın işi. Oysa mektup yazmak, gerçekte diğer bazı şeylerden güç değil, hatta daha kolay.

Ailenle hoşça kal
Franz

Froylayn'a da selamımı söyleyiver.

[Matliary, 6 Mayıs 1921]

Demek gerçekten benim zavallı küçük kızkardeşim, o büyük Vera'sına ne çok zaman ayırıyor olmalı ki, benim Nisan şakası sanatoryum gemilerinden birine binip, açık denize yollanmama hiç ses çıkarmıyor. Anlaşılan kulağınla oynamam gerekecek; oysa hiç istemezdim böyle birşeyi, gönderdiğim aktüalite sayfasının bir Nisan tarihli gazeteden alındığını yazmıştım; mektubun tam burasında Vera ağlayıp, küçücük dilini oynatmış olmalı.

Bir yazlıkta kalmak; kuşkusuz, en güzeli bu. Seni yanıtsız bırakışımın tek nedeni, o zaman da, şimdiki gibi, söz konusu planı gerçekleştirilebilir nitelikte görmeyişimdi. Prag'da bu bakımdan ne igrenç (düşüncesizliğe değil de, iğrençliğe, o alabildiğine iğrençliğe tutuluyorum) davrandığımı düşündükçe içim bulanıyor. Ama kendisiyle her türlü temastan kaçındım mı, gerçek bir tehlike söz konusu olmayacaktır Vera için; doktor da kuşkusuz bu söylediğimi doğrulayacaktır; ama insanın beyninde gene de bir riziko olasılığı varlığını sürdürüyor, yalnız benim değil, başkalarının da. Dolayısıyla, sanırım hep beraber bir yere gidemeyeceğiz.

Bugün aldığım mektupta,, annem yine o sevecenliğiyle gemi konusundan söz açıyor. Nisan şakalarına inanmakta gerçekten çok inatçıymışsınız; ben yalnız Pepa'yı gözüme kestirmiştim, ama bakıyorum siz kendisini yalnız bırakmadınız. Gelgelelim, benimle eğleniyormuşsunuz gibi bir kuşkudan da bir türlü kendimi kurtaramıyorum.

Vera için pek tasalanmana neden yok; varolanı savunmaları için önemsenecek bir neden ileri süremeseler de, büyüklerin yeni birşeye ne güç alışabildiklerini düşün bir! Masanın üzerindeki peynirden söz açıyor, korkuyla karışık bir umudu dile getiriyorsun, ki benim içimde de sürekli yaşayan bir umut bu. Evet, Vera tanrısal sofradan el çekti, şimdi gözlerini indirmiş, senin kucağından dünyevi sofraya bakıyor, beğenmiyor bu sofrayı, daha doğrusu beğenip beğenmemek söz konusu değil, dünyevi sofrayı alışması gerekiyor, bu da bizim aklımızın alamayacağı korkunç bir iş. Böyle bir iş için güç kazanmak isteyen Vera da çaresiz *tıka basa dolduruyor* karnını, belki kimi zaman kendini uyuşturmak istiyor «Dünya katlanılacak gibi değil», diyor bazan kendi kendine, «bir an önce ne varsa içeyim içebildiğim kadar da, kafayı bulayım diye bakıyor.» Arkadan başlıyor mamasını yemeye ve sen de başlıyorsun ağlamaya. — Geçen gün bitişik odaya taşınmak zorunda kaldım, dört aydır şezlonga uzanıp yatmıştım balkonunda, hemen tüm mobilya da yeni odaya taşındı, öyleyken alışmakta güçlük çektim: ancak aradan birkaç saat geçtikten sonradır ki, büyük balkon kapısından bol ışık ve hava alan odanın öncekinden daha iyi sayılacağı sonucuna vardım. Vera'da da böyle olacak durum. — Hem şunu aklından çıkarma ki, Vera için yiyip içmek, büyük dünyanın kendisine en yakın ve en kolay ele geçirilebilecek bölümünü oluşturuyor. Bundan da yararlanıyor işte Vera, sana da duruma katlanmak düşüyor.

Doktor raporunu ilişikte yolluyorum. O çetin yolu tepmen gerekiyor anlayacağın ve de lütfen biran önce. Bana sorarsan, hemen şimdi yarım maaş isteğinde bulunmam uygun kaçacak; bu kadar para sanırım yeter benim için, ayrıca yarım maaşı daha kolay kabullenebilirim.

Geçen mektuptaki imali sözlerime aldırmayarak, Elli ve Valli'ye selamlarımı ilet. Ne yapayım, bazı günler böyle oluyor. Froylayn'a da selam.

Franz

Pepa'nın gezisi için mutluluklar.

[Mektup başlığı: Tatranske-Matliary, Yüksekte İklimle Tedavi Yurdu]

[Damga: Tatranske-Matliary 21.V.21)

Canım Ottla'cığım, birkez daha üstesinden geldin demek. Daha ne kadar yapacaksın bu işi? En yumuşak müdür bile sonunda dayanamayıp: «Yeter! Defolun! Hiç bir söz duymak istemiyorum artık!» diye bağırıncaya, iş buraya varıncaya kadar mı? Ama gerçekten tuhaf bir durum benimkisi: birkez; normalde seyrek bir arada rastlanan iki şeyi birleştirmesinden geliyor tuhaflığı; iki şeyin de biri, ortada yeri pek kolay doldurulamayacak biri olsam, bana hiç de böyle iyi davranılmayacağıdır. Beri yandan, adeta ben rica etmeden, alabildiğine nazik ve kibar, bana verilseler de, izinlerden her biri yine bir sadakadan başka şey sayılamaz, benim de bunları kabullenmem yüz karasından başka birşey değil. Bununla, izinleri geçirirken, söz konusu durumun beni pek üzdüğünü söylemek istemiyorum. Yalnız izin dilenip, dilendiğim izin bana verildiğinde duyuyorum üzüntüyü. Ve bu kez istediğimden de fazlası bağışlandı.[265] Karşılığında müdüre Çekçe bir teşekkür mektubunu kaleme almasını bile beceremiyorum, yine Almanca yazacağım, bu bile güç geliyor.

Fikart'ın küçüldüğüne pek inanamıyorum, ama kuşkusuz anne oldun sen artık, yani eskisine göre büyüdün, her şeyi küçülüyor sanıyorsun. Görecelik Kuramı'nı ve gemileri biliyorsun nihayet), senin için büyük tek şey var, o da Vera; tüm ufku ve (kendisini) kaplıyor. Nasıl bir çocuk, anlatır mısın biraz? Alnında ne yazıyor? Alnına yazılmış yazıyı okurken, yüzeydekiyle yetinmeyeceksin kuşkusuz; çünkü bu durumda okuyacağın şey: «Yemek istiyorum» olacaktır yalnız.

Senin ayağına dolanıp, buraya gelmeni önlemesine içerlememek elde değil; ama örneğin gelecek bahara bu engel kalkar ortadan. Yani sen beni gelip almadıkça, buradan na-

sıl ayrılabileceğimi bilemiyorum. Ormanda güneşte, evde balkonda yatıp dinleniyor, sabah erken güneşli ormanda gezmeye çıkıyor, gülüyor, sıkılıyor, üzülüyor, hatta seviniyorum kimi; günde iki kez yemekte ağlıyor (dün öğle yemeğinde bilincine varmaksızın «Aman Tanrım!» diye yakındım, ancak sonradan farkettim durumu), biraz da şişmanlıyorum, sekizinci kiloya doğru ilerlemekteyim şu anda; uzatmayayım, kendi içinde kapalı bir dünya ortada duruyor, ben de bu dünyanın bir vatandaşıyım; nasıl yeryüzünde birkez gelip yerleştiğimiz dünyadan kurtulabilmemiz, bir meleğin gelip bizi almasına bakıyorsa, sözünü ettiğim dünyada da durum aynı. Gelecek bahar, oldu mu?

Prag'dan ayrılmadan, zahmet olmazsa Krätzig'e —sakın küçülmüşsün falan deme (hizmet yılı bakımından daha eski, daha çok saygı gösterilmesi gerekiyor kendisine) ve Treml'e uğrayabilir misin? Bakarsın mektup falan gelmiştir benim için.

Gelecek mektubunda bana birkaç kelimeyle Elli'den, Valli'den ve çocuklardan da söz et, olmaz mı.

Pepa'ya selam.

Froylayn'ı selamlamayı unutma!

Henüz yollamadınızsa, paketin içine, varsa iyilerinden yaklaşık üç tane ince gömlek koyabilir misiniz?

[Matliary, Haziran başı/ortası 1921]

Canım Ottla, hanidir mektup yazmadım sana; çünkü iyiysem, ormanda koyu bir sessizlik içindeysem, kuşlarla, ırmakla ve rüzgarla berabersem, kendim de suskunluğa gömülüyorum; beri yandan, umutsuzluğa kaptırmışsam kendimi, pansiyonda, balkonda, gürültünün soluksuz bıraktığı ormandaysam, mektup yazmam olanaksız, çünkü yazdıklarımı annemle babam da okuyacaktır. Son durum ne yazık ki daha sık gelip buluyor beni, ama ilkinkiyle de karşılaştığım oluyor, geçtiğimiz iki günün öğle sonrası böyleydi örneğin; oysa

bugün pek söyleyemem bunu, ama şaştığım da yok, çünkü bana yetecek huzuru dünyanın hiçbir yerinde elde edemem, bundan da şu sonuç çıkıyor: böylesine çok huzura insanın gereksinme duyması doğru değil. Daha şimdiden tıklım tıklım her yer, ve 1 Temmuz'dan sonra durum daha da kötüleşecek (o zaman banyo kabinlerinde, paravanalar içinde yatıp kalkılacak, ama ben güzel bir odayı elimde bulunduracağım); öyleyken bazan şimdiki yerimde aradığım huzura kavuşabildiğim için ne kadar şükrediyorum bilsen. Şimdiye kadar olduğum yerden ayrılmamamın başlıca nedeni de bu. Örneğin şu anda akşamın saat yedisi; üç duvarlı bir kulübenin kenarında iki battaniyeyle, kürkler ve kuş tüyü yastıklarla donatılmış olarak bir şezlongta uzanmış yatıyorum; kulübenin önünde ağaçların çevirdiği bir çimenlik var, Zürau'daki Ring Alanı'nın yaklaşık üçte biri büyüklüğünde; bildiğim, bilmediğim çiçeklerle, sarı, beyaz ve mor bir renge boyanmış; eski bir çam ormanı dört bir yanımı kuşatıyor, kulübenin arkasından derenin çağıltısını işitiyorum. Beş saattir uzanmış dinleniyorum şezlongta; bugün rahatsız edildim biraz, dün ve önceki gün bütün zaman yalnızdım, süt şişesinden başka birşey yoktu yanımda. Kuşkusuz buna da şükretmek gerekiyor. Şükredilmeyecek şeylerden ise bugün söz açmayacağım. Her öğle sonrası böyle olsa, dünya ilişmese, kendi halime bıraksa beni, şezlongla birlikte alınıp götürülünceye kadar kımıldamazdım yerimden. Bir ara beni görmeye gelirsin sanırım?

Taus işine gelince, beni düşündüren bazı noktalar var. «Uzat elini insanın tüm yaşamından içeri/dokununca rastgele bir yere parmakların// Çıkar karşına on sakınca» şiirindeki[263] gibi tıpkı. Başmüfettiş bir şiirle açığa vurmazdı da, güçlü bir sözcük kullanırdı bunun için. Bir kez Bohemya Ormanı'nın kuzey yamaçlarında hava fazla sert (ben ters yönde bir gelişim izleyerek bir çocuğa dönüştüm, üstelik Vera gibi bir çocuk da değil); ikincisi, gideceğim yerde gereği kadar huzur bulamayacağım; ormanda böyle bir huzura kavuşabilsem bile, şezlongla yetişebileceğim kadar yakında olmayacak bu; üçüncüsü de, Spicak'ya yeterince uzak bir yer değil

Taus (biri benim yakınımda bulunmamak için Tatra'ya gelmeyerek Spicak'a gitti, şimdi benim onun ardından Spicak'a gitmem düşünülebilir mi?); dördüncüsü, kaplıca idaresinin hemen cevaplandırılmasını istediği, bir temmuzdan sonra burada kalıp kalmayacağım sorusuna (anlayacağın temmuz ve ağustos ayları için odalar müşterilere yalnız aylık kiralanıyor) evet'le karşılık verdim, ki gerçekten de kalmak istiyorum; beşincisi, Prag'dan geçerken işyerine uğramam gerekecek, bu da pek sıkıcı bir seremoni benim için, çünkü işyeri (parası dışında) bana aydan da uzak, ama gözdağı ve suçlamalarla dolu bir yer. Dördüncü, beşinci ve bir bölümüyle de üçüncü sakınca üzerinde benim bir karara varmam gerekiyor; ama ilk ikisi üzerinde, ancak sen oraya gidip yerleştiğinde bana birşey söyleyebilirsin. Bu bakımdan, sen oraya gittikten sonra bana bir yer ayırtman hepsinden uygun olur, öyle değil mi?

Treml ve Krätzig'i ziyaretlerin konusunda yazdıkların dikkati çekecek kadar az, oysa önemli ziyaretlerdi bunlar. Yoksa bana kızdılar da, hakkımda pek kötü şeyler mi söylediler? Benim için mektup falan gelmemiş mi? Başkaca kötü bir haber?

Dış görünüşümü kafanda öyle pek parlak tasarlamayışın iyi; sekiz kilo kadar aldım almaya (aşağı iniyor da, bundan yukarı çıkmıyor) ve genellikle hiç ateşim yok; ama diğer bakımdan — Zürau'da daha iyiydi durumum; nerdeyse diyeceğim ki, buraya gelmeden daha iyiymişim da, farkında değilmişim; ama kışın şimdikinden çok, çok kötü olduğum kuşkusuz; bunu söylememin nedeni, daha gelmeden kendimi sana tanıtmak, Meran'dan dönüşteki gibi önümde omletleri hazır bulmamın gereksizliğini belirtmek.

Şimdi bana gücenmeyerek Vera'ya git, karnını doyurmadan benim için de bir kez öp kendisini.

Franz

Ottla, sallanan diş ne alemde? Gözden çıkarmadan olma-

yacak mı? Valli'nin adresi nasıl?*

[Sevgili Pepa, centilmenlik gösterip hatırladın beni, Paris'ten yolladığın kartpostallarla beni heyecanlandırdın. Paris'ten daha çok şey anlatmanı istiyorum. Dayım[269] ve yengem nasıllar? Babamın bütün selamını ilettin mi yengeme? Hiç birini unutmadın ya? Vera'yı yakında göreceğime seviniyorum, çok yetenekli kuşkusuz; baksana, senin yazdığına göre şimdiden İbranice konuşuyor. Anlayacağın İbranice bir sözcük Háam, anlamı da: halk; ne var ki, sözcüğü biraz yanlış telaffuz ediyor, çünkü hâam denmez, haâam denir.[270] Düzelt lütfen! Küçükken bu yanlışa alıştı mı, ilerde bir şey yapılamaz artık.]

Annene, babana ve kızkardeşlerine[271] selam.

Franz

Julie ve Hermann Kafka

Kartpostal: Kafka, Matliary'de hastaların ve personelin arasında.

Matliary, Haziran 1921

Çok sevgili anne ve babacığım! Resimde[272] göreceğiniz gibi, daha şimdiden, hiç değilse sağ yanağım hayli tombullaştı. Bay Glauber'i herhalde tanıyacaksınız; onun dışında, size yazdığım mektuplardan tanıyabileceğiniz yalnız Bayan Galgon var, başörtülü (şapka onarımı!); ama ne yazık ki, resimde kendisini doğru dürüst kafanızda canlandıracağınız gibi çıkmamış.

Dayım ve yengeme candan selamlar.

[Damga: Tatranska-Lomnice 28.VII.21)

Canım Ottla, elbette D.'ye alışmışsındır artık, başka türlü nasıl olabilir. Doğru, bir kent D. ve kentte de köydekine

(*) İki ayraç arasında kalan bu bölümün orijinali Çekçe olup, Franz imzası ve onun altında Ottla ile başlayan son cümleler arasında yer almaktadır. (Ç.N.)

göre insan daha bir öksüz hisseder kendini. Hem D.'yi daha önceden bildiğini yazmış, Babylon[273] diye bir köyden de söz açmıştın. —Ben de oraya geleyim, böyle birşey düşünmüyorum artık. Hem burası korktuğum kadar gürültüye boğulmadı, çocukların patırtısı kulağa büyüklerinkinden hoş geliyor; birkez, daha gerekli; ikincisi, çocukların yalnız var oluşuyla bol bol ödeniyor karşılığı. Belki Vera'da da durum böyledir.— Ama her şeyden önce iznin bitim tarihi 20 Ağustos'ta Prag'da olmak istiyorum; yalnız, boyuna sadaka dilenilemeyeceğinden, ayrıca sen şefaatçimin de şu sıra Prag'da bulunmayışından değil; doktor da sağlığımda daha çok bir iyileşmenin gerçekleşeceğine ihtimal vermiyor, hiç değilse böyle söylüyor bazan, belki doğrudur. Kaval kemiğimde şimdiye kadar görmediğim azgın bir abse canımı yakıp durmakta; en iyisi biraz uzanacağım.

Franz

Domazlic'de Bozena Némocava'yı[274] anımsatan bir şeyler var mı?

[Damga — 8.VIII. 21]

İlk gezintim.

Vera'yı tanıdım ilk anda, seni biraz güç, yalnız kıvancını tamdım hemen; ancak, benimkisi daha büyük olur, dünyada kartpostala sığmazdı. Vera'nın yüzünde bir açıklık, bir dürüstlük okunuyor Vera'nın. Öyle sanıyorum, açıklıktan, dürüstlükten ve güvenilirlikten de üstün bir şey gösterilemez yeryüzünde.

Franz

[Matliary, 22 ya da 23 Ağustuos 1921]

*Almanca çeviri :**

Sevgili Pepi,[275] bağışla, bağışla lütfen, önce pantolon

* Mektup, Çekçe kaleme alınmıştır. (Ç.N.)

işi, şimdi de bu. Biliyor musun, pek tatsız bir şeydi: yüksek ateş, geceler boyu öksürük; sabahleyin müdüre mektubu yazmaya başladığım zaman, keyfim kuşkusuz pek yerinde sayılmazdı. Diyeceğim bağışla! Peki, Ottla evde değil miydi, sana mı düştü bunu yapmak? Mükemmel üstesinden geldiğin kuşkusuz. Sayın genel müdür[276] pek alıngan biridir, kendisiyle ağırbaşlı görüşüp konuşmakla çok iyi ettin, elbet gerekliydi de böyle bir şey; çünkü biliyorsun, benim işyerine karşı davranışım öyle ki, bir çocuk bile anne ve babasının karşısında böyle davranmayı göze alamaz.

İzin için başvurmayacağım, bir anlamı olmayacak çünkü; bakarsın uzunca bir süre tedavi görmem gerekmektedir, yani sağlığımın düzelmesi umudu vardır, ki buna doktorlar karar verecek, o zaman böyle kısa bir izinden ne bekleyebilirim? İzin almamı gerektiren başkaca da bir neden bilmiyorum. Gelirken yanımda, şu kadar zamandan beri hasta yattığımı belgeleyen bir rapor getireceğim, o kadar.

Beni gelip alma önerin için çok teşekkür ederim, Pepi. Benim açımdan doğrusu buna hiç gerek yok, ama senin için çok güzel olur. Şu sıra nerdeyse güzsü denecek serin-sıcak havada biraz şöyle çevreyi gezip dolaşmak, bazı bakımdan belki Alplerdekinden de zevkli birşey; en yüksek dağlara bile rehbersiz kolay çıkılabiliyor. Buraya gelmenden benim pek birşey anlamayacağım kuşkusuz; sabahleyin bana gideceğin yeri söyleyeceksin, akşamleyin de nereleri gördüğünü. Madem daha iznin var, neden Prag'da kalıyorsun?

Cumaya gelebilirim bakarsın. Hoşça kal, Pepi. Ottla ve Vera'ya güzel güzel selamımı ilet.

Franz

[Damga Berlin - Steglitz 26.IX.23][277]

Mahrem mektubun gereği yok şimdilik, yazılsa da çekinilecek birşey olmazdı, hepsi bir öğüt vb.; ama yolculuğun büyük bölümünde kafamı hep bu öğüt kurcalayıp durdu. Kuş-

kusuz ben de biraz sersemce davranmış, çünkü bir önceki gün şimdiye kadar geçirdiğim gecelerin en kötüsünü geçirmiştim; aşağı yukarı üç bölümden oluşuyordu: ilkin içimdeki tüm korkular çullandı üzerime, dünya tarihinde böylesine bir ordu gösterilemezdi; derken yataktan kalkıp, zavallı Froylayn'cığı uyandırdım (yola tramvay hattı döşendiği için benim odada yatıyordu; o müthiş yorucu bavul hazırlamalardan sonra bitkin düşmüştü) ve foligan alıp gelerek açgözlülükle mideme indirdim; arkadan bir çeyrek saat yarı uykularda geçti, sonra tamam, gecenin kalan bölümünü Berlin'deki ev sahibine evi kiralamaktan vazgeçtiğimi bildiren telgrafı kaleme alarak ve dolayısıyla hayli üzülerek geçirdim. Ama sabahleyin yataktan kalktığımda (sana ve Schelesen'e şükürler olsun) yere yığılıp kalmaktan kurtuldum; Froylayn'ın avutucu sözleri, Pepa'nın gözümü korkutmaları,[278] babamın sevecen dolaşmaları, annemin mahzun bakışları ortasında yola koyudum.

Froylayn Ella Proch[279] nasıl?

Berkowitz'te[280] seni, çocukları[281] ve Fini'yi istasyonda göremeyince güvendim doğrusu.

[Damga: Berlin-Steglitz - 26.IX.23]

Ottla, unuttum yazmayı: Tereyağı istediğin kadar var burada, yalnız yenecek gibi değil. Arada bir bana bir paketçik numune olarak, paket üzerine maddi değerini yazmaksızın yağ yollayamaz mısın? Neblo bu to spatne bylo bu to spise dobre,[282] çünkü ancak yağ yersem biraz kilo alıyorum, Schelesen'de[283] aldığım kilonun birazını da yola çıkmadan önceki gece ver (zaten bu kilo olmasaydı, asla bir yere gidemezdim). Nasıl, yapacak mısın söylediğimi? Sonra seninle hesaplaşırız, bütün bir paketin değeri yaklaşık beş K. Ben bir defasında denemek için buraya yağ yollamıştım, sapasağlam gelmiş; pansiyonda çalışan kız, şimdiye kadar buradaki yağı çok güzel bulduğunu, benimkisi gibi böylesine daha nefis bir

yağın varolabileceğini ancak yolladığım paketten sonra anladığını söyledi. Sana, Pepa'ya çocuklara, Fini'ye iyi dileklerle.

F.

[Damga Berlin - Steglitz - 2.X.23]

Canım Ottla, şimdi, senin sevimli mektubundan kısa süre sonra öyle tatlı bir haber aldım ki, sorma: Ev sahibi kadın[284] sözde benden memnunmuş. Ama ne yazık ki oda ücreti bundan böyle 20 K değil, eylül için yaklaşık 70 K, ekim için en azından 180 K.; bizim burada fiyatlar, sizin oradaki sincaplar gibi tırmanıyor sürekli; öyle ki, dün nerdeyse başımın biraz döndüğünü hissettim, yine bu yüzden ve diğer birtakım nedenlerden kentin içi benim için dehşet verici. Ama kent dışındaki bu yer, şimdilik huzur dolu ve güzel. Ilıman akşamlar evden dışarı çıktım mı, çiçeklerden geçilmeyen eski karşı bahçelerden burnuma öyle bir koku geliyor ki, böylesine narin ve güçlü bir kokuyu ne Schelesen'de, ne Meran'da, ne de Marienbad'da şimdiye kadar hissettiğimi anımsamıyorum. Bütün öbür şeyler, eskisi gibi. Bir Zürau gezisi sanki; kuşkusuz daha sekiz gün oldu buraya geleli, neyle uğraştığımı, zamanımı nasıl planladığımı sorarsan, şimdilik birşey söyleyemem. Ayrıntılara inmem güç, ama annemle babam için bunu yapmaya çalışacağım. Peki, *bir ara gelip kendin görmek istemez misin durumu.* Umarım, henüz beni kilise merdivenlerinde çocukların arasına uzanmış yatarken bulmayacaksındır. —Tereyağı şimdiye, yani salı gününe kadar henüz elime geçmiş değil; bu durumda göndermemeniz yerinde olacak. Zaten yağ buluyorum burada, şimdilik yenebiliyor. Süt için de durum aynı. Benim sevgili Pepa ne yapıyor? Ne çok events* kaçırıyorumdur kimbilir![285] Çocuklara ve Fini'ye selam.

Ella Prochaska'dan hiç söz etmiyorsun.

---

* İngilizce olay anlamına **event** süzcüğünün çoğulu. (Ç.N.)

[Damga Berlin - Steglitz - 3.X.23]

Sevgili Pepa, evde fevkalade bir şey olunca lütfen birkaç satır yaz bana! Bugün çarşamba, zaman akşam; on gündür buradayım, bizimkilerden hepsi iki mektup aldım. Gerçekte yeter de artardı bu kadarı, ama mektupların günlere dağılımı iyi değil, iki mektup kısa aralarla birbirini izledi. Bu durumda evde birşey oldu mu, yazacaksın değil mi? Yanında Berlin'le gözünü korkutacağın kimse bulunmadığına göre, ne yapıyorsun şimdi? Benim Berlin'le gözümü korkutmak, tereciye tere satmaya benzer. Kent içinde yaşamak, yiyecek maddeleri ele geçirmek için boğuşmak, gazeteleri okumak; gerçekten korkunç şeyler. Ne var ki, benim bütün bunları yaptığım yok, yarım gün bile katlanabileceğim bir şey değil. Ama kent dışı güzel; ancak arada bir kötü bir haber, bir korku sızıp geliyor bana kadar, o zaman bunlarla savaşmam gerekiyor. Ama Prag'da başka türlü müydü? Her gün orada benimkisi gibi ürkek bir yüreği tehdit eden ne çok tehlikeyle karşılaşıyor insan? Ama başkaca güzel burası, hatta öksürmem de buna uygun durumda, ateşim ise Schelesen'dekinden daha az —200 K'yı bir kreş'e[286] verdim, sana bu konuda daha ayrıntılı bilgi sunacağım.— Berlin'deki durumla ilgili bir rapor istersen, bana yaz. Ancak Berlin'deki fiyatları çıkarma aklından, sana pahalıya oturacaktır. Ne diyecektim? Selbstwehr'in son sayısına bir göz atar mısın.

Profesör Vogel yine futbol aleyhine bir yazı yazmış; kimbilir, belki futbol tümüyle ortadan kalkar artık.

Anne ve babana, kızkardeşlerine, Bay Svojsik'e[287] güzel güzel selamlarımı ilet.

Şu anda Elli'den bir mektup aldım, anlayacağın her şey yolunda.

[Berlin-Steglitz, 8 Ekim 1923]

Canım Ottla, «mahrem» bir mektup değil, yalnızca bir başlangıç o yönde ve tedirgin bir gecenin ardından:

Beni rahatsız edip etmeyeceğin üzerinde durmayalım daha iyi. Dünyada beni her şey rahatsız etse —iş buraya kadar da dayandı gibi—, sen hayır. Seni burada görmenin kıvancı bir yana, gelmenle belki beni bir yolculuğun zahmetinden de esirgeyeceksin.

Sen işte böylesin benim için. Ama senin dışında, çok korktuğumu söylemeliyim. Söz konusu ziyaret için henüz çok erken, henüz gereği gibi sağlam biçimde buraya yerleşemedim, geceler fazla sallantılı. Ne demek istediğimi anlıyorsundur kuşkusuz: seni sevip sevmememle, seni burada görmek isteyip istememle bir ilişkisi yok, gelende değil, onu kabul edecek olanda aranması gerekiyor nedeni. Bütün bu Berlin işi hayli nazik bir konu, eldeki son güçler kullanılarak ele geçirilmiş bir nesne, dolayısıyla büyük bir duyarlığı içeriyor. Bazan besbelli babamın etkisiyle, bana ilişkin sorunların evde nasıl bir hava içinde konuşulup tartışıldığını biliyorsun. Kötü bir şey yok konuşmalarda, daha çok acıma, anlayış, pedagoji vb. içeriyor, kötü birşey değil; ama yalnız sevmediğim bir yana, aynı zamanda korktuğum Prag'ı çıkarıyor hep önüme. Ne denli iyi yürekli, ne denli dost bir hava taşısa da, bu tür bir yargıyı doğrudan yanıbaşımda görüp işitmek, benim için Prag'ın buraya, yani Berlin'e uzanması anlamını taşıyacak, bana acı çektirecek, gecelerimi bozguna uğratacak.[289] Şimdi bu söylediklerimi bütün o üzücü inceliklerine kadar anladığını yaz bana lütfen.

Bu durumda gelebilecek misin bilmiyorum; ama ben birkaç gün için Prag'a dönsem daha mı iyi ederim, onu da bildiğim yok. Sen bu konuda gerekli kararı verip, ne yapacağımı bana öğütleyemez misin![289] Şöyle yada böyle bir yolunu bulabilirsem, kışı Berlin'de geçirmek niyetindeyim. Bu durumda, daha önce, havalar henüz bozmadan Prag'a gelmem, anne ve babamı görmem, kendileriyle doğru dürüst vedalaşmam, odamı kiraya vermelerinin yerinde bir davranış sayılacağını söylemem vb. iyi olmaz mı. Bu bir yana, Prag'dan alıp getirmem gereken palto, elbise, birkaç iç çamaşırı, gecelik, belki bir ayak yastığı gibi çeşitli öteberiler var,[290] başka türlü buraya yollanmaları ya da getirilmeleri hiç kolay

değil. Hem müdürle de gidip konuşmak zorundayım; ama ille ben yapayım dersen, bu işi hiç hayıflanmadan sana da havale edebilirim. Ama şurası kesin: Prag'a gelirsem, yaklaşık ayın yirmisinde yine burada olmak isterim.

İşte böyle, tasa ve üzüntülerimi yine senin üzerine yıktım. Belki bu beni ferahlatacak biraz, bana güzel bir yorgunluk verecek, dün olduğu gibi tıpkı, dün de hergünkü gibi saat yediden sonra yataktan kalktım, ama henüz dokuzda o tatlı yorgunluktan yorularak, hiç ateşim yokken, fazla dayanamayıp, yine yatağa girdim. Helene'nin[291] yarı uykuda kuşluk kahvaltısını, sonra öğle yemeğini ağzında geveleyip durduğunu işittim, saat beşe doğru güç bela çıktım yataktan; biri beni ziyarete gelecekti. Akşam da senin kartını ve yanı sıra annemin kartını aldım; annemin kartından öğrendim ki, Klopstock,[292] bu zavallı, cana yakın, mutsuz (şu anda yine pek mutsuz) oğlan, bana önce haber vermeksizin, bugün Berlin'e geliyor; haber korkuttu beni. Ama bakarsın gelmez; ne olur, dışardan kendisine şöyle biraz yardım elini uzatabilse insan! Kalacağı bir oda yok, bedava yemek işi sallantıda, eli incinik, çetin bir sınav kendisini bekliyor. Para dersen, parası da yok sanırım; bütün bu saydıklarım da, Berlin'e gelip beni ziyaret etmesi için bir neden oluşturuyor. Elbet, Prag da iyi bir yer değil kendisi için, ama Berlin'de okuma olanakları Prag'dakinden de kıt. Doğrusu bu konuda da öğütlerini esirgemesen iyi edersin, Büyük Anne.

Hoşça kal! Pepa'ya, çocuklara, Fini'ye selam. Vera'nın konuşması? Helene'deki gelişmeler?

Gördün mü, çetin konulara daldım hep, tereyağı için sana teşekkür etmeyi unuttum; çarşamba günü aldım, belki de gerçekten yolladığın ilk pakettir bu? Nefis mi nefis!

[Damga: Berlin Steiglitz 13.X.23]

Canım Ottla, artık Prag'a dönmüşsündür, ama ben yine de bir kart yazıp, tez elden yollayacağım Schelesen'e;[293]

Prag'a daha ayrıntılı yazarım. Yanılmıyorsam, şimdiye kadar senden üç paket yağ aldım, pazartesi Danber ile yolladığım paket şaşılacak kadar çabuk, yeni perşembe günü geçti elime. Sonra hesaplaşacağız ya, sayıyı akılda tutmak gerekiyor, Vera'mn kocasının ekmeğinden tereyağını alıp kendi mideme indirmek istemem, (Vera'nın kocasının[204] yığınla tereyağına sahip olacağı kuşkusuz, ama olsun). Bu arada bir paket de annemden geldi, yağdan yana benden zengin yok. Hayır, başka öteberiler yollamak hepten gereksiz. Yolculukla ilgili mektubunu ayrıntılı yanıtlıyacağımı; bugün yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, seninle tamamen aynı düşüncedeyim; bu yolculuğa çıkmamalıyım. Ayrıca, Pepa'yı da tasalarında haklı görüyorum. Benim burada, kent dışında şimdiye kadar huzuru kaçıracak birşeyle karşılaşılmadı, sanırım benim yanımda da kalabilirsin, ama kuşkusuz her an kentte bir olay çıkabilir ve küçük yavrucakların annesi için tren yolculuğunu tehlikeli duruma sokabilir. Ama bu konuda ilerde sana yazarım yine. Kısaca şimdilik: Frantisek pozdravuje a je zdrav.[205] Çocuklara, Pepa'ya, Fini'ye selam.

[Damga Berlin - Steglietz - 14.X.23]

Canım Ottla, demek döndün Prag'a? Ayın on beşinden önce? Suç dişinde mi? Nasıl durumu? Kesinlikle güvendiğim az şeylerden biri de senin dişlerindir. Yine de, henüz zararsız denecek havaya bakmayıp, Prag'a şimdiden dönmen dikkati çekici. — Yolladığın bütün paketçikleri aldım, 1 rakamıyla numaralanmış olanını ve bugün de (pazar) hiç numara taşımayanını; arada da annemden ikinci paket geldi, el üstünde tutulmak diye buna derler. —Senin Berlin'e gelmen ne oldu? Şöyle pencereden dışarıya bakıyorum; masmavi gök, gür bir yeşillik; sonra odanın içine çeviriyor gözlerimi: meyvalar, çiçekler, kefir; uzaklara kayıyor düşüncelerim: güzelim parklar, Nebatat Bahçesi, Grunewald; derken daha da öteleri düşünüyorum: bileti için kucak dolusu para ödenecek bir tiyatro oyunu (tiyatroya yolum düşmedi henüz), Kersten, Ticteur

ve vb. mağazaların vitrinlerini seyretmek (daha fazlasına yetmez paramız) yada hiç biri saydıklarımın, hepsi iki, üç gün yabancı bir kentte seninle başbaşa kalmak; bütün bunları düşündükçe, kalk gel diyeceğim geliyor; ama kuşkusuz, kuşkusuz tehlikeler, karşılaşacağın tehlikeler. Sana bu konuda daha yazacağım; kendi başına karar verip sakın çıkma yola! Pepa'ya, çocuklara, Fini'ye selam.

[Stempel Berlin - Steglitz - 16.X.23]

Canım Ottla, lütfen ilgilen de, para yollasınlar. Yanımda fazla birşey getirmemiştim, annemde para yoktu, ekim parasını bana önceden veremedi; sonra ben de burada ne kadar kalacağımı bilmiyordum, ama 1 Ekimden başlayarak her mektupla bana biraz para yollayacağını söylemişti. Şimdiye kadar sık sık rica ettim, ama yollanan bir para yok. Bugün ayın onaltısı; bütün bu ay için elime geçen paranın hepsi 70 K; acaba işyerinden maaşımı yollamadılar mı? Yoksa para içeren mektup gerçekten yitip gitti mi yolda? Yoksa beni eğitip para kazanacak biri mi yapmak istiyorlar? Gerçekten öyleyse, bana şimdiye kadar boş yere bunca zaman kaybettirmenin ne anlamı vardı? Örneğin dün mobilya taşıma firmasından adamlar geldi,[296] benim odadan eski kiracının devcileyin bir kuyruklu piyanosunu alıp götürdü. Her isteyeni bir mobilya taşıyıcısı yapacak bir okul bulunsaydı, hiç durmaz yazılırdım. Ama şimdilik ele geçiremedim böyle bir okul. — Tereyağı aksamadan geliyor; bugün de, Klopstock aracılığıyla büyük paket geçti elime. Ancak, eksikliğini duyduğum başka şeyler de var. Örneğin, koca bir masraf kapısı açılmış önümde bekliyor; yani bir gaz lambası alacağım.[297] Odamdaki havagazı ışığı yetersiz, gaz lambası da pek küçük.

[Damga: Berlin - Steglitz - 17.II.23]

Canım Ottla, yeni evde ilk sözcüğü sana yazıyorum; birkez nedeni, belki çok geçmeden gelip, evle doğrudan ilişki

kuracaksın.[298] Sanırım beğeneceksin evi. Taşınma işine gelince: beni çok yorduğunu söylemem. On buçukta eski evden ayrılıp kente indim, yüksek okula[299] uğradım; arkadan yemeğe gidecek, sonra hemen Steglitz'e dönüp, eşyaların taşınmasına biraz yardım edecektim. Ama Friedrich Caddesi'nde ansızın birinin bana seslendiğini işittim, baktım Dr. Löwy (ailemizden Müritz'liler[300] tanır kendisini) onu Berlin'de görmemiştim henüz, çok cana yakın ve güleryüzlüydü, hemen beni anne ve babasıyla öğle yemeği yemeye çağırdı, kendisi oraya gidiyormuş; bu milyonlar değerindeki armağanı kabulde duraksadım ilkin, ama sonunda gittim, varlıklı bir aile içindeki huzur ve sıcaklık taşan havadan içeri ayak attım; Steglitz'e dönüp bahçe içindeki evin kapısını çaldığımda saat altıyı bulmuş, eşyalar tümüyle taşınıp, bana yapılacak iş kalmamıştı. Nerdeyse sonuna geldiğimi unuttum kartın; oysa senden bir ricada bulunacaktım; Annem bana bakıp etmenin duyarlığıyla yumurta isteyip istemediğimi soruyor, hem de tam burada yumurtanın ele geçirilemediği bir sırada.

Yanında çarşaf falan gibi şeyler getirmeyi unutma lütfen, ama giderken burada bırakabileceğin gibi şeyler olsun. Yatacağın bir güzel ki! Ayak yastığı da bazan çok işe yarıyor burada.

9 numaralı paket birkaç gün önce sağ salim elime geçti.

[Damga: Berlin Steglitz - 17.X.23]

Çok sevgili anne ve babacığım, yanılmıyorsam on gün oldu, sizlerden bir haber alamadım, çok uzun bir zaman on gün; zaten genellikle öyle ki, yolladığınız mektuplarda hep benden söz ediliyor; bense, sizin orada her gün geçen bir sürü ilginç küçük olay konusunda (umarım büyükleriyle karşılaşılmıyordur) hiç bilgi edinemiyorum. Bilmem ama, doğru değil bu. Sağlık durumum halâ iyiliğini, koruyor. Bana ait hiç bir «ilginç haberi» sizlere yazmayı unutmuyorum madem, yemek listesi konusundaki habere şunu da ekleyece-

ğim: Çok nefis bir balla zenginleşti sabah kahvaltısı, elbet bunun için de bir para ödüyorum ve az da değil. Pastaya bayıldı herkes; pansiyoncu kadın reçetesini rica ediyor; ama ben kendisine, Froylayn'ın elleri olmadan reçetenin pek işe yaramayacağını söyledim. Klopstock'un aracılığıyla yollanan paket dün salı günü elime geçti, bir yerine birşey olmamış. Çok teşekkür. Sizlere ve herkese candan selam.

İşyerinden parayı gönderdiler mi? Şimdiye kadar yalnız 1 numaralı para mektubu geçti elime.

[Berlin - Steglitz, Ekimin 4. haftası, 23]

Canım Ottla, bu kez ayın yirmi sekizinde Prag'da olamayacağıma[301] ne kadar hayıflanıyorum, bilsen! O gece için büyük planlar vardı kafamda, öyle her zamanki gibi cimrice saman kağıdından ambalajlar vb. değil, hayır, pek büyük şeyler, Berlin beğenisinin etkisinde kalarak kuşkusuz, «Avrupa bunu konuşuyor» adındaki o büyük revüye benzeyecekti aşağı yukarı. Seni çok sevindiren Schelesen'deki banyonun bir eşini düşünüyordum. Benim odayı düpedüz boşalttıracak, ortasına kocaman bir hazne koydurtup, içini sütle doldurtacaktım; bu, havuz olacaktı; sonra da salatalıkları doğrayıp serpecektim sütün üstüne. Yaşının sayısı kadar (bu sayıyı da sen bana söyleyecektin, ben akılda tutamam, benim için hiç yaşlanmazsın çünkü); sonra kabinlerle çevirecektim havuzu, kabinleri de üst üste koyduğum çikolatalardan yapacaktım (Doğum günü armağanlarının alınmasını çokluk Pepa üstlendiği için, kendisine olan eski çikolata borcum da böylece ödenecekti, daha önce ve birkaç kez ödenmemişse kuşkusuz). Kabinleri Lippert'in[302] en nefis çerezleriyle doldurtacaktım, her kabinde bir başka yiyecek olacaktı. Tavana, köşeye eğik durumda Olmützer Quargeln'[303]lerden devcileyin bir ultraviyole lambası astıracaktım. Görenler büyülenecek, kimse böyle bir manzaranın güzelliğine uzun süre katlanamayacaktı. Bütün bunları Froylayn'la birlikte kurup çatarken, kimbilir daha ne orijinal şeyler doğacaktı aklımda.

Senin yolculuğa gelince: bunun çok bakımdan çetin bir karar olduğunu tasarlayabiliyorum. Prager Tagblatt'taki başlıkları gözümün önüne getirmem yetiyor. Daha önce yapmasaydım bu işi, şimdi dünyada Prag'dan ayrılamazdım. Peki, ayrıldım mı gerçekten? Gazetedeki başlıkları gördükçe, ne kadar korkup titremiştim ve şimdi bile Steglitz Belediye Sarayı alanındaki gazete şubelerinin vitrinlerinde sergilenen gazetelerin ilk sayfalarına bir göz atmayayım, (kent dışında oturan biri olarak, yalnız pazarları gazete alıyorum kendim) nasıl da titreyip duruyorum. Ve hepsi harfi harfine doğru genelde, ama ayrıntılar bakımmdan hayır, önemli olan da ayrıntılar, böyle dursa bari, ama bu da kuşkusuz değişebilir ansızın, ama zaten dünyanın neresi değişmeden kalıyor?

Max bana kışlık giysileri getireceğine göre, yolculuk tarihini, rahatlıkla diğer durumlara göre belirleyebilirsin; ancak bu gezinin, senin aile içi yaşamını aksatmaması gerekiyor.

Burada bana gerekebilecek öteberilerin listesini hemen aşağıya çıkarıyorum, annemle Froylayn'a lütfen verirsin, ben kendim bizimkilere doğrudan yollamak istemiyorum, babam anlayışla karşılamayabilir bakarsın. Liste şöyle:

3 ince gömlek, 2 uzun külot, 3 normal, bir çift kalın çorap, 1 kalın, 2 ince havlu, 1 çarşaf (benim şimdi buradaki gibi ince bir şey yeter), 2 yorgan kılıfı, 1 yastık kılıfı, 2 gecelik.

Çamaşır olarak bunlar. Şimdi gelelim giysilere:

Kalın bir palto, bir elbise (örneğin incesi yanımda olan elbisenin siyahı) ve evde ayağıma geçirebileceğim rastgele bir pantolon. Sonra belki robdöşambr, daha büyük bir «belki» ile eski mavi Raglan modelini yollayabilirsiniz; bozdurup sırtıma geçirebileceğim bir ceket yaptırabilirim kendime. (Bu palto bir türlü alıcı bulamadı biliyorsun, evde de hep sokak giysisiyle oturmak sıkıcı). İlerde yine bir yol, pencere açık, kanepede (ama pek büyük bir olasılıkla yapmayacağım bunu) ya da odamın balkonunda geceleyebileceğim düşünülürse, bir ayak yastığı, bir nabız ısıtıcı ve bir takke yollayabilirsiniz. Ama son saydıklarım, *ilerki bir tarihte* de yapılabi-

lir, yoksa çok yüklü bir paket olur hepsi. Gündüz ele geçirilmek üzere rastgele bir eldiveni de belki araya sıkıştırabilirsiniz; sonra elbise için bir, paltolar için iki askı.

Hepsi bu kadar, koskoca bir yığın, hangi bavula sığdıracaksınız?

Sonra hayli ağır bir yük daha sana; müdürü gidip görmek. Gerçekten yapar mısın? İlerde yine bu konuya döneceğim, belki senin de aklına bazı orijinal düşünceler gelecektir, bugün yalnızca bir taslağını çizeceğim (Maaşım işyerinden gelmiştir herhalde? Anneme sordum, bir cevap yazmadı): Müdüre anlatılacak şeyler şunlar: geçtiğimiz güz ve kış tüberkülozdan, mide ve bağırsak kramplarından hastaydım, hemen hiç çıkmadım yataktan, enikonu güçsüz düştüm. İlkbahara doğru akciğerdeki rahatsızlığımın düzelmesine karşın, genel sağlık durumum eskisinden kötüye gitti, çokluk hiç dayanılmayacak bir uykusuzluk yakama yapıştı, gündüzleri ise başımın durumu işte öylesine berbattı, elimi kolumu bağladı, hiç birşey yapamaz hale soktu beni, özellikle işyerime bir gelip görünmemi engelledi. Anladım ki, bu yaşamı ilerde de sürdürmek istiyorsam, çok köklü bir adım atmak gerekiyor; ben de Filistin'e gitmeyi kafama koydum.[304] Ancak bunu başaracak durumda değildim kuşkusuz, İbranice bilgisi ve diğer bazı bakımlardan hayli hazırlıksızdım, ama şöyle yada böyle kendime moral vermem gerekiyordu. (Filistin'i seçmemde, akciğerdeki rahatsızlığımın ve dostlarımın yanında kalacağımdan geçim masrafının nisbeten düşük olacağının da rol oynadığını ekleyebilirsin. Ucuzluk ve masraf sözcüklerine gerçeğe uygunluk içinde sık sık başvurabilirsin konuşma sırasında). Derken kızkardeşim sayesinde Müritz imdadıma yetişti, Berlin'e gitme umudu belirdi; bir ara-istasyon, Filistin'e gitmek için bir hazırlanma yeri olacaktı burası. Berlin'i bir deneyeyim dedim (burada da dostlarımın varlığını ve geçim masrafının azlığını söz konusu edebilirsin) ve şimdilik zararsız durumum. (Aşırı iyi göstermekten de kaçın!) Gelgelelim uzunca süre burada kalırsam, 1000 K'dan bazı kesintiler yapılacağından tasa etmekteyim; böyle bir durum, Berlin'de yaşama olanağından (dolayısıyla

bütün öbür olanaklardan yoksun bırakacak beni), çünkü burada yaşam çok pahalı, hatta kimi bakımdan Prag'dan da pahalı bir yer Berlin; oysa, hastalık nedeniyle masrafım herkesinkinden ağır. Günün birinde emekli maaşı[305] almadan yaşamımı sürdürme niyetimde bir değişiklik yok, ama bir süre daha maaşsız yapamayacağım. (Nazik bir bölüm hani, bundan böyle Prag'a dönmeyeceğim anlamını içeriyor, şöyle bir dokunup geçersin). Benim gördüğüm, şimdilik bu kadar; kala kala teşekkürlerimi ve dostluk dileklerimi iletmek kalıyor, ki bunu da söylememe gerek yok. Zavallı Ottla'cığım, ne çetin bir iş; ama senin gibi iki çocuk annesi bir kadın belki kalkabilir altından. (Benim burada neyle zaman geçirdiğime ilişkin birkaç söz söylemek de uygun kaçabilir, ama düşüneceğim daha üzerinde. Bu konuda hiç bir bilgin olmadığını da açıklayabilirsin).

Nihayet Vera ve Helene'yle ilgili birkaç küçük olayın öyküsünü de işitmeyi çok isterdim. (Vera'nın beni unutmadığını söylemek kolay, ama kim bu konuda bana güvence verebilir?) Ayrıca bizimkilere, özellikle Froylayn'a ilişkin haberler de yazabilirsin bana. Ama son mektubundaki gibi gecenin bir yarısında değil kuşkusuz. Nerdeyse şimdi benim yaptığım gibi. Hoşça kal.

Pepa'ya selam.

[Berlin-Steglitz, Aralık ortası 1923]

Canım Ottla'cığım, görüyorsun ben de yazmakta gecikiyorum bazan, üstelik müdürü gidip görmek gibi bir iş de yapmış değilim. Kolay değildi hani, çok teşekkürler; bu işin, yazdığın gibi yağdan kıl çekercesine gerçekleştiğine pek inanasım gelmiyor. Benden hiç birşey saklamıyorsun ya? Ama nihayet bana yolladığınız o harikulade paketten de üstün birşey değil; bu yetmiyormuş gibi 15 kiloluk yeni bir paket daha yollayacağınızı bildiriyorsunuz, adeta korkuyorum bu paketten. O değil de, babama teşekkürlerimi sunma-

yı artık göze alamıyorum. Ama anneme senin mektupla da teşekkürlerimi iletebilirim. Ancak, 15 kg.lık paket, gereksinme açısından da bakıldığı zaman biraz fazla görünüyor; içinde ne var öyle çok? Hem de senin mutfaktan belki? Belleğimi yoklayıp, senin mutfağındaki öteberileri düşümde canlandırıyorum. Hiç de fazla bir şey sayılmaz. Elbet kimi günler kuşluk zamanı, babam seni görmeye geldiğinde, bir sürü öteberiyle doluyordu odan; ama içlerinde öyle bana yollayacağın birşey olmuyordu. Bu arada D.'yi en çok duygulandıran, ne tuhafsa toz bezleri ve masa örtüleriydi, bıraksalar ağlayacağım şimdi diyordu hep, gerçekten de ağlar gibi haller yapıyordu. —İlişikte mektup taslağını yolluyorum, Pepa lütfen Çekçe'ye çevirsin benim için. İlkin sen mektubu okur, gereken yerlerini düzeltirsin, müdürle konuştuklarına ve konuşmanın havasına uygunluk göstermesi gerekiyor çünkü. Örneğin öyle görlüyor ki, Filistin'den hiç söz etmemiş, benim Berlin'de ne yapıp ettiğime değinmemişsin. Mektupta da bunu kollamak pek yerinde olur sanırım. Mektubun müdürün şahsına mı yollanması gerekiyor, yoksa işyerine mi? Sonuncu durum söz konusuysa, kuşkusuz belli bir nüans farkını içerecek. Ama müdüre yollanması gerçekten yeterli. Peki, resmi mektubun yanı sıra müdüre bir de küçük teşekkür mektubu (Almanca olabilir hani) yazsam mı? Böyle birşey zorunlu mu, değil mi, müdürün senin üzerinde bıraktığı izlenime bağlı.

Bu ay durumunun çok iyi olmasının nedir acaba nedeni? Belli ki bebekleri tatlı bir kârla elden çıkardın. Öte yandan, Vera şu anda yanında bulunuyor kuşkusuz, mektup yazmana karışmıyor; buradan da anlaşılıyor ki, başını merakla bebeğinin karnına dayamış, oradan gelen seslere kulak kabartıyor. Şurası kesin ki, bebek başka bir şey sağlamasa bile, Vera'nın Berlin'e ilişkin tasarımını kesinlikle etkileyecektir. —Hep borcun olan paradan söz açıp durma. Burada geçirdiğin birkaç gün de senin sırtından (nerdeyse, sanırım İbranice bir deyime uyarak senin yağından diyecektim) yaşadım, bu mektubu yazdığım kağıt senden kaldı, kalem senden vb.; şöyle masraflı bir Berlin gezisi yapmak isteyen, buyursun

bana konuk olsun. Sağlıcakla kal! Benim yüzümden kendinizi fazla sıkıntıya sokmayın. Dr. Kaiser için de tasalanma. Parasını aldı.

Klopstock'a güzel güzel selamımı ilet! Nerden yiyip içiyor? Sağlığı nasıl?

Bana da söz sırası gelmesi için ister istemez sıkışıyorum araya.[306] *Öyle akıllıca bir şey de söyleyebilecek değilim. Viera, Berlin hakkında ne düşünüyor, pek merak ediyorum. Kucak dolusu candan selam. Dora*

Bana yazılacak mektubu şimdiden sevinçle gözlüyorum.

Çok Sayın Müdür Bey! Bir süre Berlin-Steglitz'de kalmak istiyorum, izin verirseniz nedenlerini açıklayayım: Ciğerlerimin durumu geçen güz ve kışın iyi sayılmazdı, hatta ağrılı mide ve bağırsak kramplarıyla daha da kötüleşti, krampların nerden kaynaklandığı belli değildi, sözünü ettiğim yarı yılda birkaç kez olanca gücüyle kramplar çullandı üzerime. Akciğer rahatsızlığı ve kramplar birkaç ay beni yataktan çıkarmadı. İlkbahara doğru şikayetlerim düzelir gibi oldu, ama yerlerini amansız bir uykusuzluk aldı, bu uykusuzluk derdini akciğer rahatsızlığımın bir öncüsü, beri yandan ona eşlik eden bir belirti olarak yıllardır çekiyordum; ama ancak zaman zaman başgösteriyor, böylesine aşırılığa varmıyor ve belli nedenlerle ortaya çıkıyordu. Gelgelelim şimdi belli bir neden yokken yakama yapıştı ve bir türlü gitmeyi bilmiyor, uyku ilaçlarının bile pek kâr ettiği yok... Aylarca katlanılabilirliğin hemen sınırında bir durum yaşadım, bu durum ciğerlerimi de olumsuz yönde etkiledi. Yazın kızkardeşlerimden birinin yardımıyla —kendim ne bir karar verecek, ne bir girişimde bulunacak güce sahiptim— Baltık denizi'nin kıyısındaki Müritz'e gittim, durumum aslında burada da hiç düzelmedi, ama güzü Steglitz'de geçirebilme olanağına kavuştum; buradaki dostlarım benimle biraz ilgilenmek istemişti, ki bu da o zamanın Berlin koşulları dikkate alınırsa benim oraya gidebilmem için mutlaka gerekliydi, çünkü benim durumumda yabancı bir kentte tek başıma yaşayamazdım.

Bir süre Steglitz'de yaşamamın bana umut verici görünmesinde şu nedenler de rol oynamıştı:

1) Tam bir çevre değişikliğiyle buna bağlı diğer bazı durumların, sinir şikayetlerim üzerinde olumlu etki göstereceğini umuyordum. Akciğer rahatsızlığıma ikinci planda yer veriyordum kafamda, çünkü bir an önce sinir şikayetlerime karşı bir şeyler yapmak gerekiyordu.

2) Ama Steglitz'i bilen Prag'daki doktorumun daha önce bana söylediği gibi, söz konusu yerin seçimi, gördüm ki akciğer hastalığımı da olumlu yönde etkiliyor. Berlin'in bir banliyösü Steglitz, yarı taşra havası esen, parkları bol bir yer. Bir bahçesi ve camdan bir verandası olan küçük bir pansiyonda kalıyorum; bahçeler arasından uzanan yarım saatlik bir yolla Grunewald'a çıkılıyor, büyük Nebatat Bahçesi on dakika uzaklıkta; yakında daha başka parklar, bahçeler var; benim sokaktan çıkılıp, hangi yol tutulsa bahçeler arasından geçiyor.

3) Son olarak kararımda rol oynayan bir etken de, emeklilik maaşımla Almanya'da Prag'dakinden daha kolay geçinebileceğim umuduydu. Ne var ki, bu umut suya düştü. Son iki yılda gerçekleşebilirdi belki; ama tam şu sıra sonbaharda buradaki pahalılık dünya piyasasındaki düzeye yetişmekle kalmayıp, onu hayli aştı; dolayısıyla şimdi son derece güç geçinebiliyorum, bu da dostlarım akıl verip, yol gösterdiği için; henüz bir doktora başvurup, tedavi görmüş değilim.

Genellikle diyebilirim ki, Steglitz'de geçen zaman, sağlık durumumu şimdiye kadar olumlu yönde etkiledi. Dolayısıyla, bir süre daha burada kalmayı çok isterdim; pahalılık beni zamanından önce Prag'a dönmeye zorlamazsa kuşkusuz.

Bu durumda sizden, çok sayın müdür, işyerinden burada kalmama izin verilmesini sağlamanızı rica edeceğim; ayrıca buna, emekli maaşımın şimdiye kadarki gibi bundan böyle de Prag'da bizim evdekilerin adresine yollanması ricasını ekleyeceğim. Bu son ricamın nedeni, maaşımın başka bir adrese havalesinin beni maddi bakımdan zarara uğratacağı, maddi olanaklarımın kıtlığı düşünülürse uğrayacağım her

zararın acısını fena halde hissedecek olmamdır. Maaşın başka bir adrese havalesinden zarar görmem, yollanacak paranın bana ya Mark üzerinden (böyle bir durumda kur farkından dolayı bir kayıp söz konusu olacak, ayrıca havale masrafı girecek araya) yada Kc üzerinden (böyle bir durumda havale masrafları daha da büyüyecek) ödenmesinden kaynaklanacak; oysa evdekgiler, Almanya'ya gelen bir tanıdıkla maaşımı havale masrafı ödemeden, belki iki aylık bir arada bana gönderebileceklerdir. Paranın evdekilere yollanması, benim işyeri için belki zorunlu sağlık haberini her zaman, zamanında buradan doğru kuruma iletmemi engellemeyecek; ancak bunun nasıl yapılacağını da bana lütfen bildirmenizi rica edeceğim.

Benim için çok önemli bu ricaları lütfen kabul buyurmanızı birkez daha rica ederim.

Saygılarla

[Pepa*, bu büyük iş için kızma bana lütfen. Nasıl olsa Hakoah, Slavia karşısında yenilgiye uğradı.[308] Anne ve babanla kızkardeşlerine selam. Sen de Ottla, anne ve babama söyleyiver, bundan böyle kendilerine haftada ancak bir yada iki kez yazabileceğim, çünkü posta ücretleri arttı, bizim oradaki düzeye ulaştı artık.. Ama mektubun içine Çek pullarından koyuyorum, hiç değilse ben de böylece sizi biraz desteklemiş olayım.[309]]

[Berlin Steglitz, Ocağın I. haftası 1924]

Canım Ottla, güzel bir resmi Vera'nın, eski safiyet ve sükun. Hem hakkın varmış, bakışlarının hemen beni tanıdığını sezdim. Yüzü biraz incelmiş mi, yoksa saçlarının kısa kısa kesilmesi mi böyle bir izlenim uyandırıyor. Helene'nin (Alman dili yabancı benzetmeleri hiç duraksamadan alıp benimsiyor) yaşama ben de buradayım deyişindeki o ne ha-

* Mektubun bu son bölümünün orijinali Çekçedir. (Ç.N.)

rikuladelik! Fini'ye gelince, D.'nin[310] daha şöyle bir bakışta haklı olarak belirttiği gibi, kolay tanınmayacak bir hali var. —Reçeli sahiden sen mi yaptın? Hedeften hayli saptırılmış, ama yine de yerini bulan bir kompliman ve gerçekten içtenlik dolu. Ama Linz'lilerin meyvalı pastasını kıvıramazsın kuşkusuz. Sonra, kesinlikle bencillikten uzak bir soru: Frenk eriklerinin durumu nasıl bu yıl? Bunu sormam, benim de eriklerin yetiştirilmesinde bir bakıma emeğim geçti, onun için. — Ayrıca, daha boynu bükük bir soru var kafamı kurcalayan: Froylayn'ın Noel gecesi (yazı istemeyerek küçülüyor, kaçıp sinecek bir köşe arıyor) nasıldı? Geçen yıl hediyenin yarısını yalvar yakar yine zorla elime tutuşturmuştu, ben de aldım; ama bu yıl yine zorla üzerime yıkacağı bir hediye olmayacak? Ne ayıp, değil mi? — Yazılmasını sana borçlu olduğum işyeri mektubu çok güzel ve hiç karışık değil, iki küçük çevirinin daha yapılması gerekiyor: «Yüce kurumdan minnet ve şükranla aldığım — tarihli değerli yazı uyarınca, babam Hermann ile annem Julie Kafka'yı emekli maaşlarımı benim adıma almaya yetkili kıldığımı saygıyla arzederim.» Bir de ufak bir teşekkür mektubu: «Çok Sayın Müdür! Ricalarımın bu kadar olumlu ve dost biçimde yerine getirilmesindeki çaba, kızkardeşime gösterdiğiniz candan davranış ve benim bu son yıl dışa karşı belki biraz tuhaf, içe karşı ise fazlasıyla gerçek durumuma karşı iyilikseverlik dolu anlayış için size bizzat teşekkür etmeme izninizi rica ederim.»

Derin saygılarımla

İki çeviri hepsi, pek uzun sayılmaz, değil mi? (Bunun yanında bir önceki korkunç derecede büyük bir işti sanırım? Ama şahane bir Çekçe bildiğim yalanını, belki kimsenin inanmadığı böyle bir yalanı uydurup ortalığa salıverdikten sonra, ben zavallı çocuk için — bu sözüm benim kadar Pepa için de geçerli — yapacak bir şey kaldı mı?). Çeviriler uzun değil, bunları hemen bana gönderebilir misin? Çeviri ücreti olarak gazeteden kestiğim «En Güzel Gölüm» başlıklı bir yazıyı ilişikte yolluyorum. — Klopstock ne alemde? Kötü, her-

halde kötüdür durumu. Bu soğuklarda üstelik sağa sola koştur, belki ele geçirebileceğin bir iş ara kendine, bu ne kahramanlıktır. Üstelik böyle sıkıntıdayken, fantastik bir lükse karşı yadırganmayacak bir gereksinme duyması, örneğin Vera'ya bir oyuncak alması yada —bu kez— Berlin'e gelmek istemesi! Buna özendirsem mi acaba kendisini? L.'ye bakarsan, bir yerde iki gece için bedava kalmasını sağlamak güç sayılmaz, yemek işi de sorun değil. Ama Bodenbach'a[311] kadar indirimli biletle de gelse, o pek ağır yol masrafına katlanmasını nasıl bekleyebilirim kendisinden; hayır, onu gelmeye özendirici bir şey yazmayacağım. — Beslenmemi soruyorsun, halâ diyecek yok, çok yönlü ve zengin (ne var ki, evin o hiç küçümsenmeyecek yardımlarına karşın, 1000 K ile ayı çıkarmam mucizesi yine de bu ay gerçekleşmeyeceğe benziyor), şimdilik başkaca engellerle karşılaştığım yok. Yemek pişirme işi pek kolay, yıl sonuyla yeni yıl başından bir ara ispirto bulunmuyordu; öyleyken mum kalıntıları üzerinde ısıttığım yemeği yerken az kalsın ağzımı yakıyordum.

Sağlıcakla kal.

Yalnızca çok, ama çok candan bir selam. Nasıl da yorgunum! Uyuklamaya başladım bile. İyi geceler.

[Kierling, Nisan sonu 1924][312]

Çok sevgili anneciğim, çok sevgili babacığım; mektupların buraya kadar katedeceği yol çok uzun görünüyor, buradan da kuşkusuz sizin oraya, bu yüzden yanlış düşüncelere kapılmayın. Tedavi şimdilik — başka bir girişimde bulunulmasını önlüyor ateş — çok yararlı kompreslerden ve inhalasyonlardan oluşuyor. Arsen enjeksiyonlarının yapılmasını istemiyorum. Dün dayımın Venedig'ten yolladığı bir kart geçti elime, buraya gelmeden bir hayli yer dolaşmış. Ama her gün Venedig'te yağmur yağdığından söz açmıyor dayım,

hatta tersini yazıyor. Ateşimi gözünüzde çok da kötü canlandırmayın, örneğin şimdi sabahleyin 37 derece.

Candan selamlar.

F.

[Kierling, 5 Mayıs 1924]

Yazı yazma tembelliğine izin verilmesinden yararlanıyorum; zaten D., yazacağım her şeyi anlatmıştır size.

Candan selamlar F

[Kierling, yaklaşık 19 Mayıs 1924][313]

Çok sevgili anne ve babacığım; evet, bazan mektuplarınızda açığa vurduğunuz ziyaret istekleri; her gün düşünüyorum üzerlerinde, çünkü benim için çok önemli. Ne güzel olurdu, hayli zamandır bir arada bulunmadık; Prag'dakini saymıyorum;[314] bu, evin rahatını kaçırmaktan başka bir şey değildi; ama birkaç gün güzel bir yerde huzur içinde hep beraber yaşamak, bir başımıza, en son ne zamandı, belleğimden çıktı büsbütün, bir yol birkaç saat Franzensbad'da bir arada olmak. Sonra mektupta yazdığınız gibi bir bardak «nefis bir bira» içmek; «nefis bira» sözünden görüyorum ki, babam bu yılın ürününe pek değer vermiyor, doğrusu bira bakımından ben de katılıyorum kendisine.[315] Beri yandan, sıcaklar sürerken ikide bir aklıma geliyor, bir ara düzenli olarak kendisiyle bira içmeye giderdik,[316] çok yıllar önce; babam sivil yüzme okuluna beni de alıp götürdüğü zamanlar.

Bu ve daha birçok şeyler bir ziyaretin yerinde olacağını gösteren nedenler; ama karşıt nedenler de var kuşkusuz. Birincisi, pasaport güçlükleri dolayısıyla babam bakarsın gelemez. Bu da anlamını büyük ölçüde yitirmesine yol açar ziyaretin; ama her şeyden çok, kendisine kim eşlik ederse et-

sin, babamın yokluğu nedeniyle annem fazlasıyla bana yönelecek,[317] yanımdan hiç ayrılmayacaktır; oysa ben pek güzel sayılmam henüz, hiç görülmeye değer durumda değilim. Burada ve Viyana'da geçirilecek ilk günlerin güçlüklerini biliyorsunuz, bu güçlükler beni sarstı biraz; ateşimin bir an önce düşmesini önledi, bu da daha çok takatsiz kalmama yol açtı; ansızın ortaya çıkan gırtlak tüberkülozu, burada geçirdiğim ilk günler, normalde kendisinden beklenmeyecek ölçüde[318] beni güçsüzleştirdi.

Ancak şu sıra Dora ve Robert'in[319] (onlarsız ne yapardım!) uzaktan asla tasarlanamayacak yardımlarıyla sözünü ettiğim bütün bu güçsüzlükleri üzerimden atmaya çalışıyorum. Terslikler şimdi de yok değil; örneğin, son günlerde yakalanıp, henüz tamamen atlatamadığım bağırsak enfeksiyonu. Bunlar da işte bir araya gelip, o eşsiz yardımcılarıma, temiz hayaya, iyi yemeklere, hemen her gün açık hava banyolarına karşın, pek kendime gelmemi önlüyor; hatta diyebilirim ki, genel olarak en son Prag'da kaldığım zamanki kadar bile sağlıklı değilim. Bir de ancak fısıldayarak konuşmama ve onu da seyrek durumlarda yapmama izin verilmesini buna eklerseniz, ziyaretinizi seve seve ilerdeki bir tarihe ertelersiniz sanırım. Her şey alabildiğine memnunluk verici bir başlangıç durumunda — geçen gün profesörün biri[320] gırtlağımda önemli bir düzelme saptadı, her ne kadar ben bu pek sevimli ve başkalarının yardımına koşmaktan zevk duyan adama — haftada birkez kendi otomobiliyle çıkıp geliyor, karşılığında adeta bir şey istediği yok..., gene de sözleri benim için büyük bir avuntu kaynağı oldu — her şey, dediğim gibi, son derece memnunluk verici bir başlangıç durumunda; gelgelelim ne kadar memnunluk verici olursa olsun, başlangıç birşey demek değildir; ziyaretçinin, hele sizin gibi ziyaretçilerin karşısına büyük, yadsınamaz, doktorluktan anlamayanların ölçüp tartabileceği gibi gelişmelerle çıkamadıktan sonra, bu işe yanaşmamak daha iyi. Ne dersiniz, şimdilik bu ziyaretten vazgeçsek mi, sevgili anne ve babacığım?

Hani siz burada olursanız, benim daha iyi yada daha kapsamlı bir tedavi görmemi sağlayacağınızı sanmayınız.

Orası öyle, sanatoryumun sahibi yaşlı ve hasta biri, bu işle pek uğraşabilecek kimse değil; hiç de hoş biri sayılmayacak asistan doktorla ilişkilerimiz ise, tıbbi olmaktan çok arkadaşça. Ama zaman zaman uzmanların hastaneye gelip durumu izlemesini bir yana bırakalım, her şeyden önce Robert burda, yanımdan bir yere ayrıldığı yok, kafasını sınavlarına yoracakken, tüm gücünü beni düşünmeye vermiş; Robert'ten ayrı bir de genç doktor var, kendisine çok güven duymaktayım (gerek genç doktorun, gerek daha önce sözünü ettiğim profesörün ilgisini Arch. Errmann'a borçluyum), henüz arabası yok; alçakgönüllülük gösterip trenle ve otobüsle haftada üç kez çıkıp geliyor.

[Damga Viyana - 26.V.24][321]

Çok sevgili anne ve babacığım, yalnız bir düzeltme: su özlemim (bizim evde biradan sonra hep büyük bardaklarla getirilip masaya konurdu hani!) ve meyva özlemim, bira özlemimden daha az değil. Ne var ki, şimdilik yavaş gidiyor iyileşmem. Candan selamlar.

DİPNOTLAR

1) Bohemya Krallığı'nın Prag'daki **İşçi Kaza Sigortası**'nda çalışan Kafka, 1909 eylülünde aldığı ilk iznini Riva'da (Garda gölü) geçirdi. Ancak burada lüks **Lido**'da değil, kent dışında **Belle Vue** adındaki küçük bir otelde kaldı.

2) En geç 1909'da Ottla, babasının 1912 sonbaharına kadar Zeltner Sokağı, 12 numarada bulunan (Krs. Br. 108) mağazasında çalışmaya başlar. 1913 başında Felice'ye şöyle yazar Kafka: ...Ottla bizim mağazada çalışıyor; daha sabahleyin yediyi çeyrek geçe gidip açıyor mağazayı (babam ancak sekiz buçukta mağazaya geliyor) öğleyin de orada kalıyor, yemeği evden mağazaya getirtiyor, ancak öğleden sonra dört ya da beşte dönüyor eve, sezon zamanı ise kapanma saatine kadar mağazada kalıyor.» (F. 287)

3) Perşembe günleri öğleden sonra izinliydi Ottla (Krş. KO 421 vd.), ağbeysini istasyondan alıp gelebilirdi.

4) Max Brod'a postalanıp, üzerinde 21.XII.1909 tarihli damgayı taşıyan bir kartpostal, gezinin gerçek amacı konusunda bize bilgi vermektedir. «Nerdeyse işin sonuna gelmemiz ve yarın Prag'a dönecek olmamız güzel birşey. Kafamda başka türlü düşünmüştüm ben. Bütün zaman kendimi iyi hissetmedim, sabah kahvaltısından akşam ağzın çalkanmasına kadar sigortalı işletmeleri tehlike derecelerine göre kategorilere ayırmaya çalışmanın bir kürle ilgisi yok.» (Br. 75)

5) 1894'ten bu yana Macar granddükü; 1907'de öldü. Arpad hanedanının kurucusu ve Macarların milli kahramanı. Özellikle, ki Kafka da bunu ima etmek istiyor olacak, adli işlere bir çeki düzen verdi.

6) Kafka 1910 yılında Max ve Otto Brod ile Paris'e yaptığı tatil gezisinden, bir kan çıbanı nedeniyle zamanından önce dönmek zorunda kaldı. (Br. 82 vd. ve 501) gezinin yarıda kesilmesinden ötürü, «pek kısa bir süre sonra yine Paris'e gideceği» düşüncesiyle avuttu kendini. (T 43) Krs. Not: 10.

7) Kafka'nın en büyük kızkardeşi olan Elli, bir önceki yılın aralık ayında evlenerek, Prag'da ayrı bir eve taşınmıştı. Kartpostal, 30 ocakta başlayıp, yaklaşık 30 ocakta son bulan bir iş gezisi sırasında yollanmıştır.

8) Kafka, Friedland'daki şatoyla ilgili olarak şu notu düşer gezi günlüğüne: «Şatoyu görmede çeşitli olanaklar: ovadan, köprüden, parktan, yapraklarını dökmüş ağaçlar, ormandaki büyük çamlar arasından.» (T 592)

9) Kafka, 1911 Şubatının sonunda Kuzey Bohemya'ya bir iş gezisi yapmış, gezi sırasında yolu yeniden Friedland'a düşmüştür.

10) Bkz.: Not 12.

11) Kafka, Grilliparzer'in bu dramının temsili üstüne şunları yazar günlüğüne: «...birçok kez ağlayacak gibi oldum, Hero ile Leander'in gözlerini birbirlerinden ayıramadıkları birinci perdenin sonunda örneğin.» (T 596)

12) Warnsdorf'a yaptığı iş gezisi, Kafka'nın doğal tedavi havarisi Schnitzer'le tanışmasını sağlar. 4/5 Mayısında Max Brod günlüğüne şu notu düşer: «...Kafka bahçeler, parklar kenti Warnsdorf üstüne, pek hoş şeyler anlatıyor: bir «sihirbaz», bir doğal tedavi uzmanı, zengin bir fabrikatör olan biri kendisini muayene etmiş, yalnızca profilden ve önden boynuna bakmış, sonra omurilikte yuvalanıp, nerdeyse beyne yayılan bir zehirden söz açmış, bunun da ters bir yaşam biçiminden kaynaklandığını belirtmiş. İlaç olarak salık verdiği şeye gelince: pencere açık yatmak, güneş banyosu, bahçe işleriyle uğraşmak, doğal bir tedavi derneğinde faaliyet göstermek ve derneğin, daha doğrusu fabrikatörün çıkardığı dergiye abone yazılmak. Doktorlara, ilaçlara, aşılanmalara karşı çıkan biri, İncil'i vejeteryanca bir açıdan yorumluyor...» (FK 97, krş. WB 232, not 673), Kafka'nın, Schnitzer'le tanışması üzerine vejeteryanlığı seçtiği anlaşılmakta. (Krş. F 115), ayrıca bkz. FK 180.

13) 11, 12, 13 nolu kartlar gibi bu kart da, Kafka'nın iznini geçirmek üzere Max Brod'la çıktığı, 26 Ağustosta başlayıp 13 Eylül'de son bularak, Zürih, Luzern, Lugano, Mailand, Stresa ve Paris'i içerisine alan gezi sırasında yollanmıştır. Gezinin ardından Kafka bir hafta da Zürih yakınındaki doğal tedavi yurdu

Erlenbach'ta kalır, 29 Ağustos 1911'de gezi günlüğüne Flüelen'deki otel **Sternen** üstüne şu notu düşer: «Balkonlu bu güzel oda. Güleryüzlülük. Dağların arasına fazla sıkışıp kalınmış.» (T 605)

14) Metnin arka planı için Krş.: Max Brod'un Kafka'yla tanışıklığının ilk yılları üstüne söyledikleri: «Kafka'yla benim içinde o zamanlar tuhaf bir inanç yaşıyordu; buna göre, bir ülkeye sahip olmak istiyorsak, akıp giden diri sularmda yıkanarak, arada adet fizik bir bağlantı kurmamız gerekmekteydi. İlerde de İsviçre'yi aynı inançla dolaştık ve ulaşabildiğimiz her gölünde yüzme hünerlerimizi gösterdik.» **Streitbares Lebeu** 1884 — 1968, Münih, Berlin, Viyana. [1969]

15) Yanlışlıkla D Brod yazılmıştır, el yazısı kesinlikle Max Brod'undur.

16) Kafka ve Brod, 29 Haziranda Weimar'a geldiler (T. 653) ve 7 Temmuzda (T 664) Weimar'dan ayrıldılar.

17) Marie Werner; yalnız Çekçe bilen ve Hermann Kafka'nın evlenmesinden kısa bir süre sonra eve kahya olarak gelen Yahudi kadın; Kafka'nın kızkardeşlerine mürebbiyelik yaptı. (Krş. WB 26)

18) 23 Mart 1913'de Kafka' bir önceki yılın 13 Ağustosunda tanıştığı, daha sonra nişanlısı olacak Felice Bauar'i görmek üzere ilk kez Berlin'e gitti; burada iki gün kaldıktan sonra Leipzig üzerinden Prag'a döndü.

19) 6 Eylül 1913'de Kafka, amiri Direktör Marschner ile **Uluslararası Kazaları Önleme ve Kazaya Uğrayanları Kurtarma Kongresi** için Viyana'ya gitti; ayrıca burada XI. Siyonist Kongresi'ne de katıldı. Aynı ayın 14'ünde Trieste üzerinden birkaç günlüğüne Venedik'e geçti, oradan da Verona ve Desenzano (Lago di Garda) üzerinden Dr. von Hartungen'in şifa yurduna uğrayarak, 22 eylülden 13 ekime kadar burada kaldı. Bu iznin önemi için ayrıca Krş. H. Binder, «Der Jäger Gracchus». Kafka'nın Çalışma Biçimi ve Sanatsal Topografisi, **Jahrbuch der Deutschen Schillerfesellschaft** 15 (1971), S. 375 vd.

20) Venedik'ten Max Brod'a şöyle yazar Kafka: «Tutarlı olarak tutarlı bir şey yazıp çıkarabilecek durumda değilim. Viyana'da geçen günleri yaşamımdan söküp atabilsem, başka birşey istemezdim, hem de kökünden... ancak, beni sıkan ve zihnimi dağıtan bazı nedenler vardı.» (Br 120)

21) İsviçreli Bayan G. W. ile şifa yurdundaki karşılaşması ima ediliyor. (Krş. T 324)

22) Niklasstrasse'deki (Niklas Sokağı) 36 nolu evde Kafka

ile kızkardeşi Ottla'nın geleneksel buluşma yeri. Krş. Br. 119, T 309)

23) Ständetheater ile Altstädter Ring'i birbirine bağlayan sokakta 8 nolu dükkanda bulunan, yeni ve eski kitapların, ayrıca diğer sanat yapıtlarıyla müzik aletlerinin satıldığı Prag'ın önde gelen kitabevi.

«Kafka'nın yayınevlerinin katalog ve almanaklarını (Insel, S. Fischer, Georg Müller, A. Langen) seve seve okuduğu ve salt kitap başlıklarından bazan bir esin kaynağı olarak yararlandığı ğı düşünülürse, söz konusu isteğin yadırganacak yanı kalmaz.» (Max Brod, Br. 519, krş. 479) Söz konusu kitap, Tempel Yayınevi'nin çıkardığı ve Kafka'nın daha Noelden önce karıştırıp gözden geçirdiği 248 sayfa kalınlığında resimli bir Noel-katoloğu. (Krş. F 156)

24) Gardasee'nin (Garda Gölü) doğu kıyısında Riva'ya yakın bir kasaba. 14 Eylül 1786 tarihli günlük notunda Goethe, yarı harap Skaligerburg'un (Skaliger Kalesi) (13/14 y.y.) eski kulesinin resmini yaparken, çevresine toplananlar tarafından Avusturya lehinde casusluk yapmakla suçlanmış, ancak emniyet görevlileriyle uzun boylu konuşmalar sonucu bu tehlikeli suçlamadan aklanabilmiştir.

25) Goethe'nin bilinçli olarak kısa tutulmuş günlük notu topografik bir belirlemeyi içermediğinden, günlükle **İtalya gezisi** anlatılmak istenmekte, çünkü Kafka'nın o zaman yanında taşıdığı anlaşılan kitapta verilen bilgilerden Goethe'nin resim yaptığı yer saptanabilmektedir.

26) Trieste Sigorta Ortaklığı'nın Prag'daki temsilciliği **Assicurazioni Generali**'de 1907 Güzünde çalışmaya başlayan Kafka, bir yandan da İtalyanca öğrenmeye koyulmuştu. Krş. Br. 48 ve FK 67).

27) Daha aynı yılın 28 Eylülünde Max Brod'a şöyle yazar Kafka: «Yalnız konuşamadığımı değil, yazamadığımı da farkediyorum şu an; sana anlatacağım bir sürü şey var, ama bir türlü bir araya getirip yazamıyorum yada yanlış bir doğrultu izliyor yazdıklarım. Gerçekten de yaklaşık iki haftadan beri tek satır kaleme aldığım yok; günlük tutmuyor, mektup yazmıyorum; günler ne kadar cılız geçerse, o kadar iyi.» (Br. 121)

28) Metni daha önce Br. 130'da yayınlanan mektubun, o yıllarda Kafka ailesinin yazları gidip kaldığı (Krş. F 415 ve 427) Radesovice'ye (krş. F 607 ve 611) postalandığı anlaşılıyor.

29) Kafka 11 temmuz 1914'te Felice ile görüşmek üzere Ber-

lin'e gitti; bir gün sonra da «Askanischer Hof» otelinde aralarındaki nişan bozuldu.

30) Gletschendorf'ta (Pönitzer See) iznini geçirmek isteyen Kafka, 13 Temmuz 1914'te Travemünde'ye gitti. Ama ertesi gün Lübeck'te, Berlin'den yazar Ernst Weissa rastladı (krş. T 348); kendisine Felice Bauer ile evlenmemesini kesinlikle öğütlemiş olan (Krş. F 476) dostu Weiss ve onun hanım arkadaşı Rahel Sansara ile Baltık Denizi'nin Danimarka sınırları içindeki Marielyst kıyı kentine gelerek, ayın 26'.sına kadar burada kaldı. Arkadaşları Max Brod ve Felix Weltsch'e oradan durumu açıklayan bir mektup yazdı: «beri yandan çok iyi biliyorum ki, en iyisi bu benim için; pek açık seçik bir zorunluk olan bu iş, beni sanılabileceği kadar tedirgin etmiyor... bana böyle bir nisanlanmaya malolan görünürdeki dikkafalılığımdan vazgeçtim, nerdeyse etten başka birşey yediğim yok; öyle ki, kusacak gibi oluyor ve ağzım açık geçen berbat gecelerden sonra sabahleyin uyandığımda ırzına geçilmiş ve cezalandırılmış vücudumu yabancı bir pislik gibi yatakta hissediyorum.» (Br 131, krş. T 411)

31) Bu mektup fragmanındaki bazı düşünceler, dışavurum biçimlerine kadar, bundan beş yıl sonra yazılmış **Babama Mektup**'ta yeniden karşımıza çıkar. Kafka'nın mektupta açıkladığı plan; Prag'dan kurtulmak için kafasında tasarladığı birçok plandan biriydi yalnız.

32) Krş. 2 Mart 1914'te günlük'e düşülen ve yer yer bu mektubun düpedüz bir taslağı olan uzunca not. (T 364 vd.)

33) Krş. F 630 ve 633.

34) Rudolf Löwy, Kafka'nın annesinin üvey kardeşi Kafka'nın kosirer Bira Fabrikası'nda muhasiplik yapan en acayip, içine en kapalı dayısı; bir bekar yaşamı sürdürmüş, din değiştirmiş ve Kafka'nın yazdığına göre giderek «çözülmez bir bilmeceden kalır yeri bulunmayan, aşırı candan, fazlasıyla alçakgönüllü, yalnız, buna karşın nerdeyse boşboğaz bir insana dönüşmüştür (Br. 361, krş. 415, T 199 ve 558 vd.)

35) Anlaşıldığına göre, 1912 yılından beri Kafka'da yaşayan bir plan, krş. T. 489 ve F 535.

36) Marielyst'ten Prag'a dönerken (25-26.VII.1914) Berlin'e uğrayan Kafka, Felice'nin kendisiyle gayet iyi anlaştığı kızkardeşi Erna ile buluşur. (Krş. T 411)

37) Kartpostalın yazıldığı tarih, Kafka'nın ancak 1915 Şu-

batında kendine dışarıda bir oda tutup, baba evinden ayrılmasından yola çıkılarak saptanmaya çalışıldı (krş. T 463)

38) Kartpostal, Kafka'nın, asker olan kocasını ziyaret etmek isteyen kızkardeşi Elli ile Nagy Mihaly'ye yolculuk sırasında kaleme alınıp yollandı. (Krş. T 468 vd.)

39) Irma Stein, Hermann Kafka'nın öksüz yiğeni, onun Ludwig adındaki erkek kardeşinin kızı; Birinci Dünya Savaşı sırasında amcasının mağazasında çalıştı; ama amcasının evinde değil, bir başka yerde yatıp kalktı. Ottla'nın en iyi arkadaşlarından biriydi (Krş. H 194)

40) Bkz. not: 17.

41) Ottla'nın, daha ilerde evleneceği ve Kafka'nın kendisini en geç 1915 Martında tanımış olması gereken (krş. T 467) David'e yolladığı bir kartpostalda bulunuyor. Ottla'nın kartpostala yazdıkları, Kafka'yı besbelli o komik resmi yapmaya ayarttı: «Uzun bir yoldan geliyorum, bir lokantaya oturdum, önüme getirilip konacak yemeği sevinerek bekliyorum. Kucak dolusu candan selamlar, henüz sabahın onbiri. Ottla.»)Prag'da öğle yemeği ancak öğleden sonra yendiğinden, saat 10 ve 11 arasında **kuşluk kahvaltısı** denen bir ara kahvaltı yapılmaktaydı.

1915 ve 1916 yıllarında Kafka'nın Ottla'yla sık sık gezintilere çıktığını, eldeki belgeler göstermektedir.

42) Erma Steinutz; Felice'nin daha o zamanlar evli bulunan kızkardeşi.

43) Felice'nin kız arkadaşı olan Grete Bloch, «Askanischer Hof» otelinde Kafka ile Felice arasında on ay önce geçip olumsuz sonuçlanmış konuşmada önemli bir rol oynamıştı. (Krş. F 469 vd., 611 vd., 617 ve 620)

44) Vejeteryan yemeğini ima.

45) Ottla, Kafka'nın mektubunu kendi mektubunun içine koyarak, 28 Mayıs 1916 akşamı dostu Josef David'e yolladı. Ottla, kendi mektubunda şöyle yazar: «Franz masanın üzerine benim için bir mektup bırakmış, sana yolluyorum, sanırım Karlstein'dan gönderdiğimiz kartı beğenecektir.»

46) Karl IV. tarafından yaptırılıp, Prag'ın 28 km. Güney Batısında Berauntal'da bulunan kale; Kafka ve arkadaşlarının en çok sevdikleri gezinti yerlerinden biri (krş. M. Brod, **Streitbares Leben** 1884—1968, Münih, Berlin, Viyana, 1969, s. 23)

47) Kafka, aynı gün Felice'ye şöyle yazar: «Beş günden

beri kafamın içi öylesine dağınık ki, hanidir yaşamadım böylesini. (F 658)

48) Askerlik hizmetinden bir süre için ertelenenlere doğru dürüst bir yaz tatil hakkı tanınmamasına karşın (krş. F 656), Kafka'nın sağlık durumu öylesine bozulmuştu ki (F 652 ve 659), biraz dinlenip kendine gelmek üzere 1916 Haziranında Marienbad'a giderek «Schloss Balmoral» oteline yerleşti. (Br 137). Burada 3 Hazirandan 24 Hazirana kadar kaldı; o sıra Kafka'yla yine araları düzelen Felice (Krş. 663 ve T 502 vd.), 13 Hzirana kadar Kafka'yla beraberdi. İlerde, 1922 yılında günlüğüne, Marienbad'da iki hafta gibi mutlu bir zaman geçirdiği notunu düşecektir, Kafka. (Krş. T 567)

49) **Chotek Parkı:** Kont Chotek tarafından 1824 ve 1834 yılları arasında yaptırılan, Prager Altstadt'tan (Eski Prag) bir kaç dakika uzaktaki park; Kafka ile Ottla'nın en sevdikleri gezi yeri.

50) **Eisenstein:** Kartta yazılı adres şöyle «Markt Eisenstein, Hotel Seidel». Ottla, temmuzun ilk yarısında yaz tatilini Bohemya'daki bu yerde geçirdi.

51) Krş. Br. 140'te Kafka'nın açıklamaları.

52) David'e gönderdiği 15 temmuz tarihli mektupta şöyle der Ottla; «Franz ve Felice, Merienbad'dan bana birlikte bir kart yazıp yolladılar ve oradan annemi ziyarete gittiler. Daha önce de Franz'dan iki kart almıştım, pek huzur taşan kartlardı.» (Kafka'nın annesi Julie Kafka, 12 temmuzdan bu yana Valli ile banyo kürü için Franzensbad'da bulunuyordu.)

53) 1914'ten bu yana Felix Weltsch'in karısı.

54) **Baba Weltsch:** Felix'in babası; Kafka'nın yakın dostlarından; örneğin Kafka 11 Şubat 1913'de Weltsch ailesinin evinde, Ottla'nın da bulunduğu bir dinleyici topluluğu önünde (krş. T 297) **Das Urteil** (Yargı) öyküsünü okumuştur. (Krş. T 297).

55) Felix Weltsch'ın, belki de Prag'daki **Yahudi Kadınlar ve Kızlar Kulübü** üyeleri için düzenlediği edebiyat ve felsefe kurslarıyla ilgili olabilir; Ottla da aynı kulübün üyeleri arasında bulunmaktaydı.

56) Felix'in erkek kardeşi.

57) Ottla, 24 kasım 1916'da, şöyle yazar David'e: «Franz belki Schönborn-Palais'de bir oda tutacak, ama kesin değil henüz, şimdilik birkaç gün benim küçük evde çalışacak. Ben seviniyorum buna, çünkü evin hep boş durması yazık. Bugün akşamleyin masanın üzerine benim için bir kitap koymuş, şöyle yazmış

içine: «Beni konuk eden evin hanımına'» Kafka, 26 Kasım 1916'dan 1917 Ağustosu sonuna kadar Alchimistengasse 22 no.'da kaldı. (krş. F 750 vd., KO 424 vd.)

58) Mektup 8 Aralık 1916'dan önce yazılmış olamaz, çünkü Kafka bu tarihe kadar en geç akşam saat on'a doğru «yukarıda», Alşimistler Sokağı'ndaki evden çıkıp gider (krş. F 747); mektubun, aralık ayının, Kafka'nın normal olarak gece yarısına kadar kalıp yazı yazdığı (krş. F 745 ve 751) daha ileriki haftalarında yazıldığı anlaşılıyor. Kafka, 1915 Martından bu yana baba evinde değil, Lange Gasse'deki (Uzun Sokak) bir odada yattığından (krş. F 629), Ottla'dan mazaret mektubunu hemen sabahleyin erkenden şefine yollamasını istemiştir.

59) Irma ve Rüzenka kastedilmekte.

60) Prag'ın pazartesi sabahları çıkan ilerici — liberal tek gazetesi.

61) Dr. Ludwig Wüllner'in okuma gösterisi, 7 Ocak 1917 Pazar günü Prag'daki Neues Theater'de (Yeni Tiyatro) yapıldı.

62) Mektup Kuzey Bohemya'da Saaz yakınındaki Zürau'a postalanmıştır; Ottla, nisan ortasından beri Zürau'da büyük ablasının kocası olup, askere alınan kayınbiraderi Karl Hermann'ın çiftliğini çekip çevirmekteydi. Kafka'dan da destek gören Ottla, babasıyla aylarca sürmüş tartışmalardan sonra, mağazadaki işi bırakıp tarım alanında çalışma kararını gerçekleştirmeyi başarmıştı (Krş. KO 428 vd.)

63) **Hirschgraben:** Hradschin'in kuzeyinde yer alan derin kale hendeği; eskiden av hayvanlarının yaşadığı hendek, Alşimistler Sokağın'daki evlerden görülebilmekteydi: «Mutfağın Hirschgraben'e bakan büyük bir penceresi var, kuş cıvıltısından başka birşey işitilmiyor kesinlikle.» (Ottla'nın David'e 10.III.1917 tarihli mektubu)

64) Kafka, 1917 martından başlamak üzere Hradschin yakınındaki Schönborn-Palais'te kendisi için iki odalı bir yer kiralamıştı. (Krş. F 749, 771)

65) O zamana kadar Ottla, ağbeysinin rahat etmesi için elinden gelen çabayı göstermişti: «Öğleyin geliyorum eve, pencereleri açıyor, külleri temizleyip sobayı yakıyorum... Evde kaldığım süre pencerelerden birini kapamadan bırakıyorum, çünkü soba ne yapsam tütüyor biraz. Franz öğleden sonra geleceği için, daha önceden ısıtmaya çalışıyorum evi.»

66) Ottla'nın Zürau'a gidişinden sonra, ufak tefek ve kambur Çek çiçekçi kızı Ruzenka, Kafka'nın kaldığı iki evde de onun hizmetine bakmayı üstlenir: «Evi çok güzel Franz'ın, evden de, Ruzenka'dan da memnun. Şimdiye kadar hep saygı duyduğu biri Ruzenka; kendisini uyandırdı mı yataktan hemen kalkıyor. Ruzenka da, bana ve Kafka'ya yakınlığından gül gibi çeviriyor işleri, nerdeyse Franz'la ilgilenmekten beni unutacak.» (Ottla'nın David'e 1.III.1917 tarihli mektubu, ayrıca krş. M 12)

67) Karl Hermann'ın erkek kardeşi.

68) Bu nasıl tıkınmak? Saat 12'den beri yemek kaynıyor ocakta.

69) Kafka'nın mektubu, büyük ablası Elli'nin Zürau'da bulunan Ottla'ya yolladığı mektubun sonunda ek olarak yer almaktadır.

70) Ottla'nın çiftlikle ilgili ilk raporu, daha sonra, kendisi askerlik görevini yapmakta olan Karl Hermann'a iletilmiştir. (Krş. 47 nolu açıklama)

71) Elli, Ottla'ya mektubunda şöyle yazmıştı: «Bahçeyi düşündüğün gibi ekip biçemeyeceğin için üzülme pek. Küçük, bir bölümünü çitlerle çevirsen, çok mu masraf olur?»

72) Ottla 11.XI.1917'de şöyle yazar David'e: «Atların durumu iyi, özellikle yeni alınanın keyfine diyecek yok... Beni çok uğraştırıyorlar. Kimbilir, yem merkezi'nden gene de birşeyler koparabilirim belki; ama pek güvenmeye de gelmez.»

73) Alşimistler Sokağı'ndaki ortaçağdan kalma küçük evlerin alçak kapılarına telmih. Davranışıyla anne ve babasını üzüntüye soktuğu düşüncesi, Ottla'ya rahat vermiyordu bir türlü. Bu yüzden, bir ara kızkardeşine şöyle yazar, Elli: «Mektubunu babama okuduk. Böyle birşeyi göze alabilmemizden sonra takındığı tutum en iyi bir kanıt senin için. Ağzını açıp bir tek kötü söz söylemedi, zaten söyleyemezdi. Kavgaya yeterince doydu, bundan böyle kimseyle patırtı ettiği yok. Bir uslu, bir uslu ki!»

74) Eldeki bilgilere göre, 1916 kasımından önce Kafka iki yıl hemen hiç birşey yazmadı; oysa Alşimistler Sokağı'ndaki evde çalıştığı aylar, sanatsal açıdan alabildiğine verimli geçer; Aralık 1916'dan nisan 1917'ye kadar, aralarında Bir Köy Hekimi cildindeki tüm öyküler de olmak üzere çok sayıda düzyazı doğup çıkar ortaya.

75) Mektubun, Kafka'nın Zürau'da Ottla'ya yaptığı bir ziyaretin arkasından yazılmış olması gerekiyor.

76) Hasat mevsimi için Ottla'nın gereksindiği yardımcılar

77) Ottla'nın Zürau'da pençeleştiği ekonomik güçlükler için krş. KO 441 vd. ve annelerinin 1917 aralıkta Ottla ile Franz'a yolladığı mektuplar; Ottla'ya yazdığı mektupta, anne, bu en küçük kızından, Pragdaki yakınları için Zürau'dan sağlayacağı yiyecek maddelerinin fiyatlarını bildirmesini ister: «Yaptığın iş o kadar çok kâr sağlamıyor ki, bize hediyelerde bulunabilesin. Günün birinde kendi çiftliğin olur, o zaman başka, o zaman hediye kabul edebilirim senden.»

78) **Froylayn Kaiser**: Kafka'nın çalıştığı **İşçi-Kaza Sigortası**'ndaki sekreteri.

79) Hermann Kafka, 27 Mayısta dinlenmek üzere Franzenbad'a gitmişti.

80) Kafka, 1917 Temmuzun başında Felice'yle ikinci kez nişanlandı; Felice'yle birlikte Budapeşte üzerinden nişanlısının kızkardeşi Arad'a gitti; daha sonra Viyana üzerinden tek başına Prag'a döndü. (Krş. F 770)

81) Ottla'nın bu tarihte, Klosterneuburg'taki bahçecilik okuluna gidip, tarım alanında eksikliğini duyduğu kimi bilgileri edinmek istediği düşünülebilir.

82) Bu dönemde babasıyla olan ilişkisi üstüne, Ottla, 14 Kasım 1917'de şöyle yazar David'e: «Bundan böyle bana karşı kötü bir söz söylediği yok babamın. Ama belki bana öyle geliyordur. Keşke bu ikinci durum doğru olsa; çünkü paylayıp çıkışmadı mı, bir zaman mağazada çalıştığımı unutur benim, o zaman da büsbütün aklından çıkarım. Oysa ben, babamın bana daha çok önem vermesini istiyorum, ama şu, ama bu yoldan, farketmez. Annem bize güzel güzel mektuplar yazıyor, iyiyürekli ve tatlı; ne kadar sevsek az kendisini.» 8 Ağustosta ise şöyle yazmıştı Ottla: «Babam mağazada işi bırakacağım için... söylendi bana. hem de beni görür görmez. Akşamleyin de, bütün çocuklarına, ama daha çok Franz'la bana iyice içerlemiş, veriştirmeye başladı.»

83) 5 Ağustos'ta Ottla şöyle yazar David'e: «En başta şerbetçi otunu toplamak için araç ve gereç gerekiyor. Bunları da ne Saaz'da, ne de yakındaki bir başka yerde ele geçirebildim. Öyle sanıyorum, perşembe günü de işe başlayacağız, dolayısıyla ilgili araç ve gereçleri nereden sağlayacağım gerçekten düşün-

dürdü beni. Derken aklıma Prag geldi, bir günlüğüne gidip bakabilirim dedim.»

84) Krş. not: 28.

85) Tükürmek, balgam çıkarmak anlamına gelen Çekçe bir sözcük; Kafka, sözlükteki onomatopoetik (yansımacı) özelliği beğendiğini gösteriyor; buna koşut kısa bir söyleyiş için bkz. M 12.

86) 1922 Temmuzunun sonunda Max Brod'a yazdığı bir mektupta, babasının kendisi hakkındaki görüşünü şöyle dile getirir Kafka' «Evlenme yeteneğinden yoksun, ailenin adını taşıyacak evlatlar dünyaya getiremeyen bir oğul; 39 yaşında emekliye ayrılmış; yalnız kendi ruhunun selametini ya da felaketini göz önünde tutan acayip bir yazma işiyle uğraşır durur; sevgisiz; dinle ilişkisi yok; ruhun selameti duasını bile okuyamaz; ciğerlerinden rahatsız, üstelik babasının dışardan pek doğru gördüğü gibi kapmış hastalığı, çünkü tek başına bir iş beceremediği için erginliğe kavuştuktan kısa süre sonra o sağlığa zararlı Schönborn'daki odayı gidip tutmuş.» Br. 401.

87) «Bazan bana öyle görünüyor ki, sanki beynim ve akciğerim benden habersiz anlaşmış birbiriyle. 'Bu böyle yürümez' demiş beynim, bundan beş yıl sonra da akciğerim kendisine yardıma hazır olduğunu açıklamış.» (Br. 161, Krş. M 13)

88) Aynı konuyla ilgili olarak bir mektubunda Felice'ye şöyle yazar Kafka: «Sen benim insan yargıcımsın. İçimde boğuşan... bu iki kişiden biri iyi, biri kötü... İyi'nin... seni ele geçirmek için akıttığı kan, kötü'nün işine yarıyor. Kötü bundan böyle tek başına yeni bir kötülük belki bulamayacak duruma düştü mü, bu yeni kötülük, iyi tarafından kendisine buyur ediliyor. Anlayacağın, hastalığıma içten içe asla tüberküloz diye bakmıyor, benim genel iflasım gibi görüyorum.» (F 756)

89) Michlová: Frantiska Sofrová; Palais Lobkowitz'te, çamaşır ve mutfak işlerine bakan Michlová Frantişka Sofrová, komşusu Bohumil Michl ile evlenerek, daha sonradan Ottla'ya kiraladığı 22 nolu evin de sahibi olmuştu.

90) Kafka Schönborn-Palais'teki yeri bırakıp, yine Altstädter Ring, no. 6'daki baba evine taşındı. Burada özellikle şahsına ayrılmış bir oda yoktu; dolayısıyla, 1918/19 kışında kendisi Prag'da bulunmayan, 1920 temmuzunda evlendikten sonra da başka bir eve çıkan en küçük kızkardeşi Ottla'nın banyoya bitişik odasında kaldı, hastalık nedeniyle yataktan çıkamadığı ilerdeki yıllarda da birçok kez aynı odada yatıp kalktı.

91) Annesinin Zürau'a yollanan 1917 ekim tarihli mektubundan, gerek Schönborn-Palais'deki, gerek Alşimistler Sokağı'ndaki elden çıkan evlere karşılık, Kafka'nın bu sıra kendine kalacak yeni bir ev aradığı anlaşılıyor.

92) Federer ve Piesen Korsa Fabrika Prag VII'de, Ovenecka 9'da, yani sakinleri arasında Alman Yahudilerinin oranı nisbeten yüksek kibar bir semtte bulunuyordu.

93) Kafka, ilkin 4 eylülde sondan bir önceki bölümün bitimine kadar iki kartı yazıp, sondan bir önceki bölümü 2 rakamıyla belirlediği kartta bırakarak, birinci kartı tek başına yollamış (Damga: Prag — 4.IX.17), yarıda kalan ikinci kartı ise ertesi gün tamamlayarak, son bölümü yazmıştır. (Krş. sona doğru geçen «yarın» sözcüğü ve daha önceki «yarın değil öbürsü gün sözcüğü») Bu arada, sondan bir önceki bölümü baştan sona uzanan çapraz çizgilerle karalayarak, yazının bütününden çıkarmıştır. İkinci kart, postanenin 5 eylül damgasını taşımaktadır.

94) Krş. M. 24 («Doktorlar'ın kafasız hepsi yada daha çok... o iddialı davranışları gülünç») ve 22 eylül 1917'de Max Brod'a yollanmış mektup. Kafka, ilgili mektupta Dr. Mühlstein'ın teşhisiyle ilgili olarak şöyle yazar: «İlk muayenede nerdeyse sapasağlam çıktım; ikinci muayenede hatta birincisinden iyi buldu beni, daha sonra ise solda bir bronşit saptadı, onun arkasından da sağ ve sol akciğerde bir tüberküloz teşhisini koydu, ama bunun Prag'da kısa sürede iyileşeceğini açıkladı. Şimdi son söylediğine göre de, bir gün, ileride bir gün hastalığın iyileşeceğini kesinlikle bekleyebilirmişim. Sanki arkasında dikilen azraili geniş sırtıyla şimdiye kadar benden saklamıştı da, şimdi yavaş yavaş kenara çekiliyordu. Her ikisi de (maalesef) korkutamaz beni.» (Br 168; Kafka, Prof. Pick'in bir raporunu bilgi edinmesi için kendisine getirdikten sonra, Dr. Mühlstein son teşhisi yazılı olarak vermişti)

95) Kafka, bu deyimle her zaman Başmüfettiş Eugen Pfohl'u kastetmiştir (krş. F 214 ve 649), Eugen Pfohl, 1910'da sigorta teknik işleri servisinin, işletme tasfiye servisinin ve denetleme servisinin bir araya gelmesiyle oluşan (D 70) büronun şefiydi. Kendisine karşı büyük bir hayranlık besleyen Kafka (krş T 41 ve F 196), Pfohl'un en önemli çalışma arkadaşıydı ve Pfohl büroda bulunmadığı zamanlar onun yerine bakmaktaydı (Krş. F. 143)

96) Richard Wagner'in **Meistersinger** operasının ikinci perdesinin 4. sahnesinde Hans Sachs'ın ağzını yoklayıp da, kendi

sini ilgilendiren son olayları öğrenmek isteyen, ama bir şey elde edemeyen Evo şöyle söyler:

Birşey bilmiyorsunuz öyle mi? Birşey söylemiyorsunuz öyle mi? Aman dostum Sachs, şimdi görüyorum gerçekten: Balmumu değil zift. Oysa ben daha nizak biri sanmıştım sizi.

Aynı konu için bkz. FK 144.

97) Friedel (Gottfriedl Pick 1867-1926) iç hastalıkları profesörü ve Prag-Alman Üniversitesi'nin larengoloji enstitüsünün direktörüydü. Brod, o zamanlar günlüğüne şöyle yazmıştı: «4 Eylül. Öğleden sonra Kafka ile Prof. Friedl Pick'e gidildi. Kafka'yı böyle bir muayeneye razı etmek, hayli uzun bir zamanı gerektirmişti Teşhis: apeks kataı. Üç aylık bir izin zorunlu. Tüberkülos tehlikesi var. (F-K 144, krş. Br. 170 vd.)

98) Krş. 9 Eylül 1917'de Felice'ye şöyle yazar Kafka: «Emekliliğimi istemiştim, ama asıl beni emekli yapmamanın yararıma bir davranış olacağına inanıyorlar; eski bir alışkanlık olup şimdi de vazgeçemediğim duygusal veda soytarılıkları da, isteğimin gerçekleşmemesinde rol oynadı, yani anlayacağın eylemli memur kalıyor ve izne çıkıyorum.» (F 753 vd., krş. 656 ve T 532)

99) Hükümet danışmanı Dr. Robert Marschner anlatılmakta (krş. Br 501); Robert Marschner bir organizâtör olarak sahip bulunduğu yeteneklere, ayrıca çalışma gücüne Kafka'nın saygı duyduğu (krş. WB 148, 279, H 426 vd. ve 454 vd.), çok zaman Kafka'ya «hiç beklenmedik bir yakınlık» gösteren bir kişiydi. (F 103). Buradan anlaşıldığına göre, Kafka 6 eylülde yalnız Eugen Pfohl'la konuştu.

100) Profesör Pick'in raporunda şu cümleler de yer almaktaydı: «Bir iyileşme bekleyebilirsiniz kuşkusuz, ancak bunun için uzun bir zamanın geçmesi gerekecek.» (Br 168)

101) 9 Eylül 1917'de Felice'ye şöyle yazar Kafka: «Genel olarak bu işi bir sır gibi tutmuyorsam da, anne ve babamdan yine de saklıyorum gerçeği. İlkin hiç böyle birşey düşünmüyordum. Ama bir deneyeyim diyerek, anneme kendimde bir sinirlilik durumu hissettiğimi, dolayısıyla iş yerinden uzunca bir izin isteyeceğimi söz arasında bildirdiğim zaman, baktım annem en ufak bir kuşku duymadı, açıklamalarıma bütün yüreğiyle inandı (hani en küçük bir şikayette bulunmayayım, kendi hesabına bana sonsuzluğa kadar izin vermeye dünden hazırdır) ben de vazgeçtim kendisine hastalığımı söylemekten, şimdilik babama karşı da öyle davranıyorum.» (F 754)

102) 12 Eylülde Ottla şöyle yazar Davide: «Ağbeyim bu akşam bana geldi ve galiba uzunca bir zaman yanımda kalacak. Üç ay izin almış, hoşuna gittiği süre burada, Zürau'da geçirecek zaman. Eşi dostu Zürau'a davet edebilecek duruma gelmem bir başarı sayılır şimdiden. Ağbeyimin gelmesine doğrusu sevindim. Ekonomik bakımdan durumum eskisine göre çok daha iyi; öyle sanıyorum, zor günleri geride bıraktım.»

103) Pfohl'un Kafka'yla ilgili görüşünü dile getiren sözlerden bazıları şöyleydi: «Yorulmak bilmeyecek kadar hamarat, tutkuyla işe sarılan, kendisinden mükemmel yararlanılacak biridir; üstün bir yetenek ve üstün bir görev anlayışına sahip, alabildiğine çalışkan bir kimsedir.» (WB 149)

104) Kafka, Ottla'ya bu satırları Oskar Baum'a yazılmış bir kartın üstüne çiziktirmiştir.

105) 12 nolu notta kendisinden söz edilen fabrikatör ve doğa doktoru; Kafka'nın başvurusunu cevapsız bırakmış (Br 171), ama yine de Kafka Schnitzer'in görüşlerini savunmaktan geri kalmamıştır.

106) Felice Bauer.

107) Elli ve Karl Hermann'ın Hermann Kafka tarafından çok sevilen oğlu; Gerti, Felix'in kendisinden küçük kızkardeşiydi.

108) Aralık sonunda Kafka birkaç gün için Prag'a geldi. Felice, 25-27 tarihleri arasında Prag'da Kafka'yı ziyaret etti; ikinci nişan da kesinlikle bozuldu. Max Brod, bununla ilgili olarak şöyle der: «...Franz benim büroya geldi. Az önce F.'yi istasyondan trenle yolcu etmişti. Sararmış yüzünü katı ve sert bir ifade bürünmüştü. Ansızın ağlamaya başladı... Kafka... doğruca yazıhaneme gelmişti, tam iş zamanıydı, ricacılar, emekliler, bin suçla suçlamalar için masanın yanıbaşına konmuş küçük bir sandalyeye çöktü, ağlamaya başladı ansızın ve hıçkırarak dedi ki: 'Böyle bir şeyin olabilmesi korkunç değil mi?' Yaşlar yanaklarından aşağı yuvarlanıyordu. Onu hiç daha böyle kendini dağıtmış, eli ayağı tutmaz durumda görmemiştim.» (FK 147)

109) O sıralar Max Brod'a şunları söyler Kafka: «Yapmam gereken şeyi ancak tek başıma yapabilirim. En son gerçekler konusunda bir açıklığa kavuşmak. Batı'lı Yahudi böyle bir açıklığa kavuşmamıştır, dolayısıyla evlenme hakkına sahip değildir. Onun için evlenmenin sözü edilemez; meğerki bu son gerçekler kendisini ilgilendirsin; iş adamları gibi örneğin.» FK 147

110) 1917'de kendisini emekliliğe ayırttırmayı başaramayan

Kafka, şimdi yeni bir denemede bulunmuş, ama bu kez de girişimi sonnuçsuz kalmış, elde ettiği tek başarı, izninin 1918 nisanı sonuna kadar uzatılması olmuştu. Daha 1917 Kasımında Ottla, ağbeysinin istediği gibi, Kafka'nın şefi Eugen Pfohl'la gidip görüşmüştü: «Sabahleyin ağabeyimin müdürüyle konuştum, işten ayrılmasına bütün gücüyle karşı çıktı. Ama onun taşrada uzun süre kalabileceğini, hatta belki bu sürenin kesin birşey elde edilinceye kadar uzayabileceğini söyledi.» (David'e yazılan mektup; krş. Br. 193, 208)

111) Yaklaşık 6 aralık 1918'den 13 aralık 1818'e kadar, en yakın sanatçı arkadaşlarından kör Oskar Baum, Zürau'da Kafka'nın konuğu olmuştu. Kafka'yla geçirdiği günlere ilişkin 1929'da yayımlanmış anıları, bundan böyle Max Brod'un **Der Prager** Kreis adlı kitabında okunabilmektedir. (Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1966, S. 130 vd., ayrıca krş. Br 222 vd.)

112) Yalnız Çekçe konuşan konuk Groylayn, Josef David'in kızkardeşi Ella'ydı; Kafka kendisini 1918 nisanının sonunda Zürau'da tanımıştı.

113) Çiftlikte çalışıp, Ottla'nın kendisiyle görüş ayrılıkları bulunan ırgatbaşı (krş. T 530 ve Ottla'nın David'e yolladığı 8.XI.1917 tarihli mektup: «Yaşlı bir adamın alışkanlıklarını değiştirmek olanaksız, uzlaşmanın yoluna bakıyorum, durum şimdi eskisinden daha iyi, ama henüz kendisiyle doğru dürüst anlaşabildiğimi söyleyemem.»

114) 8 Ekim'de Kafka, günlüğüne şu notu düşer: «Bauer F (Yedi kız, biri küçük; tatlı bakışlar, omuzunda beyaz bir adatavşanı)» (T 535).

115) Ottla'ya yardım eden Marenka adındaki hizmetçi (krş. T 529 vd. ve Br 210)

116) O zamanlar çiftlikte çalıştırılan bir başka yardımcı kız olabilir.

117) Belki Kafka'nın F 244 ve 249'da sözü geçen şirin, zarif, saygılı ve alçakgönüllü kuzeni.

118) Avukat Dr. Robert Kafka, Kafka'nın Prag'da yaşayan yiğeni, Kolin'li Filip Kafka'nın oğlu; Kafka'dan yıllar önce bir dalak hastalığından öldü (krş. FK 180 ve Br 403)

119) Kafka, kendisine iş yerinden verilen iznin gerçek nedenini ilkin anne ve babasından gizlemişti. 22 Kasımda ilkin babasına açıklandı durum. Ottla, Pragdan David'e yolladığı bir

mektupta şöyle yazar: «Babam bana karşı çok iyi davranıyor, durumu bir güzel benimsedi ki, doğrusu bu kadarına pek layık olmadığımdan korkuyorum. Dün eve gelir gelmez annemin mutfakta bulunduğu bir anı fırsat bilip, ağbeyimin neden izin aldığını açıkladım kendisine. Nedenini bilmediğinden, Franz'ın bu kadar zamandır işe gitmeyişine babamın birsüre sonra kızıp içerleyeceğini düşünmüş, ama verdiğim haberin üzerinde böylesine bir etki yapacağını aklımdan geçirmemiştim. Hayli tasalandı; ben de boyuna onu iknaya uğraşarak, kafasındaki tasaları uzaklaştırmak istedim; ağabeyimin Zürau'da hiç birşeyin eksikliğini çekmediğine ve sağlığı açısından herhangi bir tehlikenin de söz konusu olmadığına kendisini inandırmaya çalıştım.»

120) Krş. Br 204 (1917 Aralık başında yazılmış mektup): «Profesör'e bakarsan, doğrusu şimdi büroda oturup çalışmam gerekirdi.»

121) 1 Ocak 1918'den bu yana bir günde Zürau'dan başkente gelip dönmek olanaksızlaşmıştı. Geleceği konusunda bir açıklığa kavuşabilmek için hayli bir süre Prag'da kalması gereken Kafka, Ottla'dan kimsenin haberi olmaksızın Prag'a gelip, burada yolculuk için hazır bekleyen kör Oskar Baum'ı almasını ve Zürau'a götürmesini rica etmiş, ağbeysinin isteğini yerine getiren Ottla, 13 Ocakta Baum'ı yine Prag'a getirip evine bırakmıştı. (krş. H 98)

122) Prag'da yazılmış mektubun birinci bölümü kaybolmuştur.

123) Krş. Br. 165 («Ottla ile küçük çapta mutlu bir izdivaç içinde yaşıyorum»), KO 421 vd. ve Ottla'nın David'e yolladığı 37.IV.1918 tarihli mektup; bu mektupta şöyle yazar Ottla: «Ağbeyimle yine iyi anlaşıyoruz, aramızda birşey olmadığı için seviniyorum.»

124) Annesinin Ottla'ya yazıp, babası Karl Hermann'la yolladığı bir mektuba ek. — 2 Mayıs'ta Kafka, İşçi-Kaza Sigortası'ndaki işine yeniden başlamıştı.

125) Belki de Br 204'te sözü edilen köylü kızı.

126) Ottla, ilerde evleneceği Josef David'in kızkardeşi Ella David'le arkadaş olmuştu. 27.IV.1818 tarihli mektupta Josef David'e şunları yazar: «Hoşlanıyorum kendisinden, ama yalnız senin kızkardeşin de, onun için değil; kuşkusuz salt bu nedenden bir sevgi korkuturdu beni, ama şu durumunda benim için güzel birşey, kıvanç duymamam için neden yok.»

127) Prag'da, Dresden'e giden tren yolunun kenarında Kafka'nın pek beğendiği bir park; her birinin üzerine bir levha iliştirilmiş yüzü aşkın ağaç çeşidini içermekteydi. (Krş. T 539, F 558 ve 571)

128) Kafka, Zürau'dayken kendisini özellikle bahçenin bakımından sorumlu hissetmiş ve sık sık bahçede çalışmıştı: «Orası güzel, orada bugün ağbeyimle saat birden akşam sekize kadar çalıştık. Paydos ettiğimizde nerdeyse karanlık bastırmıştı. Sebze fideleri diktik; ben, iki tarhı belledim.» (Ottla'nın David'e 27.IV.1818 tarihli mektubu, krş. Br 201, 233, 237 ve 240). Bu çalışmaların bir sonucu olarak, Kafka, yazın Prag'ın bir banliyösü olan Uroja'da hafif bahçe işlerinde çalıştı. Krş. Br 243.

129) Konu için Krş. 40 nolu mektup.

130) Ottla, Zürau'daki işi bırakıp bir tarım okulunda okumak istediğinden, Kafka, tarım eğitim ve öğrenimi konusundaki olanaklara ilişkin bilgiler toplamaya çalışmıştı.

131) Diğer çeşitli planların yanı sıra (krş. kitabın sonundaki **Kronoloji**), Ottla, Klosterneuburg'taki bahçecilik okulunda okuma düşüncesini zihninden geçirip duruyordu.

132) Ottla, 1918 kasımından 1919 martına kadar Friedland'daki kış okuluna devam etmiş, iki yılda okunan derslerin sınavlarını bir yılda vererek kursu bitirmişti. (David'e yazılan 16.XI.1918 tarihli mektup)

133) Kafka, eylülün ikinci yarısını burada dinlenerek geçirdi.

134) Krş. 46 nolu kartpostal.

135) Bu Zürau'lı çiftçi, kendi çiftliğine gereken ilgiyi göstermemesine karşın, ava düşkün biriydi. (Krş. T 536 ve Br 173)

136) Kafka'nın sekreteri Froylayn Kaiser ile aynı büroda çalışan bir meslekdaş bay arasındaki ilişki söz konusu edilmekte; bu meslekdaş, 60 nolu mektupta sözü geçen Klein adındaki bay olabilir. Kafka, daha 1917 Haziranının sonunda, sekreterinin (T 76; K = Manüskride Kaiser) Zürau'a geleceğini kızkardeşine haber vermişti; o günlerde Max Brod'a yolladığı mektupta şöyle yazar: «bugün konuğumuz vardı, ben istememiştim hiç, büroda sekreterlik yapan kız (ne yapayım, Ottla davet etmiş kendisini), yanına da büroda çalışan bir bayı alıp getirmiş (anımsıyorsundur belki hani bir gece yanımızda birileriyle rıhtımda yürüyorduk da, bir ara dönüp bir çifte bakmıştım ben; işte konuklarımız bu çift), aslında mükemmel bir insan, çok hoşlandım ken-

disinden, ilginç biri (katolik, karısından ayrılmış); ama yine de bir sürpriz olmuştu bizim için, öyle ya, önceden geleceğini haber veren bir konuk bile yeterince süpriz oluşturuyor. Böylesi durumların üstesinden gelecek biri değilim ben, bütün bir uzun günü geçici bir kıskançlık, büyük bir rahatsızlık hissi, kıza karşı çaresizlik (doğrusu söylediklerime inanmadan, yanında getirdiği erkekle evlenmesini öğütledim kendisine) ve tam bir boşluk duygusu arasında geçirdim. Bu arada içimde uyanan çok çirkin duyguları bir yana bırakıyorum.» (Br 190 vd.)

137) 14 Ekim 1918'de Kafka, o zamanlar Avrupa'yı kasıp kavuran gribe yakalandı ve korkulu günler geçirdi; yazdı olarak işyerine başvuran Ottla, oradakilere bildirdi durumu. (Krş. D 70) Aynı gün ağbeysinin hastalığıyla ilgili olarak David'e şunları yazdı: «Franz hasta, öğleyin nerdeyse 41 derece ateşi vardı. Bütün gün ağlayan annesini, elden geldiği kadar yatıştırdım. Ama kendim o kadar çok tasalanmadım doğrusu; ben, ancak bir kimse çok uzağımda bulunur da, bir hastalığa falan yakalanırsa o zaman korkuyor, ama o kimsenin yanındaysam, her zaman iyileşeceği konusunda içimde bir güven duyuyorum. Doktor gelip ağbeyimi muayene etti ve annemi yatıştırmaya çalıştı...» Ottla, 2 Kasımdan beri Friedland'da bulunuyordu; aynı ayın yedisinde annesi şöyle yazar kendisine: «Franz hayli iyi, ama tabii çok güçsüz henüz, sık sık başı ağrıyor. Bugün odasını havalandırdık, temizledik; bir süre yemek odasındaki kanepede dinlendi, ama sonra yine kendi isteğiyle kalkıp yatağa girdi.»

138) Savaş sonrası beslenme koşullarının hayli güçlüğüne karşın, ağbeysinin etkisiyle, Ottla da bir vejeteryan olmuştu.

139) 6.I.1919'da David'e şöyle yazar Ottla: «İnan bana, yine Friedland da olmak, belirsiz bir süre senden ayrı yaşamak, seni ne yarın, ne öbür gün görememek düşüncesine katlanmam bir zordu ki, bu düşünceden nereye kaçacağımı bilemedim.»

140) Kafka'nın değindiği gazete haberi şöyleydi: «Friedland'da yağmalama girişimleri. **Friedland**, cuma güvenlik kuvvetlerinin kontrol altına alamadığı gemi azıya almış bir kalabalığın korkunç taşkınlıklarına sahne oldu. Öğleden önce Schlossgasse'deki esnaftan Hammerschlag'ın işyerinin önünde toplanan bir kalabalık, daha sonra mağazaya saldırdı, bütün Friedland için orada saklanan şekeri, çuvallarla tuzu, reçel, şişeler içinde süt ve un gibi besin maddelerini yağmaladı. Hatta mağazadaki ticari defterlere ve yazışmalara el koydu. Yuvalarından çıkarılan pen-

cereler, sürüklenip götürüldü. Kasa ve para saklanan diğer mahfazalar kırılıp açılarak, içindekiler alındı. Mağaza boşalınca, halk bu kez evlerdeki özel kilerlere saldırmaya başladı. Eylemlerini sürdüren kalabalık, öğleye doğru Herrengasse'deki bakkal Haupt'ın mağazasının önüne geldi. Güvenlik kuvvetleri, Reichenberg'ten yardım istemek zorunda kaldı.» (Prager Tagblatt, 9.11.1918, sayı: 261, s. 2)

141) Ottla'ya yolladığı 14.XI.1918 tarihli mektupta şöyle der annesi: «Franz da sana bir mektup yollamış, ama sen mektubu henüz yanıtlamamışsın. Bize hemen mektup yaz, çünkü çok meraktayız. Baktın ki gereği gibi beslenemiyorsun, her şeyi bırak olduğu yerde, eve dön. Başımızın üzerinde yerin var. Gene o küçük eski odanda yatıp kalkabilirsin, çünkü evde baştan aşağı değişiklik yaptık. Benimle baban Nowak'ın bitişiğindeki odada yatıyor, Franz'a da bizim eski yatak odasını verdik; çok rahat burada, huzurunu kaçıracak hiç birşey yok.» Annesinin kendisine yazdığı 20.XI tarihli bir diğer mektuptan, Ottla'nın söz konusu öğüdü çok ters karşıladığı anlaşılıyor.

142) Biri daha sana candan selam yolluyor, ama kim olduğunu şimdiden ele vermek istemem hiç.

143) Bol bol selam.

144) 64'ten 75'e kadar olan kartpostal ve mektuplar, Kafka'nın dinlenmek üzere gittiği Schelesen'deki Stüdl adındaki bir pansiyonda kaleme alınmıştır.

Ottla'ya yolladığı 1.XII.1918 tarihli bir mektupta annesi bu konuda şöyle yazar: «Franz'ın yolculuğu için hazırlık yapmaktan, telgraf çekmekten, işyerine uğramaktan, ayrıca kendisi için alınacak öteberileri almaktan böyle bir mektup için gerçekten zaman bulamadım... Dün Franz'la Schelesen'e gittik... Şimdilik pansiyonda bir tek kendisi var, günde 60 Kr. ödeyecek.»

145) 11 Eylül 1918 tarihi, bir çarşambaya rastlamaktaydı; akşam Josef David'in Kafka'nın anne ve babasını ziyarete gelmesi bekleniyordu; çünkü Ottla'nın annesi kızma yolladığı 9.XII. tarihli mektupta şöyle yazmıştı: «Çarşamba günü bakarsın sevimli bir konuk gelecek evimize, kim olduğunu tahmin ediyorsundur sanırım.» Kafka'nın bunu yeni bir büyük toplantı diye nitelemesinin nedeni, Ottla'nın nişanlısının ilk kez 27 Kasımda kendilerini ziyaret etmesidir: Ottla, 2.XII.1918 tarihli mektubunda David'e, 30.XI'de ağbeysinden 27.XI'de yazılmış bir kart aldığını, kartta anne ve babasının da imzalarının bulunduğunu ya-

zar: «...özellikle evden kartı alınca ürktüğüm için kızma bana; sevinemediğim gibi, duyduğum heyecan da bir türlü yatışmadı. Bunun böyle kısa sürede gerçekleşeceğini ve bizimkilerin seni eve davet edeceklerini aklımdan geçirmemiştim. Belki bana uzaktan bu işin bir zorlama gibi göründüğünü, evde olsam kartı okurkenki kadar yüreğimin asla sıkılmayacağını düşünmem, içimi ferahlatan tek düşünceydi. Bugün bile senin yanındaki sakinliğime kavuşabilmiş değilim henüz... nedeni, evdekilerin bu işten haberleri bulunmadığı bütün zaman çok rahat olduğumu düşünmemden belki; şimdi bu yeni duruma bir anda alışabilmek elimde değil.» Böylece 53 nolu kart —çünkü söz konusu karta değinmektedir Ottla— bir açıklık kazanmakta, ayrıca Kafka'nın «başka haberler» ile David'in mektuplarını kastettiği anlaşılmaktadır.

146) David'e yolladığı 16.II.1919 tarihli mektupta şöyle yazar Ottla: «İki hafta sonra okulda bir konuşma yapmam gerekiyor, belki öğleden sonra çalışmaya başlarım.» (Krş. KO 428 vd.)

147) Fridrich Wilhelm Foerster'in **Jugendlehre. Ein Buch für Eltern, Lehrer und Geistliche** (Pedagoji. Anne ve Babalar, Öğretmenler ve Din Adamları için Bir kitap) adlı yapıtı anlatılmak istenmekte. Kafka, Felice Bauer'in Berlin-Yahudi Halkevi'ndeki çalışmaları sırasında söz konusu kitabı tanımışsa da, kitapta savunulan eğitim ilkelerini pek benimsememişti. (Krş. F 170 ve Br 208 vd.) Kafka, kızkardeşi Ottla'ya konu önerilerinde bulunurken adı geçen kitaptan etkilenmiştir. (Krş. T 512: «Foerster: Okul yaşamı kapsamına giren insanlar arası ilişkileri bir ders konusu yapmak.»)

148) Kafka, kızkardeşinin kendini beğenmişliğini, onun başlıca güçsüz yanlarından biri görmekteydi. (Krş. F 732)

149) Ottla, David'e yolladığı 15.III.1918 tarihli mektupta Riedl ailesiyle ilgili olarak şöyle yazar: «Bizim buradaki en iyi köylü; onunla her konuşmamda bilmediğim yeni birşey öğreniyorum, kendisiyle ne zaman karşılaşsam bir sevinç beliriyor içimde. Oğlu izinli şu sıra, babasıyla birlikte çalışıyor; karısı, çok iyi bir ev kadını; hepsi severek yapıyorlar işlerini, bu yüzden de çiftlikleri çiçek gibi.»

150) Ottla'nın sevgilisi Dr. Josef David, Çek ve Hıristiyan'dı; Yahudi milliyetçiliğini benimsemiş Max Brod'un sözleri de bununla ilgiliydi.

151) Adolf Damaschke, Die Bodenreform (Toprak Reformu),

Jena 1902. «Sosyal Sefaletin anlaşılması ve giderilmesi konusunda temel ve tarihsel bilgiler»

152) Kafka'nın sözü, Ottla'nın David'e yolladığı mektuplarda, mektup sayısını gösteren numarayı zarfın arkasına yazmasıyla ilgili bulunuyor.

153) Friedland'daki Kış Tarım Okulu, çevredeki köylüler için konferanslar düzenlemekteydi; Ottla da bunlara katılanlar arasındaydı.

154) Kafka, «allerdings» (=ancak) sözcüğünü düzelterek. üstüne «aber» (=ama) sözcüğünü yazmıştı. Ottla'nın mektup üslubu için: krş. KO 430 vd.

155) Krş. Mektupların Yayınlanması Üstüne yazısı ve annelerinin Ottla ile Franz'a yolladığı tarihsiz bir mektup; ilgili mektubu kurşunkalemle yazdığı için, anneleri kızıyla oğlundan özür diler, işlerinin çokluğunun buna neden olduğunu belirtir «Ama sen kendine yöneltilmiş bir eleştiri diye bakma sözüme, hepsi bir özür dileyiş, o kadar.»

156) Josef David'in babası; Çekçe sözlerin anlamı: «dostane ayak üzerinde duruyor»; Kafka, ilgili deyimin Almanca'dan Çekçe'ye kelime kelime çevirisinin doğru sayılamayacağını, çünkü bunun kaba bir aktarmadan başka birşey olmadığını belirtir.

157) Besbelli Schelesen'deki Alman köylüleri, Kafka için düpedüz anlaşılmaz bir diyalekt ile konuşmaktaydı. (krş. Br 169 ve 187). Babasının söz konusu diyaloğa karşı ilgi duyacağını söylemesi, kuşkusuz bir alayı içeriyor. (krş. H 88; adı geçen yerde Hermann Kafka'nın sıradan insanlara karşı kesinlikle ilgi duymadığı belirtilir).

158) Ottla, David'e yolladığı 16.II.1919 tarihli mektupta şöyle der: «Bir kez Prag'a gideceğim kesin; mektubuma yanıt aldım annemden, ille eve dönmemi istiyor. Froylayn'ın yazdığına göre, babamın şimdilerde hep neşesi yerindeymiş, bana kızmazmış. Ayrıca, kendime bir iş aramadan annemle konuşmam gerekiyor. Amcamın da bizim sorunla ilgilenmesine saviniyorum; işi daha da kolaylaştıracak, bu. Ama böylesine çabuk başarıya ulaşacağımızı da düşünemezdim doğrusu, bu yüzden kendime bir iş bulmanın zorunluğuna inanıyorum. Beri yandan, Prag'da yapılacak bir sürü iş var, çeşitli nesnelere gereksinme duyacağım orada.» David, Prag'a gitmekten Ottla'yı daha çok alıkoyacak bir nedendi; Ottla, Prag'da bulunuşuyla bir sınava hazırlanan David'i rahatsız etmekten korkuyordu.

159) Bu ve sonraki cümleler, Kafka'nın 1919 başında Schelesen'de, aynı yılın güz mevsiminde evlenmeyi düşündüğü Julie Wohryzek'i tanımasıyla ilgili bulunuyor. Krş. K. Wagenbach, Julie Wohryzek, **Kafka'nın ikinci nişanlısı**, Born Yıllığı, Kafka Sempozyumu, Berlin (1965), s. 39 vd.

160) Ottla'nın annesi de 1.XII.1918'de kızına yolladığı mektupta David hakkında benzeri görüşlere yer verir: «Üzerimizde alabildiğine olumlu bir izlenim bıraktı. Ama ne yalan söyleyeyim pek yadırgadık, kendisiyle görüşüp konuşmak istiyorsak, ilkin alışmamız gerekiyor buna. Kuşkusuz çok efendi ve zeki bir insan; ama baban için işin birçok sakıncaları var; birincisi, maaşının azlığı; ikincisi, din sorunu. Ne bileyim, inşallah düzelir hepsi. Nihayet bütün istediğimiz seni mutlu görmektir.» Milliyetçi Çeklerin (David'in de kesinlikle içerisine katılması gereken bir akım) 1. Dünya Savaşı'nın sonunda ön ayak olduğu Yahudi aleyhtarı taşkınlıklar işi daha da çapraşık duruma sokmuştu. (Krş. M 244, 248 ve Ottla'nın David'e yolladığı 14.X.1918 tarihli mektup; İlgili mektupta şöyle yazar Ottla: «Yahudiler, daha doğrusu bunların belli bir bölümü, kuşkusuz şimdi de aslında yapmamaları gereken bir şeyi yapıyorlar; ama söz konusu davranışı bütün Yahudilere mal etmek kesinlikle doğru değil ve sen de pekalâ biliyorsun bunu. Hani senin içlerinden yalnız beni çıkarıp almanı istemem, böyle bir şeye elvermez gönlüm.»

161) David'e yolladığı 12.1.1919 tarihli mektupta, okulun müdürüyle görüşmek istediğini yazar Ottla; ama aynı ayın 21'inde henüz bu niyetini gerçekleştirmediği anlaşılır. («Çok çalışmaktan bitkin düşmüş, tedirgin biri; kendi derdimle başını ağrıtmak istemem»). 8 Martta da şöyle yazar: «Müdüre çıktım; kendisine güvenmenin bir yanılgı olduğunu birkez daha gördüm: Söz vermeyi seviyor, ama verdiği sözü unutuyor hemen.»

162) Altstadt (Eskişehir) Belediye Binasının Kulesindeki takvimli bir cam kapağı içeren astronomik saatin üst başında iki küçük pencere bulunmakta, saat 12'de 12 havari bu pencerelerde görünüp kaybolmaktadır.

163) Çekçe kalınkafalı anlamına gelen sözcük.

164) Kartpostal Prag'a postalanmıştır.

165) Bu tarihte ve daha sonra 1919 kasımında Kafka'nın dinlenmek üzere gidip kaldığı Schelesen'deki pansiyonu yöneten Olga Stüdl, altında Dora Gerrit'in de imzası bulunan **Kafka'yla ilgili Küçük Anılar**'ın (Kleine Erinuerungen an Franz Kafka)

yazarıdır; ilgili yazı, 27.II.1931'de **Deutsche Zeitung Bohemia**'da yayınlanmış, FK 396-371'de yeniden basılmıştır.

166) Ottla'nın özellikle evlenme planına karşı anne ve babasının tutumu. Annesi 1918 Ocağının sonunda, Ottla'yla müstakbel damadı için Bohemya Ormanında bir çiftlik satın almayı «adeta önermişse» de (Ottla'nın David'e 27.XII.1918 tarihli mektubu), sonradan anne ve babasıyla Ottla arasında o zamana kadar görülmedik tartışmaların çıktığı anlşılıyor.

167) Ziyaret 28 Şubattan 5 marta kadar sürmüştür.

168) Bir gazete Krş. Br 367 vd.

169) Evlenme planının yanı sıra özellikle bir iş edinmenin güçlükleri: «Şimdilik bir işim yok ve bir iş bulacağıma ilişkin fazla bir umut da beslemiyorum.» (Ottla'nın David'e 18.III.1919 tarihli mektubu).

170) Kafka'nın Zürau'da bulunduğu zamanki gibi kör Oskar Baum birkaç günlüğüne Schelesen'e gelip, Kafka'nın konuğu olacaktı. Söz konusu ziyaretin gerçekleşip gerçekleşmediği bilinmiyor. (Ayrıca Krş. Br 250)

171) Bu ünlü belge (H 162 vd.) Schelesen'de kaleme alınmaya başlandı; ama ancak ayın ikinci yarısında Prag'da bitirilmiş olabilir. (krş. H 499 vd.)

172) Br 276'a göre Bay Stransky ile Bay Kopidlansky.

173) Kafka'nın ilerki yıllarda kendisiyle mektuplaştığı, tarımla ilgili konularda kendisine yol gösterdiği Minze Eisner (krş. Br 256 vd ve FK 370); 1921 güzünde Prag'a gelerek, Kafka'yı ziyaret etti (krş. Br 349 ve 353).

174) Belli ki, Josef David'in kızkardeşi Anni ve Bay Sveysik arasındaki izdivaçla ilgili bulunuyor.

175) Julie Wohryzek, daha büyük bir olasılıkla kızkardeşi; Kafka 24.XI.1919'da kendisine uzunca bir mektup yazdı.

176) Krş. not: 164.

177) Bir türlü iyileşmeyen akciğer rahatsızlığından dolayı nisan başında tedavi için Meran'a giden Kafka, 28 Hazirana kadar bu pansiyonda kaldı.

178) İlgili sözcükler, burada kuşkusuz mecazi anlamda kullanılmıştır.

179) Yaşamının son haftalarında Kierling Sanatoryumu'nda Kafka'ya doktor olarak yardım eden Robert Klopstock, Kafka'nın yapay yoldan beslenme zorunluğunun başgöstermesi üzerine sanatçının Prag'daki yakınlarına şöyle yazmıştı: «Söz konusu

önlemden dolayı öylesine umutsuzluğa kapıldı ki, dünyada anlatamam, ruhsal bakımdan güç bir durumdu kendisi için. Ama biliyorsunuz, onda zaten hepsi tek şeydir, organik bir nesne hemen ruhsal bir nesne gibi etki gösteriyor üzerinde yada bunun tersi oluyor.»

180) Prag'da yayınlanan haftalık siyonist dergi; en azından 1917'den beri dergiye abone olan Kafka, onun önce Meran'da (sonra da Matliary ve Berlin'deki) adreslerine yollatmıştır. 1919 Güzünden başlayarak dergiyi Kafka'nın dostu Felix Weltsch çıkarmaya başladı. Ayrıntılar için krş. H. Binder, **Franz Kafka und die Wochenschrift 'Selbstwehr'**; yazının çıktığı yer: Deutsche Viertel-jahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte 41 (1967), sayı 2, s. 283 vd.

181) Krş. not: 117.

182) Kafka'nın ilk nişanlısı.

183) 1862'de Miroslav Tyrş tarafından kurulan Sokol, ilk Çek jimnastik derneğiydi, 1860'da çalışmaya başlayan Alman Jimnastikçiler Derneği'ne karşıt bir kuruluştu. Ana amacı, beden eğitiminin yanı sıra ulusal bilincin geliştirilmesiydi. Kafka'nın sözlerine konu oluşturan Josef David, ilgili dernekte antrenörlük yapmaktan gurur duymaktaydı. Bunu izleyen bölümlerin anlaşılması için krş. KB 536 vd.

184) Felice Bauer, 1914 yılının 1 Mayısmda Prag'a gelerek ilk kez Kafka'yı ziyaret etti, 5 Mayısta Prag'dan ayrıldı. (Krş. F 570 ve 769). Felice Bauer'in nişanlısı Kafka'ya karşı ilerde başvurduğu başa kakmalar için krş. not: 29.

185) Krş. not: 47 ve 165.

186) Çek gazetecisi Milena Jesenská ile Kafka arasında kısa süre önce başlayan mektuplaşma, bu sinirliliğin nedenini oluşturuyor.

187) Cümlenin anlaşılması için krş. F 99 ve not: 198.

188) Yüzme mevsimi başlarken, Kafka kızkardeşi Ottla'dan, çocukluktan beri müdavimleri arasında bulunduğu sivil yüzme okulu için kendisine bir abonman kartı sağlamasını istemekte. (Krş. not: 119 ve M 201)

189) **Memoiren einer Sozialistin**; Lily Braum'm anıları, ilkin Münih'te ki Albert Langen Yayınevi'nde çıktı (iki cilt, 1909/11). Kitabı Felice'ye yollayan Kafka, 1916'da şöyle yazdı kendisine: «Anıları kısa zaman önce Max'a da armağan ettim, pek yakında Ottla için de yapacağım aynı şeyi, kitabı sağa sola arma-

ğan edeceğim. Bildiğim kadar, bu anılar, zaman bakımından bize hepsinden yakın, öte yandan alabildiğine nesnel, ayrıca alabildiğine diri ve canlı bir avuntu kaynağı oluşturuyor.» (F 695) Ayrıntılar için krş. F 638 ve H. Binder, **Franz Kafka und die Wochenschrift 'Selbstwehr'**; yazının çıktığı yer: Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur-wissenschaft und Geistesgeschichte 41 (1967), sayı: 2, S. 289 (Kafka kitabı Minze Eisner'e de armağan etmişti, krş. not: 172)

190) Çek Çiftçi Partisi'nin önde gelen günlük gazetesi. Seçkin okuyuculara seslenen edebiyat ağırlıklı sanat ve aktüalite sayfası dolayısıyla gazete aydın çevrelerde de okuyucu bulmaktaydı.

191) Max, tek perdelik **Die Höhe des Gefühls** (Duygunun Yüceliği) oyununun galasında bulunmak üzere Münih'e gitmişti.

192) Dr. Bedrich Odstrçil, Prag-Teknik Yüksekokulu Sosyal Sigorta kürsüsünde doçent. Müdür'le ilgili olarak Max Brod'a şöyle yazar Kafka: «Çok iyi yürekli, nazik biri, hele bana karşı o kadar yakınlık gösterdi ki. Elbet politik nedenlerin de rolü vardı bu tutumunda, çünkü böylelikle Almanlara karşı, kendilerinden birine alabildiğine iyi davrandığını söyleyebilirdi rahatlıkla, ama ne olursa olsun temelde bir Yahudiydi.» (Br 083)

193) Kafka, müdürün «adeta yaratıcı lisan gücüne hayranlık duyduğu ve konuşulan canlı Çekçe'yi sevmeyi kendisine borçlu olduğu» için (Br 308), Çekçe'yi daha bilen kızkardeşinden, dilekçesini gözden geçirip ortografik hataları (vurgular) düzeltmesini rica etmişti.

194) Dr. Trembl, büroda Kafka'nın oda arkadaşıydı. (Krş. G. Janoch, Gespräche mit Kafka. Afzeichmmgen und Erinnerungen [Kafka'yla Konuşmalar. Notlar ve anılar], genişletilmiş baskı, Frankfurt/M. 1968, s. 39 vd, 92 vd.)

195) Krş. M 69: «Yeni sofra arkadaşım dün ben suskun adamın vejeteryan yemeğiyle ilgili olarak dedi ki: Sanırım, zihni çalışmalar için mutlaka et yemek gerekiyor.»

196) Frantişek B.,. 1912'de kurulmuş aynı isimdeki yayınevinin sahibiydi; Yayınevi, yayınevine ait kitapevi gibi Prager Altstadt'ta (Na prikope 27) idi. Belki Kleinseite'de bir şubesi bulunuyordu. «Kmen» dergisi'ni bir Çek komünist yazarı olan Stanislav K. Neumann çıkarmaktaydı.

197) Franz Kafka, **Topiç**, çıktığı yer: Kmen dergisi 4, no: 6 (22.IV.1920, s. 61-72) Kafka'nın öykülerine gösterdiği ilgi, Mile-

na'nın Kafka'yı tanımasına neden olmuştu. (Krş. M 10, 21 vd. ve O. F. Bebler) (Çekçe'de FK Kafka yayınları) çıktığı yer: **Frühe tschechische Kafka Publikationen**, (Prag perspektifinden Franz Kafka) Franz Kafka aus Prager Sicht, Berlin 1966, s. 149 ff.

198) Baş ağrıları, Milena'yla mektuplaşmadan kaynaklanıyordu.

199) Ottla, 15 temmuz 1919'da David'le evlenmişti.

200) Ottla'nın «haksızlığı» için. Krş. KO 455.

201) Kafka'nın annesinin bir erkek kardeşi olan Alfred Löwy, Madrid'de Demiryolları müdürüydü; 7 temmuzda Prag'a geldi.

202) Karısının mektupları okuyabileceğinden korkarak şahsını ilgilendiren durumları ancak üstü kapalı açıkladığı Max Brod'a, aldığı mektupların kuşkusuz karısı tarafından kendisine okunması gereken kör dostu Oskar Baum konusunda şöyle yazar Kafka: «Zorunlu olarak herkese açık mektuplar yazmaya, ortada bir engel bulunmamasına karşın, ancak güçlükle karar verebiliyorum.» (Br 275)

203) Krş. not: 180.

204) Karl, Bohemya'ya giderek, Karlsbad'da ilkin Julie Wohryzek'le görüşecek, haziran ayında Franzensbad'da olacak, anne ve babasını ziyaret edecekti; ama sonra planından vazgeçerek, birkaç gün daha Meran'da kaldı (M 66), sonra Milena'yı görmek üzere Viyana'ya gitti.

205) Müdür'ün güzel konuşma yeteneği üzerine Max Brod'a şöyle yazar Kafka: «Müdür olduktan sonra güzel konuşma gücünü nerdeyse yitirdi; bürokratizm, ilgili gücün konuşmalarda kendini belli etmesine olanak vermiyor.

206) General: Krş. Br. 270 ve 274 vd.

207) Haziran'da Max Brod'a şöyle yazar Kafka: «Acaba Ottla'dan bir haberin var mı? Bana pek yazmıyor. Temmuz ortasında düğünü olacak.»

208) Bunu izleyen cümleler gibi, bir şapka salonu açan Julie Wohryzek'i ima. Krş. Br 276.

209) Elli'nin yakında doğan üçüncü çocuğu. Kafka, küçük kızın kendisini görünce nasıl korktuğunu, 1921 kasımında Robert Klopstock'a yolladığı mektupta küçük bir olayla anlatır. (Krş. Br 363).

210) Kafkanın anne ve babası 7 temmuzda Franzesbad'dan dönmüştü (Krş. M 91):

211) Kartpostal, Ottla ve kocasının balayı gezisi için gittikleri Eisen-Stein'a (Bohemya Ormanı) postalanmıştı.

212) Bu cümle, Kafka'nın annesinin elyazısıyla yazılmıştır

213) Milena'ya yazdığı mektuplardaki çeşitli açıklamalardan anlaşıldığına göre, Kafka'nın Milena'yla buluşmasının, 14 ve 15 Ağustos 1920'de Gmünd'de gerçekleşmiş olması gerekiyor.

Milena, Kartpostala eklediği notun altına ilkin imzasını atmış, ama sonradan silmiştir. Ama bu önlemi de yetersiz bulan Kafka (Milena evli bir kadındı), kartpostalı mektup olarak Prag'a yollamıştır. İçerik için ayrıca krş. FK 20.

214) Kafka, Matliary'ye bir saat uzaktaki Novy Smocovec'te Dr. von Szontagh'ın sanatoryumuna başvurarak, kendisini burada da muayeneden geçirtmişti.

215) Aralığın 2. haftasında özellikle Prag'da grevlere ve fabrika işgallerine yol açan işçi karışıklıkları nedeniyle sıkıyönetim ilan edilmişti.

216) Ottla, başlangıçta birkaç gün için Kafka'yla Matliary'ye gelmek istemişti. (Krş. Br 283)

217) Max Brod'a yazdığı mektuplarda Kafka'nın kendisini sert bir biçimde eleştirdiği Dr. Leopold Strelinger. Krş. Br 285 ve 305 vd.)

218) Bu yüzden, Kafka, mektubun ilk bölümünü beş giriş cümlesi dışında çizip karalamıştır.

219) 13.I.1921'de Max Brod'a şöyle yazar Kafka: «Hem benim (iş yerimden habersiz) kotardığım planlar, senin düşündüğünden çok daha bonkörce: marta kadar burada, mayısa kadar Smokovec'te, yaz boyu Grimmenstein'da, güzün ise —bilmiyorum... Annemle babamın, ayrıca şimdi senin ve nihayet benim hesabıma (çünkü o zaman seninle görüş birliği içinde bulunurduk), hemen daha başta neden Smokovec'e gitmediğime hayıflanıyorum; ama bir kez burada olduğuma göre, niçin kötü sonuçlanabilecek bir değiş tokuş rizikosunu üstleneyim? Daha dört hafta bile geçmemişken, yine kalkıp buradan, herkesin gereksindiğim şeyleri bana buyur etmek için içtenlikle çaba harcadığı böyle bir yerden çekip gideyim.»

(Br. 291 vd.)

220) Kafka'nın bulunduğu Hohe Tatra'da, daha çok Slovaklarla, Macar-Almanlar oturmaktaydı.

221) 27 Mart 1921'de doğan Ottla'nın küçük kızı Verá.

222) Josef'in sevecenlik dolu söyleniş şekli.

223) 1919'da kurulup, Masaryk'e yakın bir düşünce doğrultusundaki gazeteci Bedrich Hlavac tarafından çıkarılan Tribuna, liberal-ilerici eğilimli bir Çek-Yahudi gazetesiydi; çağdaş Alman edebiyatına özel bir ilgi gösteriyordu. David'in bu gazeteyi pek sevmemesi normaldi; doğal olarak David, uzun süre en büyük, okuyucu çevresi en geniş, etki gücü son derece büyük gazete olarak kalan **Noradni listy**'yi okumaktaydı; Noradni listy, 1918'den beri kendisinin de sempatizanları arasında bulunduğu Çekoslavakya Ulusal Demokrat Partisi'nin sözcülüğünü yapan bir gazeteydi.

224) İmadan yana zengin bu bölümün ayrıntıları için krş. KB 451 vd.

225) O zamanlar tocte se pardalove adında halk tarafından sevilen bir şarkı anlatılmakta. Şarkının ilk dörtlüğü şöyleydi:

Ey panterler, tepin hora
Ustalıklı yapın halka
Sevgiyle sıcak oynayın gülün
Çalsın müzik hayda!

Panter sözcüğüyle o zamanın bıçkın yarıyetmeleri ve kazanovaları anlatılmaktaydı.

226) Ottla, Goethe'nin birçok şiirini ezbere bilmekteydi.

227) Kafka'nın bir halası, krş. T 216.

228) G. Meyerbeer'in **Die Hugenotten** operasında, at üzerinde sarayma dönen Navarra Kraliçesi Margarethe, birbiriyle savaşan iki gruba rastlayınca, şu aryayı söyler: «Nasıl? Paris'te de mi huzur bulamayacak insan?»

229) Kafka 5 Haziranda Felix Weltsch'e (krş. Br 332) ve nisanda da Oskar Baum'a (Br. 320) bir mektup yollar; Oskar Baum'a yazdığı mektupta şöyle der: «Sevgili Oskar, demek beni unutmadın. **Ben kendim sana** yazmadığım için nerdeyse sana sitem edecektim.»

230) Kafka'nın Robert Klopstock'a yazdığı mektuplarda adı geçen Szinay'la belki de aynı kişi olan bu bayın, kendisine karşı «saygıyla... tıpkı bir anne» gibi davrandığını, Max Brod'a yazılmış bir mektubunda belirtir, Kafka. Yine dostuna yazdığı bir başka mektupta onu daha yakından tanıtır: «...yirmibeş yaşında, dişleri berbat, zayıf gözlerini çokluk kapalı tutar, midesi hep rahatsız, asabi biri, baştan aşağı Macar, Almanca'yı bizim burada öğrendi. Slovak demeye bin tanık ister —ama insanın canının içine sokacağı bir oğlan; Doğu Yahudilerinin gözüyle

insanı hayran bırakan bir genç. İroni, tedirginlik, kapris, güven duygusu, beri yandan yardım gereksinirlik, hepsi var kendisinde.» (Br 286)

231) Ayrıca, 1919 kasımında trenle Schelesen'e giderken (Julie Wohryzek'le evlenme girişimi az önce başarısızlıkla sonuçlanmıştır), dostu Max Brod'a, Knut Hamsun'un **Segen der Erde** (Yeryüzü Nimeti) romanında «hatta kısmen yazarın istemine karşın, nasıl tüm kötülüğün kadınlardan geldiğini» uzun boylu açıklamaya çalışır.» (FK 182)

232) Daha çok bilgi için krş. Br 293 vd. ve 314.

233) Max Brod'a yazılan bir mektup, bu konuda daha çok bilgiyi içermektedir: «...yeni bir sofra arkadaşı, yaşlıca bir bayan, iğrenç bir biçimde pudralar, parfümler sürünmüş, belki ağır hasta, ayrıca asabi mizaçlı, topluluk içinde boşboğazın biri... bugün, bana değil de bir başkasına karşı Venkov'un en sevdiği gazete olduğunu söyledi, sevmesinin özellikle nedeni de başyazıymış... Buna karşı sinsice uygulanacak yöntem, belki yaptığı açıklamaları dinlemek, ağzından dünyada geri almayacağı bir söz çıkana kadar beklemekti. Grimmenstein'la ilgili olarak dedi ki: ma to zid, ale vy-techne to vede, sanırım bu kadarı yeterli değildi.» (Br 297 vd.; **Venkov**, Çekoslovakya Çiftçi Partisi'nin sözcülüğünü yapan bir gazeteydi, Yahudiler aleyhinde bir politika izlemesiyle tanınmıştı, krş. Br 513 ve M 244; Çekçe cümlenin çevirisi şöyle: «Sahibi bir Yahudi, ama gazeteyi mükemmel yönetiyor.»)

234) Ölümüne kadar Kafka'nın kendisiyle dost kaldığı Robert Klopstock. 3 Şubatta Klopstock'la ilk karşılaşmasıyla ilgili olarak Max Brod'a şunları yazar: «21 yaşında bir tıp öğrencisi bulunuyor pansiyonda, Budapeşte'den bir Yahudi; çok hamarat, akıllı üstelik edebiyata meraklı, kaba saba dış görünümüne karşın Werfel'i andırıyor sanki, doğuştan doktorlarda görüldüğü gibi insansız yapamayan bir kimse, siyonizmin karşısında, İsa ve Dostoyevski'yi önder seçmiş kendisine —akşam saat dokuzu geçiyordu, ana pansiyondan kalkıp bizim buraya geldi, üzerimde (pek de gerekli sayılmayacak) bir kompres uyguladı.» (Br 302)

235) Arkadan gelen üç satırı, Kafka, okunamayacak gibi çizip karalamıştır.

236) İlk kez Vinzenz Priessnitz (1799-1851) tarafından uygulanan soğuk su kompresi.

237) Kafka'nın öğrencilik yıllarından beri düzenli okuduğu

Neue Rundschau gazetesi anlatılmakta. Krş. H. Binder, Kafka und «Die neue Rundschau»; çıktığı yer: Jahrbuch der Deutschen Schillergesellschaft 12 (1968), s. 94 vd.

238) Berlin'de bir kitapevi.

239) Leipzig'te Kurt Wolff Yayınevi'nden yollanan telif hakkı.

240) Krş. not: 221.

241) Krş. not: 173 ve Br 300 vd.

242) İki kartpostala yazılmış, ama kartpostallardan ikincisi kaybolmuştur. —Kuşkusuz Kafka'nın bulunduğu zamanlarda Hohe Tatra'nın bu bölümünde ne kayak yarışı yapılmış, ne de David entellektüel karakter taşıyıp spora pek önem vermeyen **Tribuna** gazetesinde söz konusu kayak yarışına ilişkin birşey okumuştu. Daha başka ayrıntılar için krş. KB 542 vd.

243) 1929 Temmuzunda gerçekleşen evlenme sonucu.

244) Anlaşılan Ottla, ağbeysine işinden ayrılarak, Filistin'e göçmesi önerisinde bulunmuştur.

245) Krş. Br 293 vd.

246) 19 Mart anlatılmakta, çünkü Kafka'nın iş yerinden kopuarabildiği üç aylık dinlenme izni bugün sona ermekteydi. (krş. 307 ve 308).

247) Ottla'nın durumu dolayısıyla Kafka kendi durumunu ne açıkça ona anlatmak, ne de kızkardeşinden gidip müdürle konuşmasını rica etmemişse de, 9 Mart tarihli mektubuna dayanarak, Ottla'nın gene de bu yolda bir girişimde bulunabileceğini tahmin etmişti (krş. Br 309). 11 Martta Max Brod'a bir mektup yazarak, izninin uzatılmasını müdürden sözlü olarak rica etmesini kesinlikle istedi kendisinden; çünkü eski iznin bitim tarihi 19 Marta kadar olan süre, formaliteye uyarak bir dilekçeyle iznin uzatılmasını istemesine yetecek gibi değildi. Ama Ottla'nın çabuk davranması, Brod'un büroya gitmesini gereksiz kılmıştı. Kala kala Kafka'ya, dilekçe ve raporu sonradan işyerine yollamak, ve iznin uzatılması isteğinin kabulünden dolayı müdüre teşekkür etmek kalmıştı, ki bunu da 3 Nisanda yazdığı bir mektupla yaptı.

248) Dr. Guhr'un sanatoryumunun bulunduğu yer 1100 m. yükseklikteydi (krş. Br 305 vd.); ama sonradan Kafka, ağustos sonuna kadar yine Matliary'de kaldı.

249) Kafka'nın Moravya'da, Triesch kentinde veteriner olarak çalışan pek çok sevdiği amcası Dr. Siegfried Löwy. Kafka,

dostu Max Brod'a bir mektubunda «bir köyde yaşayıp hafif bir işle uğraşmayı kendisi için en iyi yol olarak nitelemişti. (Br 306)

250) **Sassower sevgiyi nasıl tamdı?** başlığını taşıyan fıkra şöyle: «Rabbi Mosche dedi ki: Ben, insanları nasıl sevmek gerektiğini bir köylüden öğrendim. Köylü, başka köylülerle bir meyhanede oturmuş, içki içiyordu. Öbürleri gibi o da uzun bir süre susup konuşmadı, ama derken şarap dilini çözdü ve kendisine en yakın oturan arkadaşına sordu: 'Söyle bakayım, beni seviyor musun, sevmiyor musun?' Sorduğu kimse şöyle yanıtladı 'Seni çok seviyorum.' Ama köylü konuşmasına devam etti: 'Sen diyorsun ki, seni seviyorum, ama benim neyim eksik, bana ne gerekiyor, bildiğin yok hiç, oysa gerçekten sevseydin, bilirdin. Bunun üzerine, öbürsü bir cevap bulup veremedi. Soruyu soran köylü de yine susmuştu. Ama ben anlamıştım: İşte insanları sevmek bu dedim, onların gereksinmelerini hissedecek, dertlerine ortak olacaksın.» (M. Buber, Hundert chassidische Geschichten = Yüz Kassid Öyküsü, Berlin 1933, s. 41 vd.)

251) Lukas 2'deki Noel anlatısını ima. Max Brod'a açıkladığına göre, Kafka, Hohe Tatra'da (Yüksek Tatra) 18 Aralık 1920'de başlayarak kaldığı sırada sık sık İncil okudu. Krş. Br 315.)

252) Anlaşılan Müdür Ottla'ya, Kafka'nın Güney Afrika'ya gidip yerleşmesi önerisinde bulunmuştu (ayrıca krş. Br 315); güneydeki kuru iklimli ülkelerin birinde yaşamak, o zamanlar tüberküloza karşı savaşta başvurulacak ilaçlardan biri sayılmaktaydı.

253) Robert Klopstock.

254) Moldau ırmağında Prager Neustadt ile Karlin'in kuzeyinde bulunan bir ada. Sokaklarla, belki de kentin Moldau'ın karşısında, yukarılarda kalıp, işçilerin oturduğu Zizkov semti anlatılmak istenmekte; David'e yazdığı mektuplardan anlaşıldığına göre, Ottla zaman zaman gelip buraları gezmekteydi.

255) Prag'da Kafka ailesinin doktoru; Kafka, kendisine zaman zaman çok sert eleştiriler yöneltmişitr. (Krş. örneğin T 265, Br 306).

256) Triesch'te veterinerlik yapan Siegfried amca.

257) Kafka başlangıçta Meran'da değil, Bavyera'nın herhangi bir yerinde dinlenmeyi düşünmüş, ama 1920 yılının başında bunun için gerekli vizeyi alamamıştır. (Krş. Br 268)

258) Münih'te bakanlardan kurulu hükümetin 1919'da başına gelenleri ima. Örneğin 2 Mayıs 1919'da Gustav Landauer'in

katledilmesi konusunda Kafka eksiksiz bilgi sahibiydi. (Krş. Br 275)

259) Beş gün sonra yani 21 Martta Ottla'nın kızı Verá dünyaya geldi.

260) Kafka'nın dostu Felix Welsch'le evli bulunan Irma Weltsch'ın o zamanlar on aylık bir kızı vardı.

261) Nisan şakası olarak gazetenin aktüalite sayfasında çıkan yazı, Leceni tuberkulosy Einseinovym principem relativity? (Einstein'ın görecelik kuramına göre tüberkülozun tedavisi) başlığını taşıyordu. (Krş. KB 547 vd.)

262) Frau Galgon krş. Br 323.

263) Luca Signorelli'nin Orvieto'daki katedralde bulunan «Kıyamet Günü» adındaki freski anlatılıyor.

264) Kafka, on yaşındaki Felix'in Dresden dolayında Hellerau'daki bir yatılı okulda okutulmasını istemekteydi, krş. Elli'ye bu konuda yazılmış ayrıntılı mektuplar. (Br. 339 vd. Ayrıca krş. Br 354 ve 418)

265) Kafka, işyerinden yarı maaşla izninin uzatılmasını istemiş, ama işyeri böyle bir yola başvurmaya yanaşmamıştı.

266) Ottla o sırada anne ve babasının yanında kalıyordu; ama evdekiler, her yıl bu zamanda olduğu gibi Franzensbad'a kaplıcalara gitmişti.

267) Ottla, ağbeysine kendisiyle ve çocuklarla birlikte Taus'a gelip yaz tatilini orada hep beraber geçirmelerini önermişti.

268) Goethe'nin **Faust**'unu ima. **İthaf** şiirinde şöyle denir:

Uzatın elinizi buyrun insan yaşamınız
Herkes yaşar, çokları olmaz farkmda
İlginç karşınızda nereye el atsanız.

269) Kafka'nın annesinin erkek kardeşi, bir Fransızla evli olup Paris'te yaşamaktaydı.

270) David'in milliyetçiliğini (çocuklarının Yahudi gibi eğitilmesine asla katlanamayacak biriydi) ve dil konusundaki özleştirmeci tutumunu hedef alan bir nükte. Ayrıca krş. KB 545.

271) Anni ve Ella.

272) Resimde solda oturan adam; Kafka, daha sonraları Robert Klopstock'a yolladığı mektuplarda ikide bir onu sormuş, ne yapıp ettiğini öğrenmek istemiştir; 1923'te öldü. Kafka, Matliary'de tanıdığı iki neşeli insandan biri diye niteler kendisini (krş. Br 443 ve 517). Kitaptaki 91 nolu mektupta sözü geçen diş teknisyeniyle aynı kişi olabilir.

273) Taus yakınında bir köy.

274) Başlıca yapıtı olan **Babicka**'sını (Ninecik) Kafka'nın çok beğendiği zamanın sevilen Çek kadın sanatçısı; 1845'ten 1847'-ye kadar Taus'ta (=Domazlice) yaşadı.

275) Çekçe Pepa'nın sevecen şekli Pepicku'dan küçültme.

276) Kafka'nın 1920'de zarar ziyan tazmin servisinin müdürü olan amiri Jindrich Valenta anlatılmakta.

Mektup, Schelesen'e postalanmıştır.

277) 24 Eylül 1923'de Kafka Berlin'e gitti, temmuz ayında baltık denizi kıyısındaki Müritz'de tanıdığı Dora Dymant'la Berlin'de yeni bir yaşama başlamak istiyordu. Kendi durumunda böyle bir davranış, gözüne, «tarihin sayfaları Napolyon'un Rusya seferine kadar geriye doğru çevrildiği zaman ancak eşine rastlanabilecek bir çılgınlık» gibi göründü. (Br 447, ayrıca krş. M 269)

278) Josef David, kendi yaz tatilinin bitiminde yine Prag'a dönmüş, Ottla ise ekim ortasına kadar Schelesen'de kalmıştı.

279) Ella Prochaska.

280) Schelesen'den yaya 45 dakika uzakta bir köy.

281) 10 Mayıs 1923'de Ottla'nın ikinci kızı Helene doğmuştu.

282) Fena olmaz, hatta iyi bir şey olurdu.

283) Ağustos ortasından 21 eylüle kadar, Kafka, dinlenmek üzere Schelesen'de Ottla'nın yanında kaldı.

284) 15 Ekim 1923'de, Kafka, Miquelstrasse 8 nolu evden Grunewaldstrasse 13 nolu eve taşınmıştı.

285) Josef David İngiliz dostu ve futbol meraklısı biriydi.

286) Krş. Br 473 ve FK 176.

287) Anni David'in kocası.

288) 16.X.1923'de Max Brod'a şöyle yazar Kafka: «Bu son zamanda gece hayaletlerinin beni bulup ele geçirmeleri kuşkusuz daha kötü bir şey. Am bu da geriye dönüş için bir neden değil; söz konusu hayaletlerin kurbanı mı olacağım, orada olacağıma burada olurum daha iyi; ama iş henüz bu noktaya kadar varmış değil.» (Br 451, krş. M 720)

289) Ottla bu plana karşı çıkmış, düşüncesini değiştiren Kafka da, çok çok yıl sonunda Prag'a gitmeyi planlamıştır. Annesinin de, Kafka'yı ilgili plandan vazgeçirmede katkısı olmuştur.

290) Eşyalar, daha sonra kasımda Max Brod tarafından Kafka'ya götürülmüştür

291) Ottla'nın ikinci kızı.

292) Krş. 445, 447 ve 452. Robert Klopstock, yazı yarıyılından bu yana Prag'da tıp okumaktaydı.

294) Yazılışta yanlışlık yok.

295) Franz selam yolluyor, sağlığı yerinde.

296) Dora Daymant da, Kafka'nın bir ara «ağzı açık, şaşkın şaşkın, eşya taşıyan iki hamalın ardından merdivene kadar gittiğini anımsıyor.» (WB 226, not: 559, ayrıca krş. Br 242).

297) Havagazı giderinin yüksekliği nedeniyle evin sahibesiyle patırtı ettiğinden böyle bir gaz lambasının sağlanması zorunlu duruma gelmişti. Ayrıca, lambadan birşey pişirmede ve ısıtmada da yararlanılmaktaydı. (Krş. FK 176, Br 461).

298) Ottla 25 Kasımda Berlin'e geldi. (Br 466) Kafka 15 Kasım 1923'de Miquelstrasse no: 8'den Grunelvaldstrasse no: 13'e taşınmıştı.

299) Kasım ve aralık aylarında Kafka Yahudilik Bilimi Yüksek Okulu'ndaki (Hochschule für die Wissenschaft des Judentums) konferanslara ve kurslara devam etti.

300) 1923 temmuz ve ağustosunda Kafka'ya Müritz'e kadar eşlik eden, Elli Hermann'la çocukları ve daha sonra ailesini gelip oradan alan Karl Hermann. (Krş. Br 439).

301) Gerçekte Ottla'nın 31. doğum günü bir gün sonrasına rastlamaktaydı. Başka yerde de Kafka'nın tarihlerde kimi zaman yanılgıya düştüğü görülmektedir.

302) O zamanlar Prag'da Graben semtinde nefis ve leziz yiyeceklerin satıldığı dükkan.

303) Kesilmiş sütten yapılan bir çeşit peynir.

304) Hem de bunu Kafka ekim ayında gerçekleştirmek istiyordu (Krş. M 268); ama daha temmuz ayında değiştirdi kararını: «gerçekte Filistin'e değil de, manevi anlamda zimmetine hayli para geçiren bir veznedarın Amerika'ya gidişi olurdu bu; üstelik yolculuğun sizinle birlikte yapılması, olaydaki manevi suçluluk derecesini daha da arttırırdı.» (Br 437 vd.) Mektup, Kafka'nın sınıf arkadaşı Hugo Bergmann'ın karısı olup, Filistin'de yaşayan ve 1923 ilkbaharında Konferanslar vermek üzere Prag'a gelen Elsa Bergmann'a yazılmıştır. Kafka'nın Filistin'e gitmeye karar vermesinde önemli rol oynayan Bergmann, dostu Kafka'ya Kudüs'teki evinde kendisini misafir edebileceğini açıklamıştı. (Krş. Br 433).

305) Akciğer rahatsızlığının iyileşmesi umudu bulunmadığı

gerekçesiyle, Kafka, 1 Temmuz 1922'den geçerli olmak üzere emekliye ayrılmıştı.

306) Kafka, Vera için aldığı bir bebeği, kasım sonunda Berlin'den Prag'a dönen Ottla'ya hediye etmişti.

307) Yer darlığından, Dora Dymant, Ottla'ya yollayacağı selamları, Kafka'nın ona yazdığı mektubun son iki bölümü arasında kalan boş yere sıkıştırmıştı.

308) David, Prag'daki futbol kulübü Slavia taraftarıydı; daha çok orta sınıf halk tarafından tutulan kulüp, o zamanlar Hakoah'a karşı 4—2 gibi hayli başarılı bir sonuç elde etmişti.

409) David, pul koleksiyonu yapıyordu.

310) Dora Dymant; sondaki satırları da mektuba o eklemişti.

311) Çekoslavakya ile Avusturya arasında tren-sınır istasyon.

312) Dora Dymant'ın Kafka'nın anne ve babasına yolladığı bir kartpostalın adres bölümüne çiziktirilmiştir («Franz, kendisine bu kadar az yer bıraktığım için homurdanacaktır şimdi.») 1924 nisan ortasında Viyana'daki bir klinikte kesinlikle gırtlak tüberkülozu teşhisi konduktan sonra, Dora, ağır hasta Kafka'yı Dr. Hoffmann'ın Kierling yakınındaki sanatoryumuna yatırdı (krş. Br. 481 vd.). Kartın başlangıcından ve Dora'nın (15.IV.1924'-te Kafka'nın anne ve babasına yolladığı bir kartla ilgili olarak) yazdıklarından, kartpostalın, Kafka'nın Kierling'teki sanatoryuma yatmasından hemen sonra kaleme alındığı anlaşılıyor.

313) Kafka-biyografyası'na da mektubu alan Max Brod, Kafka'nın bu satırları ölümünden bir gün önce yazdığını ileri sürer (krş. FK 133 vd.). Ancak, Dora'nın kaleme aldığı 26 Mayıs tarihli karttan anlaşıldığına göre, Kafka bu satırlarla anne ve babasından 19 Mayıs pazartesi günü (daha tam bir kesinlikle bundan bir yada iki gün sonra) aldığı bir mektuba yanıt vermektedir; dolayısıyla, mektubun yaklaşık on dört gün önce, tahminen ayın 19'unda yazıldığını kabul etmek gerekiyor.

314) Kafka 17 Martta Berlin'den Prag'a döndü ve burada üç hafta anne ve babasının yanında kaldı.

315) Kafka'nın Prag'daki yakınlarına yolladığı bir mektupta Robert Klopstock şöyle yazar: «Franz bol bol yemek yiyor, gayet besleyici yemekler; örneğin şu sıra yemeklerde bira da içiyor (sık sık da şarap); biramın içine Dora, Fransız'ın haberi olmadan somatose katıyor, Franz biranın pek tat vermediğini farkediyor ilkin, ama yine de sonunda içiyor; hepsini Dora'ya borçlu

bunların, yemekleri hep ikinci bir işlemden geçiriyor Dora, içlerine yumurta vb. katıyor ve Franz hepsini yiyip bitirmeden arkasını bırakmıyor.»

316) Kafka, bu konuda Dora'ya daha çok açıklamalarda bulunmuştur; «Küçük bir oğlandım, yüzemiyordum henüz; kendisi de yüzemeyen babamla bazan yüzmesini bilmeyenler bölümüne giderdik. Sonra her birimizin elinde bir sucuk ve yarım litre bira, büfenin başında otururduk... Hani gözlerinin önünde iyi canlandırmalısın bunu, devcileyin bir adamla onun elinde tuttuğu küçük ve ürkek bir kemik çıkını. Örneğin daracık kabinde karanlıkta nasıl soyunurdum, sonra babam beni nasıl kabinden çekip dışarı çıkarırdı! Ben utanır sıkılırdım çünkü. Sonra da bana sözde nasıl yüzme dersi vermeye kalkardı vb. Ama arkadan içtiğimiz bira!» (FK 180)

317) Dora'nın Kafka'yla Bohemya'ya gitme planı konusunda, Klopstock, Kafka'nın anne ve babasına şöyle yazar: «Annesinin buraya gelmesi Franz için korkunç bir şey olur (her gördüğü her yeni insan kendisini öyle heyecanlandırıyor ki Sanırım, kliniksel bir olay olarak değil yalnız —çünkü her yeni insan, yaşamdan şimdi bahar gelmiş dışarlardan bir selam anlamını taşıyor), hatta bir felakete yol açabilirdi»; Kafka'nın sanatoryumdan alınıp Çekoslavakya'ya geri götürülmesi de yine berbat birşey olurdu kuşkusuz: «hiç bir bahane Franz'ın bakışlarının nüfuz edemeyeceği kadar saydamlıktan uzak olamazdı.»

318) Kafka şöyle yazar Max Brod'a: «Bir yol gırtlak tüberkülozu gerçeği benimsendi mi, durum katlanılabilir bir nitelik kazanacaktır.» (Br. 481)

319) Doktor olarak Kafka'nın bakımına katkıda bulunabilmek için, Robert Klopstock mayısın başında Kierling'e geldi.

320) Max Brod şöyle söyler: «Dora'nın bana anlattığına göre, Prof. Tschiassny boğazının durumunun eskisinden daha iyi olduğunu (artık son döneminde) kendisine söylediği zaman, Kafka sevincinden ağlamış, ikide bir profesörü kucaklamış, hiç bir zaman şimdiki kadar yaşamayı ve sağlığına kavuşmayı dilemediğini söylemiş.» (FK 182)

321) Dora Dymant'ın Kafka'nın anne ve babasına yolladığı bir kartta bulunan metin, yer darlığı dolayısıyla Kart'ın kanarlarına yazılmıştır. Dora Dymant'ın kaleme aldığı kartın birinci bölümü şöyle: «Geç kaldım biliyorum, ama yine de pazar günkü o güzelim kartınızı cevaplandıracağım. Sevinç ve kıvançla-

rın böylesine karşılıklı değiş tokuşu! Sizin kartınız ve Franz'ın mektubu. Keşke hep böyle olsa. Kartınız ekspres bir mektuptan az sevince boğmuş değil Franz'ı. İçindekileri okuya okuya nerdeyse ezberledi. Özellikle saygıdeğer ve sevgili babasıyla bir bardak bira içebilme olasılığını düşündükçe duyduğu gurur ve kıvanç, anlatılacak gibi değil. Bira, şarap, (su) ve diğer güzel nesneler konusunda sık sık yaptığımız salt söyleşilerden çok zaman adeta sarhoş oluyorum. Franz, içkiye düşkün birine dönüştü. Bira ve şarapsız pek yemek yediği yok. İşi aşırılığa vardırmıyor kuşkusuz. Haftada bir şişe Tokayer yada daha başka üstün kaliteli bir şarap içiyor. Üç cins şarap var elimizde, bunları şaraptan anlayan zevk sahibi kimseler gibi değiştire değiştire sofraya çıkarıyoruz.» Sözü geçen mektupla, Kafka'nın büyük bir olasılıkla anne ve babasına yazdığı 119 nolu mektup anlatılmaktadır. Dora'nın kartta yazdıklarının devamından ve Klopstock'un bir mektubundan anlaşıldığına göre, Kafka'nın anne ve babasının oğullarına yolladıkları ekspres mektup, Elli ailesinin yaptığı bir gezintiye ilişkin haberleri içermekteydi ve Kafka'nın eline bir olasılıkla 17 Mayısta geçmişti: «Kafka bunu işitir işitmez, gözleri tıpkı bir güneş gibi parlayarak dedi ki: 'O zaman bira da içmişlerdir'; ama bunu öylesine bir coşkuyla, sevinçten öylesine kendinden geçerek söylemişti ki, ilgili sözleri işiten bizler, gerçekten gezide içilen biradan çok biranın kendi tadını ağzımızda duyar gibi olmuştuk. Daha önce de birkez yazdığım gibi, her yemekte bira içmeden duramıyor şimdi; o kadar tadına vararak içiyor ki, o bira içerken insan kendisini seyretmeye doyamıyor. (Kafka'nın Prag'daki yakınlarına yazdığı 17.V.1924 tarihli mektup) Ayrıca krş. Br 488 («Neden bahçeli bir birahaneye gidip oturmadık hiç») ve Br. 491 («Bu mıymıntı içki içişimle, babamla sivil yüzme okulunun bahçeli birahanesine gidip kendisiyle bira içemem henüz»)

KRONOLOJİ

(Kafka'nın mektuplaştığı kişiler özellikle dikkate alınarak hazırlanmıştır).

1883 3 Temmuz: Franz Kafka, ticaretle uğraşan Hermann Kafka'yla (1852-1931), kızlık soyadı Löwy olan Karısı Julie'nin (1856-1934) en büyük çocukları olarak yaşama gözlerini açtı.

1889 16 Eylül: Fleischmark'ta (Et Pazarı) **Die Deutsche Knabenschule**'ye (Alman-Erkek İlkokulu) gitti. Çocukluğunda rol oynamış başlıca kişiler: Fransız mürebbi Bailly, kahya kadın Marie Werner, bir ahçı kadın ve öğretmen Moritz Beck.

22 Eylül: Kızkardeşlerinden en büyüğü Elli dünyaya geldi.

1890 25 Eylül: Ortanca kızkardeşi Valli doğdu.

1891 1 Eylül: Josef David dünyaya geldi.

1892 29 Ekim: Ottla doğdu.

1893 20 Eylül: Kafka, Kinsky-Palais'taki **Altstädter Deutsche Gymmasium**'a (Altstadt-Alman Lisesi) girdi. Sınıf öğretmeni: Emil Geschwind. Daha ilk lise yıllarında yazmaya başladı.

1896 13 Haziran: Bar-mizwah (Konfirmasyon).

1897 Rudolf Illowy ile arkadaş oldu.

1898 Hugo Bergmann ile ömür boyu süren, Ewald Felix Pribram ile üniversite günlerine, Oskar Pollak'la 1904 yılına kadar uzanan dostlukların kuruluşu. Sosyalizmden, Nietzsche'den ve Darwin'den etkilenme. Doğa tarihi hocası Adolf Gottwld'ın etkisi.

1900 Ferdinand Avenarius'un çıkardığı **Der Kunstwart**'ın 1904 yılına kadar süren etkisi.

1901 Temmuz: Olgunluk sınavı (Abitur).
Ağustos: Norderney ve Helgoland'da tatil.
Sonbahar: Prag'daki **Alman Universitesi**'ne (Deutsche Universität) girdi; iki hafta kimya, sonra hukuk derslerine devam etti, arada sanat tarihi derslerini izledi.

1902 İlkbahar: Agustos Saver'den germanistik okudu.
Yaz: Liboch ve Triesch'de tatil (Siegfried amca)
Ekim: Paul Kisch'le germanistik öğrenimi için Münih'e gitti. Kış yarıyılında Prag'da hukuk öğrenimi; Max Brod'la ilk karşılaşma.

1903 Temmuz Hukuk tarihi devlet smavı.

1904 Güz/Kış: **Bir Savaşın Tasviri** (Beschreibung eines Kampfes) üzerinde çalışma.

1905 Temmuz/Ağustos: Zuckmantel'deki (Şilezya) şifa yurdu, ilk sevgi.
Sonbahar/Kış: Oskar Baum, Max Brod ve Felix Weltsch'le düzenli buluşup konuşmaların başlaması.

1906 16 Mart: Doktora sınavı
Nisan-eylül: Annesinin üvey kardeşi Richard Löwy'nin Prag'daki avukatlık bürosunda çalışma.
13 Haziran: Devlet sınavı
18 Haziran: Hukuk doktoru Alfred Weber'in yanında doktorasını yaptı.
Ağustos: Dinlenmek üzere Zuckmantel'e gitti.
Ekim: 1907 eylülüne kadar ilkin sulh hukuk, daha sonra ceza mahkemesinde çalıştı.

1907 İlkbahar: **Hochzeitsbereitungen auf dem Lande** (Taşrada Düğün Hazırlıkları).
20 Haziran: Zeltnergasse no. 3'teki evden Niklasstrasse no. 36'ya taşınma.
Ağustos: Triesch'e gitti; Hedwig W. ile tanışma.
Ekim: Özel sigorta ortaklığı **Assicurazioni Generali**'ye yardımcı eleman olarak girdi.

1908 Şubat: Mayıs'a kadar Prag-Ticaret Akademisi'nde işçi sigortası kursu.
Mart: **Betrachtung** (Gözlem) **Hyperion**'da yayınlandı.
Temmuz sonu: Yarı tüzel Prag-İşçi-Kaza Sigortası'nda yardımcı memur olarak normal mesai saatlerinde (8 ile 14 arası) çalıştı.
Eylül: Tetschen'de, Cernosic'te ve Spitzberg'te (Bohemya Ormanı) tatil.

1909 24 Mayıs: Petersburg'tan gelmiş Rus İmparatorluk balesinin (Eugenie Eduardowa) bir gösterisine gitti. Günlük.
4 Eylül: Max ve Otto Brod'la tatil için Gardaseee kıyısındaki Riva'ya yolculuk.

11 Eylül Brescia'da düzenlenen uçuş toplantısında: **Die Aeroplane in Brescia** (Brescia'da Uçaklar).
Aralık: Kuzey Bohemya'ya iş gezisi.

1910 Franz Werfel'le daha yakından tanışma.
1 Mayıs: Sigortanın hukuk danışmanı oldu.
Ağustos: Saaz'da tatil.
8-17 Ekim Paris'e gezi.
3-9 Aralık: Berlin'e gezi (tiyatro gösterilerini izleme).
Aralık ortası: Elli, Karl Hermann'la evlendi.

1911 30 Ocak — yaklaşık 12 Şubat: Friedland'a iş gezisi; gezi günlüğü.
Şubat sonu: Kuzey Bohemya'ya iş gezisi.
Nisan â Warnsdorf'a iş gezisi (doğal tedavi uzman Schnitzer'le tanışma).
26 Ağustos — 13 Eylül: Max Brod'la Lugano'ya, Stresa'ya, Mailand'a ve Paris'e tatil gezisi. Gezinin hemen ardından, Kafka, Zürih çevresindeki Erlenbach doğal şifa yurdunda bir hafta daha kaldı.
Sonbahar Max Brod'la **Richard ve Samuel** üzerinde çalışma.
4 Ekim: Lemberg'ten gelerek 1912 başına kadar Prag'da kalan bir Doğu Yahudi tiyatro topluluğunun ilk kez bir gösterisini izledi. Oyuncu Jizchak Löwy ile dostluk.
15 Ekim Mağazada çalışan bütün personel, babasına işi bırakacağını bildirdi.
22 Ekim: Ottla ve Jizchak Löwy ile uzun süren bir gezinti.
Kasım sonu: Kafka, kızkardeşi Ottla'ya Mörike'nin özyaşamöyküsünü okudu.
Aralık: Karl Sauffer-Bern'i ve Goethe'nin **Dichtung und Wahrheit'ı** (Şiir ve Gerçek) okudu.
8 Aralık: Elli'nin oğlu Felix dünyaya geldi.
14 Aralık: Hermann Kafka, ailenin mülkiyetindeki asbest fabrikasıyla yeteri kadar ilgilenmediği için, oğlu Kafka'ya suçlamalar yöneltti. Kafka, öğle sonraları boş kaldıkça fabrikaya göz kulak olacağına söz verdi.
21 Aralık: Werfel, dostlardan oluşan bir topluluk önünde şiirler okudu.

1912 Kış: Der Verschollene'nin (Kayıp) ilk verziyonu yazıldı.
18 Şubat: Kafka'nın organize edip bir konuşmayla açtığı J. Löwy'nin okuma (resitasyon) gecesi.

6 Mart: Hermann Kafka'nın asbest fabrikasıyla ilgili olarak oğluna yönelttiği suçlamalar; Kafka'da intihar düşünceleri. İleriki haftalar yine zaman zaman fabrikada çalışma.
3 Nisan: Kafka, **Hamlet** oyununu görmeye giden Ottla'yı tiyatrodan gidip alır.
26 Mayıs: Max Brod ve Felix Weltsch ile Panktot Yortusu gezisi
1 Haziran: Kafka, Çek anarşisti Frantisek Soukup'un «Amerika ve memurları» üstüne verdiği projeksiyonlu konferansı izler; konferans, **der Verschollene**'nin yazılmasında olumlu bir uyarı oluşturur.

28 Haziran — 7 Temmuz: Max Brod'la Weimar'a tatil gezisi.

8—29 Temmuz: Harz'ta Stapelburg dolayındaki **Just'a Jungborn-Doğal Tedavi Yurdu**'nda kaldı. Ağustosun ilk yarısı: Betrachtung (=Gözlem) cildi baskıya hazır duruma getirildi.

9 Ağustos: Kafka, Ottla'ya Grillparzer'in **Der arme Spielman** (Zavallı Çalgıcı) öyküsünü okur.
13 Ağustos: Prag'da Max Brod'un anne ve babasının evinde Felice Bauer'le ilk karşılaşma.
15 Ağustos: Ottla, Kafka'nın önünde Goethe'den şiirler okur
24 Ağustos: Werfel, **Cafe Arco'da** kendi şiirlerini okur
15 Eylül: Valli, Josef Pollak'la nişanlanır.
20 Eylül: Kafka, Felece Bauer'e ilk mektubu yazar.
22—23 Eylül: **Der Verschollene** (Kayıp) üzerinde çalışma (İkinci Verziyon)
28 Eylül: Kafka, yazdığı mektuba Felice'den yanıt alır
7 Ekim: Asbest fabrikası dolayısıyla aile içinde tartışma. Ottla, Kafka'ya karşı anne ve babasının tarafını tutar; Kafka'da intihar düşünceleri.
8 Kasım Elli'nin kızı Gerti doğar.
17 Kasım: die **Verwandlung** (Değişim) üzerinde çalışmaya başlanır.

25—26 Kasım: Kratzau'a iş gezisi.
4 Aralık: Prag-Herder-Derneği'nin düzenlediği yazarlar gecesinde, Kafka, **Das Urteil** (Yargı) öyküsünü okur.
6—7 Aralık: **Die Verwandlung** (Değişim) bitirilir.
9 Aralık : Leitmeritz'e iş gezisi:
15 Aralık: Max Brod, Elsa Taussig'le nişanlanır.

1913 11 Ocak: Valli'nin düğünü.
18 Ocak: Kafka, Prag'da konuk topluluk olarak bulunan Rus İmparatorluk Balesi'nin bir gösterisini izler. Martin Buber'le karşılaşma.
24 Ocak: Kafka **Der Verschollene** üzerindeki çalışmasına ara verir.
1 Şubat: Werfel, Kafka ve Brod'a yeni şiirlerini okur.
3 Şubat: Kafka, Ottla'yla Leitmeritz'e gider; akşamleyin evlenmesini kutlayan Max Brod'da.
9 Şubat: Kafka, kızkardeşleriyle kent dışındaki akrabalarını ziyaret eder. Akşamleyin Ottla'ya **der Heizer**'i (Ateşçi) okur.
Şubat/Mart: Ottla'yla arasında geçici bir yabancılaşma.
1 Mart: Sekreterliğe yükselir, gerektiğinde müdür'e vekalet eder.
23—24 Mart: Felice'yle Berlin'de buluşma. Albert Ehrenstein.
25 Mart: Leipzig üzerinden Prag'a dönüş. Leipzig'te Fransız Werfel'e ve J. Löwy'ye rastlama.
27 Mart: Aussig'e iş gezisi.
7 Nisan: Prag dolayındaki Troja'da bahçe işlerinde çalışmaya başlar.
22 Nisan: Aussig'e iş gezisi.
11—12 Mayıs: Felice'yle görüşmek üzere Berlin'e yolculuk.
Mayıs sonu: Josef David, birkaç aylığına İngiltere'ye gider.
2 Haziran: J. Löwy'nin Prag'da okuma (resitasyon) gecesi.
7 Haziran: Ottla hasta, Kafka'nın anne ve babası ise banyo kürü için Franzensbad'dadır; Kafka, mağazayla ilgilenmek zorunda kalır.
10—16 Haziran: Kafka, mektupla Felice'ye evlenme önerisinde bulunur.
22 Haziran: Franz Werfel'le görüşme.
28 Haziran: Prag'da yaşayan doktor ve yazar Ernst Weiss'la ilk karşılaşma.
6 Temmuz: Küçük kızkardeşi Ottla ve anne-babasıyla, büyük kızkardeşlerinin Radęsowitz'deki yazlıklarında.
13 Temmuz: Radesowitz'e gezi.
23 Temmuz: Felix Weltsch'le Roztok'ta.
28 Ağustos: Felice'nin babasına mektup.
6—13 Eylül: Müdür Marschner'le Viyana'ya giderek, **Uluslararası Kazaları Önleme ve Kazaya Uğrayanları Kurtarma**

Kongresi'ne katılır; **XI. Siyonist Kongresi**'ni izler; Albert Ehrenstein, Lise Welsch, Felix Stössinger ve Ernst Weiss'la buluşma.

14 Eylül Trieste üzerinden Venedig'e yolculuk.

15—21 Eylül: Venedig, Verona ve Garda Gölü kıyısında Desenzano.

22 Eylül — 13 Ekim: Dr. v. Hartungen'in Riva'daki sanatoryumunda, İsviçreli G.W.'ye gönlünü kaptırır.

Kasım : Kafka ailesi, **Altstädter Ring** no. 6'daki **Oppeltsche Haus**'a taşınır.

1 Kasım: Felice'nin dostu Grete Bloch'la tanışma.

Kasım başı: Albert Ehrenstein, Prag'a gelerek Kafka'yı ziyaret eder.

8—9 Kasım: Kafka Berlin'de Felice'nin yanında.

11 Aralık : Kafka, **Toynbeehalle**'de bir topluluk önünde Kleist'in **Michael Kohlhaas**'ından parçalar okur.

Aralık ortası: Erns Weiss, çalıştığı firmaya giderek Felice'yi bulur ve Kafka adına kendisinden uzun süre susmasının nedenini açıklamasını rica eder.

Aralık sonu: Ernst Weiss, Prag'da Kafka'yla beraber.

15 Şubat: Ottla ağbeysine, kendisinin de üye bulunduğu **Yahudi Kadınlar ve Kızlar Klup**'ündeki bir geceden bahseder.

Şubat sonu Robert Musil, Kafka'ya **Neue Rundschau** gazetesini birlikte çıkarmalarını önerir.

28 Şubat — 1 Mart: Berlin'de Felice'yle buluşma. Martin Buber'i ziyaret.

Mart sonu: Kafka, Felice'nin kendisiyle evlenmek istememesi durumunda, Berlin'de gazetecilik yapmaya karar verir.

12—13 Nisan: Berlin'de Felice'yle resmi olmayan nişanlanma.

1 Mayıs: Felice Prag'a gelir; birlikte ev arama.

26 Mayıs: Kafka'nın annesi ve kızkardeşi Ottla Berlin'e gider.

30 Mayıs: Kafka, 1 temmuz'da, Felice'yle resmen nişanlanmak için babasıyla beraber Berlin'e gider.

Haziran: Ottla, bir körler yurdundaki işlere yardım eder. Josef David, **Prager Städtische Sparkasse**'de (Prag-Tasarruf Sandığı) çalışmaya başlar.

Haziran ortası: Ernst Weiss, Prag'a gelir.
24 Haziran: «Ottla'yla nasıl da çileden çıkıp, insanlar arası ilişkilere veriştirdik.» (T 404)
27—29 Haziran: Leipzig yakınında Hellerau'a gezi.
Temmuz başı: Ottla'yla kızkardeşleri Radesowitz'de yazlıkta.
2 Temmuz: Kafka, Felice'yle görüşmek için 11 ve 12 temmuz da Berlin'e gitmeye karar verir.
12 Temmuz: Berlin'de Askanischer Hof otelinde Felice'yle görüşme; görüşmede Grete Bloch, Erna Bauer ve Ernst Weiss da vardır; nişanın bozulmasına karar verilir.
13—26 Temmuz: İzin; ilkin Lübeck ve Travemünde'ye, daha sonra Ernst Weiss ve Rahel Sansara ile Danimarka sınırları içindeki Marielyst'e yolculuk.
Ağustos başı: Kafka'nın askere alınması geriye bırakıldı. «Çok önemli bazı nedenler gönüllü yazılmaktan alıkoyuyor beni biraz da beni her yerde engelleyen o şey.» (F 633)
3 Ağustos: Kızkardeşi dinlenmek üzere Bohemya Brod'unda kaynanası ve kaynatasının yanına gittiğinden, Kafka ilk kez kızkardeşi Valli'nin Bilegasse'deki evinde kalır. Josef Pollak ve Karl Hermann, temmuz sonunda askere alınmıştır.
Ağustos :Prozess (dava) üzerinde çalışma.
Eylül: Elli'nin, Nerudagasse'deki evinde tek başına kalır; savaş sırasında en büyük kızkardeşi çocuklarıyla anne ve babasının yanına taşınmış, Kafka evdeki odasını kendileri için boşaltmıştır.
5—18 Ekim: Dava üzerindeki çalışmalarını hızlandırmak üzere işyerinden izin almıştır; bu arada der Verschollene romanının bir bölümü olan Oklahoma Doğa Tiyatrosu ve In der Strafkolonie (Ceza Sömürgesi) öyküsü bitirilir.
25 Ekim: Kafka, Grete Bloch'tan bir yazı alır; Grete Bloch, Felice'nin Kafka'ya bir mektup yollayacağını haber verir.
27 Ekim: Kafka, Felice'den bir mektup alır; Felice, Kafka'dan davranışının nedenini açıklamasını rica eder.
Ekim sonu / Kasım başı: Kafka mektubu yanıtlandırır.
18 Aralık: Dorfschullehrer (Köy Okulu Öğretmeni) üzerinde çalışmaya koyulur.
Max Brod'la Kuttenberg'te Noel'i kutlar.
1915 Ocak başı: Max Brod'un kendilerine öğretmenlik yaptığı liçya'dan kaçmış Doğu Yahudileriyle ilişki kurar; bunu iz-

leyen aylarda Lemberg'li Fanny Reiss'la arkadaş olur.
6 Ocak: **Dorfschullehrer** üzerindeki çalışmalara ara verir.
20 Ocak: **Dava** üzerindeki çalışmalar yarıda kesilir.
23—24 Ocak: Bodenbach'ta Felice'yle buluşma.
8 Şubat: **Blumfeld, ein älterer Junggeselle**'yi (Blumfeld Yaşlıca Bir Bekar'ı yazmaya başlar.)
10 Şubat: **Bilekgasse**'de bir oda tutar.
1 Mart: Langengasse'deki **Zum goldenen Hecht** otelinde bir oda kiralar.
14 Mart: Ottla ve Josef David'le, kızkardeşiyle kendisinin en sevdiği yer olan Chotek Parkı'na gider. David, aynı ay içinde askere alınır.
14 Nisan: Kafka, Max Brod'un Galiçya'dan kaçanlar Okulunda verdiği derslerin birinde bulunur.
Nisan sonu: Elli'yle Macar-Karpatlar bölgesine giderek, kızkardeşinin asker kocasını ziyaret eder
2 Mayıs: Ottla'yla Dobrichowitz'e gider.
9 Mayıs: Ottla ve Fanny Reiss'la Dobrichowitz'te.
23—24 Mayıs: Felice ve Grete Bloch'la Bohemya İsviçresi'nde,
Haziran: Felice'yle Karlsbad'da.
20—23 Temmuz: Rumburg dolayındaki (Kuzey Bohemya) Frankenstein Sanatoryumu'nda.
14 Etlül: Kafka, Max Brod'la mucizeler gösterebilen bir rabbi'yi ziyaret eder.
Ekim: Carl Sternheim, Fontane-Armağanı'nı kazanır; ama Franz Blei'ın önerisi üzerine armağan için öngörülen para ödülü Kafka'ya iletilir. **Verwandlung** (Değişim), René Schickele tarafından çıkarılan Weisse Blätter'in (Beyaz Yapraklar) 10. kitabı olarak yayınlanır.
1916 8—10 Nisan: Ottla'yla Karlsbad'da.
14 Nisan: Robert Musil, Prag'a gelerek Kafka'yı ziyaret eder.
Nisan ortası: Mevrasteniden rahatsız olan Kafka, bir sinir doktoruna başvurur.
9 Mayıs: Kafka işinden ayrılmak ister, ama başvurusu geri çevrilir.
10—14 Mayıs: Karlsbad ve Marienbad'a iş gezisi.
28 Mayıs: Ottla, Karlstein Kalesi'nde.
1 Haziran: Kafka ve Ottla, Dolni Sarka'ya bir gezi düzenlerler.

3—4 Haziran: Ottla, Kolin ve Elbeteinitz'e gider.
yaklaşık 20—21 Haziran: Herman Kafka, kür için Franzensbad'a gider.
29 Haziran: Ottla, Kafka'yla Schopenhauer'i okur.
Temmuz başı: Ottla Eisenstein'da (Bohemya Ormanı) iznini geçirir.
3 Temmuz: Kafka, Marienbad'a dinlenmeye gider; burada Felice'yle **Schloss Balmoral** otelinde kalır.
12 Temmuz: Julie Kafka ve Valli, Franzensbad'a giderler; Hermann Kafka Franzensbad'dan döner.
13 Temmuz: Kafka ve Felice, Franzensbad'a giderek Julie Kafka'yı ziyaret ederler. Felice, Berlin'e döner.
17 Temmuz: Ottla, mağazada babasına yardım için Prag'a döner.
24 Temmuz: Kafka, Marienbad'dan Prag'a döner.
Temmuz sonu: Kafka'ya, Leipzig'teki Kurt Wolff Yayınevi'nden lektörlük önerilir.
Ağustos: Ottla, mağazanın yönetimini üstlenir.
7 Ağustos: Annesiyle Valli, Franzensbad'dan dönerler.
13 Ağustos: Ottla, Kafka'nın klavuzluğundan Rudolf Kassner çevirisinden Platon'un Symposion'unu (Şölen) okur.
18 Ağustos: Doktor Mühlstein'a gidip görünür.
Eylül: Josef David, eski yerinden alınarak doğu cephesine verilir.
3 Eylül: Ottla'yla sivil yüzme okulunda; daha sonra birlikte geziye çıkarlar.
8 Eylül: Ottla'ya, Platon'un **Şölen**'inden parçalar okur.
10 Eylül: Ottla'ya N.N. Strachoff'un **Dostoyevski'nin Edebi Yazılara Giriş**'ini okur.
17 Eylül: Ottla'ya yine Strachoff'u okur.
20 Eylül: Ağbeysinin salık vermesi üzerine, Ottla, Hamsun'un Rosa'sını ve Foerster'in **Jugendlehre**'sini (pedagoji) okumaya koyulur.
22 Ekim: Kafka, kızkardeşi Ottla'yla onun taşradaki eski bir öğretmenini ziyaret eder.
5 Kasım: Kafka ve Ottla, Elbeteinitz'de.
10 Kasım: Kafka Münih'e gider ve Galeri Goltz'ta **Ceza Sömürgesi**'ni okur; Gottfried Kölwel, Max Pulver ve Eugen Mondt'la tanışma.
Ottla, mağazadan ayrılmak ve tarımcılık eğitimi yapmak isteğini babasına açar.

11 Aralık: Felice'yle Münih'te.
12 Kasım: Kafka, Prag'a döner.
26 Kasım: Bugünden başlamak üzere, kızkardeşi Ottla'nın kiralayıp düzenlediği Alşimistler Sokağı'ndaki evceğizde çalışmaya başlar; nisan sonuna kadar burada, sonradan Köy Hekimi (Landarzt) cildinde toplanan öyküler yazılır

1917 24 Şubat: Ottla, Otterbach-Schärding'teki Kızlar için Tarım Okulu'na başvurur, 1917/18 yılı için asil öğrenci olarak ön kaydı yapılır.

1 Mart: Kafka'nın kızkardeşlerinin bir tanıdığı olan Ruzenka'nın planı; planda Ottla'nın bir çiftlikte çalışması öngörülür.

8 Mart: Ottla, Otterbach'a gitmeye karar verir ve bunu izleyen günlerde ne yapıp yapıp babasından artık mağazadan ayrılma iznini koparır.
Nisan ortası: Ottla, Zürau'a gider.
27 Mayıs: Hermann Kafka, banyo kürü için Franzensbad'a gider.

Haziran başı: Julie Kafka ve Valli, Franzensbad'a giderler Elli'nin mağazada çalışması nedeniyle, Ottla'nın Zürau'da kalmasına izin verilir.

İlkyaz: Kafka, İbranice öğrenmeye başlar.
Temmuz başı: Kafka, Prag'dan gelen Felice'yle ikinci kez nişanlanır; birlikte geziye çıkarak, Budapeşte üzerinden Felice'nin Arad'daki kızkardeşine giderler. Sonra Kafka tek başına Viyana üzerinden Prag'a döner. Otto Gross, Anton Kuh ve Rudolf Fuchs'la buluşma.
22 Temmuz: Ottla'nın arkadaşı Irma iznini geçirmek üzere Zürau'a gelir.

23 Temmuz: Otto Gross'un bir dergi çıkarmaları konusundaki planı, Kafka'yı heyecan ve coşkunluğa sürükler.
5 Ağustos: Kafka Oskar Baum'la Radesowitz'te.
12—13 Ağustos: Kafka'nın ağzından geceleyin kan gelir.
13 Ağustos: Dr. Mühlstein'a başvurulur.
13—14 Ağustos: Ağızdan yeniden kan gelme.
14 Ağustos: Yine Dr. Mühlstein'a başvurulur.
24 Ağustos: Hastalık üzerinde Max Brod'la konuşma.
28 Ağustos: Dr. Mühlstein'a başvurulur.
36 Ağustos: Kafka, Schönborn-Palais ile Alchimistengasse'deki evleri boşaltır.

1 Eylül: Kafka, baba evindeki (Altstädter Ring 6) Ottla'nın odasına taşınır.
3 Eylül: Birkez daha Dr. Mühlstein'a gidilir; Dr. Mühlstein, çektiği röntgen filminde bir apeks katarı saptar.
4 Eylül: Max Brod'un ısrarı üzerine Profesör Dr. Friedel Pick'e başvurulur; Prof. Dr. Pick, Dr. Mühlstein'ın tanışını doğrular.
7 Eylül: İşçi-Kaza Sigortası, dinlenip kendini toparlaması için Kafka'yı üç ay gibi bir süre izinli sayar.
12 Eylül: Kafka, Zürau'daki kızkardeşi Ottla'nın yanına gider.
21 Eylül: Zürau'a gelen Felice, akşamleyin Ottla'yla Prag'a döner.
24 Eylül: Ottla, Zürau'a döner.
30 Eylül: Julie Kafka, çocuklarını ziyaret etmek üzere Zürau'a gider.
19—23 Ekim: Ottla Prag'da. Babasıyla arasında olumlu geçen konuşma.
27 Ekim-yaklaşık 1 Aralık: Kafka, Prag'da diş doktoruna, Prof. Pick'e ve işyerine uğrar; işyerinde, Kafka'ya yakın zamanda yeniden çalışmaya başlaması gerektiği bildirilir. Max Brod'la konuşma.
Aralık başı: Kafka'yı, bürodan bir arkadaşıyla hanım sekreteri ziyaret eder.
8—11 Aralık: Ottla'nın arkadaşı Irma Zürau'da.
22 Aralık: Ottla Prag'a gider ve babasına Kafka'nın o zamana kadar aileden gizli tutulmuş hastalığını açıklar.
23 Aralık: Ottla, kardeşinin talimatı üzerine sigortaya uğrar. Küçük bir köylü olarak bundan böyle taşrada yaşamak isteyen Kafka, kendisini emekliye ayırmaları için işyerine başvurur, ama başvurusu yine geri çevrilir.
25 Kasım: Ottla, Zürau'a döner.
27 Kasım: Ottla, Kafka'nın tavsiyesi üzerine Tolstoy'un **Yeniden Diriliş**'ini okur.
22 Aralık: Kafka, Felice'yle buluşmak üzere Prag'a gider.
25 Aralık: Kafka, Felice'yle birlikte Max Brod'u ve eşini ziyaret eder.
Felice'yle nişanın bozulması. Dışardan Kafka'nın hastalığına Felice'yle ayrılmalarının nedeni olarak bakılır.
26 Aralık: Öğleden önce Max Brod'da. Tolstoy'un **Yeniden Diriliş**'i üstüne söyleşi. Öğleden sonra Brod, Baum, Weltsch

ve bunların eşleri, ayrıca Felice'yle **Schipkapass**'a gezi.
27 Aralık: Kafka, Felice'yi istasyona götürüp yolcu eder Dr. Mühlstein'ı ziyaret.
28 Aralık: Askerlikten bağışık kılınma tarihi 1 Ocak olarak saptandığı için, Kafka işyerine döner.

1918 1 Ocak: Kafka, işyerine başvurarak, kendisini emekliye ayırmalarını ister. ama yalnız dinlenme izni uzatılır.
Yaklaşık 6 Ocak: Kafka kör dostu Oskar Baum'la Zürau'a gider.
12 Ocak: Kierkegaard'ın **Entweder-Oder**'ini (ya-ya) okumaya başlar.
13 Ocak: Oskar Baum, Ottla'nın eşliğinde Prag'a döner
Yaklaşık 26/28 Ocak: Ottla Prag'da.
Şubat sonu/Mart başı: Kafka Prag'da iş yerinde; askerlik hizmeti dolayısıyla burada bulunması gerekmektedir.
17 Şubat: Ottlo, Tostoy'un **Kroyçer Sonatı**'nı okur.
26 Şubat: Ottla, Zürau'dan ayrılmak ya da Zürau'da kalıp, tarımdan en iyi anlayan bir çiftçinin yanında tarımcılık öğrenmek ister.
Şubat sonu/Mart başı: Kafka, Kierkegaard'ın **Wiederholung**'unu (Yineleme) okur.
Mart sonu: Kafka, Ottla'nın bir yıl önce düzenlediği bahçede çalışmaya başlar.
18 Nisan: Prag'a yaptığı bir yolculuktan dönen Ottla, ağbeysine iznin daha fazla uzatılmasına yanaşılmadığı haberini getirir.
25 Nisan: Ottla, birkaç günden beri Tolstoy'un **Bir Malikane Sahibinin Sabahı** adlı yapıtını okumaktadır.
29 Nisan: Kafka, Josef David'in Ottla'ya konuk gelen kızkardeşi Ella'yla tanışır. O çevrenin Ottla'yla hayranlık beslediklerı en iyi çiftçisi Riedl ailesine veda eder.
30 Nisan: Kafka, Prag'a döner ve 2 mayısta sigortadaki işine yeniden başlar.
Mayıs: Ottla, bir bahçecilik okuluna gitmeyi değil, bir bahçecinin yanında bahçecilik öğrenmeyi ister.
Yaz: Prag yakınında Troja'da bahçecilik çalışmaları.
Temmuz: Kafka'nın annesi Franzensbad'da.
Ağustos/Eylül: Kafka, çeşitli ev idaresi ve tarımcılık okullarına yazılar yazar. Kızkardeşine yta Tetschen-Libwerda'daki tarımcılık akademisine ya da Friedland'daki **Tarımcılık Okulu**'na yazılmasını öğütler.

Eylülün 2. haftası: Kafka dinlenmek üzere Turnau'a gider. Bahçede çalışmalar. İbranice öğrenimi. Ottla, Prag'da babasıyla ilerde kendisi için söz konusu olacak meslek sorununu görüşür.

Ekim: Ottla, kesin olarak Zürau'dan Prag'a döner. Tynice'ye gezi.

14 Ekim: Kafka, bu tarihte bütün Avrupa'yı kasıp kavuran İspanyol gribine yakalanır ve çok nazik günler yaşar.

2 Ekim: Ottla, Friedland'da Kış Tarım Okulu'nun öğrencisi olarak, tarım alanında bilgi ve görgüsünü artırmaya çalışır Kasım ortası: Julie Kafka, ev hekimi Dr. Kral'a, Kafka'nın Schelesen'de dinlenmesi önerisinde bulunur.

19 Kasım: Kafka, yeniden işe başlar.

23 Kasım: Askerlikten terhisinden sonra Prager Städtische Sparkasse'de (Prag-Tasarruf Sandığı) yine bir görev alan Josef David, resmen ilk kez Kafka'nın anne ve babasını ziyaret eder.

30 Kasım: Julie Kafka, oğlunu Schelesen'e götürerek, Stüdl pansiyonuna yerleştirir.

2 Aralık: Ottla, Friedland yakınındaki Ringenheim'dan Altdeutsche Bierstube'ye taşınır, çünkü taşrada oturmaktan çok hoşlanmaktadır.

9 Aralık: Ottla, Kafka'nın etkisiyle Danimarkalı J. P. Müller'in sistemine göre beden eğitimi çalışmalarına koyulur.

21 Aralık: Josef David, yeniden Kafka ailesini ziyaret eder.

21 Aralık: Ottla, Prag'a döner.

Noel: Kafka Prag'da.

1919 Aralık sonu: Ottla'yla ailesi arasında büyük bir anlaşmazlık çıkar; Ottla'nın babasının, kızının Josef David'le yaşamını birleştirmesine karşı birtakım itirazları vardır: Birkez David, kendi sosyal mevkilerine uygun biri değildir, yoksuldur çok, ayrıca Hıristiyan olarak da o kadar hoş karşılanacak bir kimse sayılmaz.

6 Ocak: Ottla, tarım okulunda öğrenimini sürdürmek üzere Friedland'a döner.

Ocak ortası: Josef David mahkemede çalışır. Bu arada, hukuk doktorası yaparak öğrenimini tamamlar.

22 Ocak: Kafka, dinlenmek üzere yeniden Schelesen'e gider. Burada Prag'lı bir ayakkabıcının ve Yahudi cemaatinin işlerini gören bir adamın kızı Julie Wohryzek'le tanışır.

23 Ocak: Ottla daha güzel bir yere, yoğun biçimde çalış-

masına olanak veren bir başka odaya taşınır.
12 Şubat: Ottla, gizlice Josef David'le buluştuğu Turnau'-dan döner.
25 Şubat-Mart: Ottla Prag'da. Tarımla ilgili bir işte çalışma olanaklarını annesiyle görüşür.
Mart: Ottla gerekli sınavları verir.
Mart sonu: Ottla'yla Kafka Prag'a döner.
İlkbahar/Yaz: Kafka sık sık Julie Wohryzek'le buluşur.
12—15 Mayıs: Kafka hastalanır.
Sonbahar: Julie Wohryzek'le evlenme girişimi başarısızlıkla sonuçlanır.
Kasım: Yeniden Schelesen'de Pansiyon Stüdl'de Max Brod'-la beraber. Minze Eisner'le tanışma. **Babama Mektup.**
15—16 Kasım: Ottla Schelesen'e gelerek, ağbeysini ziyaret eder.
21 Kasım: Sigortada işe başlama.
22—29 Aralık: Kafka, çalışmaz durumdadır.

1920 1 Ocak: Kafka, kurumun sekreterliğine terfi eder.
5 Ocak-29 Şubat: **O—özdeyişleri (Er-Aphorismen.) Ateşçi'**-nin çevirisi üzerinde çalışan Çek gazetecisi Milena Jesenska'ya ilk kez mektup yazışının bu zamana rastlama olasılığı vardır.
21—24 Şubat: Kafka hastalık nedeniyle çalışamaz durumdadır.
Mart: Gustav Janouch'la tanışma.
Ottla, Köln yakınındaki Opladen'da Filistin için Tarımcılık Hazırlama Kursu'na yazılmak ister; Kafka da onun bu tasarısını candan destekler.
Nisan başı: Kafka kür için Metan'a gider; burada ilkin birkaç gün Hotel Emma'da, daha sonra Untermais'teki Ottermais'teki Otteburg pansiyonunda kalır. Milena'yla mektuplaşma.
Mayısın 2. haftası: Ottla, İşçi-Kaza Sigortası'na başvurarak ağbeysinin izninin uzatılmasını sağlar.
23 Haziran: Kafka, Bozen yakınındaki Klobenstein'a bir gezi yapar.
29 Haziran — 4 Temmuz: Kafka, Viyana'da Milena'yla beraber.
7 Temmuz: Kafka, kendisi Marienbad'da dinlenen en büyük kızkardeşinin evinde kalır. Anne ve babası Franzensbad'dan döner.

15 Temmuz: Ottla, Josef David'le evlenir.
Temmuz 2. haftası: Ottla'nın Eisenstein'a (Bohemya Ormanı) balayı gezisi.
8 Ağustos: Kafka, baba evindeki odasına döner.
14—15 Ağustos: Milena'yla Gmünd'de, Avusturya ile Çekoslovakya arasındaki sınır kentinde buluşma.
Ağustos sonu: Üç yıllık bir aradan sonra yeniden yazıp çizmeye başlama.
Ekim: Ottla, sigortadan ağbeysi için bir dinlenme izni koparır.
8 Kasım: Albert Ehrenstein'la tanışma.
18 Aralık: Kafka Matliary'de Hohe Tatra'da (Yüksek Tetra) yatıp dinlenme ve şişmanlama kürü yaparak, tüberkülozun ilerlemesini durdurmaya çalışır.
1921 Ocak: Milena bir çeşit veda mektubu yazar. Cevap mektubunda Kafka, Milena'dan aralarındaki mektuplaşmaya son vermelerini ve bir daha görüşmemelerini rica eder.
31 Ocak — 3 Şubat: Kafka, ağır bir üşütme nedeniyle yatağa düşer.
3 Şubat: Robert Klopstock'la ilk karşılaşma; arada kurulan dostluk.
10/11 Mart: Ottla, ağbeysinden direkt bir talimat almaksızın işyerine başvurarak, iznin uzatılmasını sağlar.
Martın 3. haftası: Kafka, Polianka'da kür olanakları konusunda bilgi edinir.
27 Mart: Ottla'nın kızı Vera doğar.
Mart sonu/Nisan başı: Kafka, yüksek ateşle seyreden bir bağırsak enfeksiyonuna yakalanır.
Yaklaşık 10 Mayıs: Ottla yeniden işyerine başvurarak iznin uzatılmasını rica eder; 13 mayısta izin uzatılır.
Mayısın 2. haftası: Josef David Paris'te.
Haziran: Taraika'ya gezi.
Ağustos: Ottla, yaz tatilini Taus'ta geçirir.
8 Ağustos: Kafka bir geziye çıkar.
14—19 Ağustos: Kafka, ateşlenmiş, yatakta yatar.
26 Ağustos: Prag'a dönüş.
Eylül: Ernst Weiss, Gustav Janouch, Minze Eisner ve Milena'yla buluşma.
Ekim başı: Kafka okuyucu (resitatör) Ludwig Hardt'la karşılaşır. Milena'ya bütün günlük notlarını verir.
15 Ekim: Günlük yazmaya yeniden başlar.

17 Ekim: Kafka'nın haberi olmadan, Dr. O Hermann'la konuşan anne ve babası, Kafka'yı muayene etmesi ve bir raporla oğullarının sağlık kürü yapmasına olanak sağlaması için bu günü belirlemişlerdir.
24 Ekim: Elbert Ehrenstein'la buluşma.
29 Ekim: İş yeri, Kafka'nın sağlık kürü yapmasını kabul eder.
Kasım: Kafka, Prag'da düzenli bir sağlık kürü uygular Bunu izleyen günlerde Milena'nın ziyaretleri sıklaşır.
1922 Ocak ortası: Sinir krizi.
27 Ocak: Kafka dinlenmek üzere Riesengebirge'deki Spindelmühle'ye gider.
3 Şubat: Kafka genel sekreterliğe yükselir.
17 Şubat: Spindelmühle'den dönüş. Hemen arkadan **Bir Açlık Cambazı** (Ein Hungerkünstler) yazılır. Şato üzerinde çalışmaların başlaması.
Haziran sonu: Luschnitz kıyısında Ottla'nın yazlık bir ev kiraladığı Plana'ya gidiş.
1 Temmuz: Kafka emekliye ayrılır. Bunu izleyen haftalarda **Bir Köpeğin Araştırmaları** (Forschungen eines Hundes) yazılır.
14 Temmuz: Kafka'nın babası Franzensbad'da ağır hastalanır; hemen Prag'a getirilerek, ameliyat edilir. Kafka da, hiç zaman kaybetmeden Prag'a gelir.
19 Temmuz: Plana'ya dönüş.
Ağustos başı Kafka, birkaç günlüğüne Prag'a döner:
Ağustos sonu: Ottla'nın eylülde Prag'a döneceği düşüncesi, oysa kendisinin bir ay daha otelde yalnız başının çaresine bakacak oluşu, Kafka'yı bir sinir krizine sürükler Şato üzerindeki çalışmalara ara verilir.
Eylül başı: Kafka dört gün için Prag'a gelir
10 Eylül: Sinir krizi, İklimin sertliğini ileri süren Ottla, ağbeysine Plana'dan ayrılmasını salık verir
18 Eylül: Kafka, Prag'a döner.
Eylül sonu: Yeni bir sinir krizi.
2 Aralık: Ludwig Hardt, Prag'da Kafka'dan yazılar okur
17 Aralık: Kafka yeniden Kierkegaard'ın **Entweder-Oder**'ini okur.
1923 Kış/İlkbhar: Kafka çokluk yataktan çıkamaz. Daha sonraları genç Filistinli bayan Pau Bentovim'den İbranice dersi alır. Nisan sonu/Mayıs başı: Filistin üzerine bilgi-

ler ileten Hugo Bergmann'la buluşmalar. Filistin'e göçmek ve Bergmann'ın evinde kalmak konusunda Kafka'nın planı.
Mayıs başı yaklaşık 11 Mayıs: Dinlenmek üzere Dobrichowitz'de.
10 Mayıs: Ottla'nın kızı Helene doğar.
Haziran: Milena'yla son karşılaşma.
Temmuzbaşı/6 Ağustos: Elli ve çocuklarıyla Baltık Denizi kıyısındaki Müritz'te. Dora Dymant'la tanışma.
7—8 Ağustos: Berlin'de kalmaya başlar.
9 Ağustos: Prag'a dönüş.
Ağustosortası/21 Eylül: Ottla ve çocuklarıyla dinlenmek üzere Schelesen'de.
22—23 Eylül: Prag'da.
24 Eylül: Berlin'e giderek, Dora Dymant'ın yanında kalır
25 Eylül: Steglitz'te, Miquelstrasse 8 nolu evde oturur. Daha sonra Puah Bentovin'le ve Brod'un bayan dostu Emmy Salveter'le buluşma. **Yahudilik Bilimi Yüksek Okulu**'ndaki dersleri izler.
7 Ekim: Ernst Weiss, Kafka'yı ziyaret eder.
Ekimin 2. haftası: Ottla ile annesi, Kafka'yı ay sonunda Prag'a gelerek, dostlarına ve tanıdıklarına veda etme planından vazgeçirmeye çalışır, bunda da başarılı olurlar.
15 Kasım: Grunewaldstrasse'de 13 nolu eve taşınma.
Kasımın 3. haftası: Max Brod, Berlin'e gelerek Kafka'yı ziyaret eder.
25 Kasım: Ottla, ağbeysini ziyaret eder.
Aralık ortası: Ottla, iş yerine giderek ağbeysinin durumunu açıklar ve Kafka'nın Çekoslavakya dışında uzun bir süre kalması için izin ister.
Noel: Kafka, ateşlenmiş, yatakta yatar.
1924 1 Şubat: Berlin-Zehlendorf'ta **Heidestrasse 25—26** numaralı eve taşınma. Sağlık durumunun ansızın kötüleşmesi.
17 Mart: Max Brod'la birlikte Prag'a dönüş.
Martın 2. haftası: **Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu**, (Josefine die Sangerin oder das Volk der Mäuse) yazılır.
Mart: Hastalık gırtlağa sıçrar; Kafka bundan böyle ancak fısıldayarak konuşabilir.
Nisanın 2. haftası: Kafka Aşağı-Avusturya'da **Wiener Wald** sanatoryumunda. Hastalığını gırtlak tüberkulozu tanısı konur.

Nisan ortası: Kafka, birkaç gün Viyana'da Prof. M. Hajek'-in üniversite kliniğinde geçirir, daha önce konulan tanı doğrulanır.
19 Nisan: Klosterneuburg dolayındaki Kierling'te **Dr. Hoffmann Sanatoryumu**'na taşınma. Daha önce Viyana'da olduğu gibi, burada da Kafka'ya Dora bakar.
Mayıs başı: Robert Klopstock, Kafkanın tıbbi bakımının bir bölümünü üstlenir. Kafka, **Açlık Cambazı** cildine girecek öykülerin provalarının tashihini yapar.
12 Mayıs: Max Brod, dostunu ziyarete gelir.
3 Haziran: Kafka, dünyaya gözlerini kapar.
11 Haziran: Prag-Straschnitz'teki Yahudi gömütlüğünde toprağa verilir.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Br = F Kafka, **Brüfe 1902—1924**, hg. v. M. Brod, New York / (Frankfurt / M. 1958).

F = F. Kafka, **Briefa an Felice** und andere Korrospondenz ans der Verlobungs geit, hg. v. E. Hellerer und J. Born (New York / Frankfurt / M. 1967)

FK = M. Brod, **Über Franz Kafka:** Franz Kafka. Eine Bioqraphie, Franz Kafkas Glauben und Lehre, Verzweiflung und Erlösung im Werk Franz Kafkas, (Frankfurt / M. 1966).

H = F. Kafka, **Hochzeits var bereitungen** auf dem Lande und andere Prosa aus dem Nachlass, hf. v. M. Brod, New York / Frankfurt / M. 1953)

K = **Franz Kafka**, 1883—1924. Manüskripte, Erstdrucke, Dokumente, Photographien (hg. v. K. Wagenbach), (Berlin) 1966.

KB = H. Bunder, **Kafkas Brüfscherze.** Sain Verhältmis zu Josef David, in: Jahrbuch der Deutschen Schiller Gesellschaft 13 (1969), s. 536 ff.

KO = H. Binder. **Kafka und seine Schwaster Ottla,** in Buch der Deutschen Schillerqesellschaft XII (1968), s. 403 ff.

M = F. Kafka, **Brüfe an Milena** (hf. v. W Haas), New York / Frankfurt / M. 1952.

T = F. Kafka. **Tagebücher** 1910—1923, hg. v. M. Brod, New York / Frankfurt / M. 1951).

WB = K. Wagenbach, **Franz Kafka.** Eine Biographie seiner fugend 1883 — 1912, Bern (1958).

Kafka'nın Ailesine Mektupları

Çevresindekilere kitap okuyan bir baba, hiç de küçümsenecek gibi değil; ben, çocukken asla yaşamadım böyle bir şey.

PAPİRÜS
KDV DAHİL

DÜŞÜN

KAFKA'NIN AİLESİNE MEKTUPLARI
MEKTUPLAR DİZİSİ 8
DÜŞÜN